

magazin istoric

ANUL XIX NR. 9 (222) SEPTEMBRIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 9 (222)
septembrie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

„Documentele“ în platră ale Iașului: <i>Gheorghe David</i>	2
Un principe iluminist pe tronul țărilor române — Nicolae Mavrocordat (II): <i>Matei D. Vlad</i>	7
În arhivele britanice, scrisori cu sigiliile ale voievozilor români: <i>Paul Cernovodeanu</i>	11
● Odiosul Diktat de la Viena (II): <i>Mircea Mușat...</i>	13
● Procedeu de gangsteri (II): <i>M. Manoilescu...</i>	14
„Între noi și București — totul este în mâinile românilor“: <i>Eugen Bantea</i>	18
● Sfârșitul Marii Conflagrații. Capitularea Japoniei: Pe aerodromul piloților sinucigași: <i>Douglas Mac Arthur</i>	
● 90 luni de război împotriva militaristilor niponi: <i>Li Zongren</i>	
● Un secret ferecat sub șapte lacăte: <i>Kirill Afanasievici Mereșkov</i>	
● La bordul cuirasatului „Missouri“: <i>Toshikazu Kase</i>	
● Epilog: <i>Eugen Preda</i>	21
Pe urmele strămoșilor (III): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
Continuitate și unitate istorică românească — Țara Birsei: <i>Rădu Popa</i>	36
1820. Simon Bolivar — viziune românească de epocă: <i>Ștefan Delureanu</i>	38
Hitiții și civilizația lor: <i>Gabriel Iliescu</i>	44
1940-1945. „Fiecare vietnamez trebuie să-și aducă contribuția“: <i>Milică Moldoveanu</i>	46
Însemnările lui Grigore Gafencu (III): <i>Costin Murgescu, Ștefan Lache</i>	49
Misiuni periculoase (II): <i>A. Cecil Hampshire</i>	53
În București, acum 50 ani	58
● Clio zimbește... 10 ● Concursul Magazin istoric: <i>Victoria...</i>	41
● Cărți sosite la redacție... 48 ● Poșta: Magazin istoric...	62

COPERTELE NOASTRE

①④ Popoarele antichității sînt făuritoare ale unor mari civilizații — chineză, indiană, egipteană, greacă, partă, traco-geto-dacă, romană — vădînd o profundă originalitate, dar, în același timp, și multe trăsături comune, consecință firească a relațiilor și schimburilor culturale existente între ele. Între aceste civilizații s-a numărat și cea a hitiților. În imagini, vestigiile artei hitite ilustrative pentru nivelul ridicat de cultură al acestui popor al antichității: a) podoaibă din aur cu incrustații din email cu reprezentări zoomorfe, descoperită la Tel Halaf — Anatolia; b) luptători hititi — basoreliev descoperit în Anatolia, la Yazilikaya, lângă Hattuşaş, capitala statului hitit; c) disc din aur descoperit la Magnesia (oraș în Lidia, stat succesor al stăpînirii hitite), reprezentînd simboluri solare; d) figurine zoomorfe și antropomorfe din lapis-lazuli și aur descoperite la Karakemîş (oraș în Siria, stăpînit în mileniul II î.e.n. de hititi) (Hitiții și civilizația lor, p. 44)

② Eroica luptă de eliberare de sub dominația spaniolă a popoarelor latino-americane a fost reflectată și în paginile publicațiilor românești din veacul trecut. În 1829-1830, cititorii *Albinei* lui Gh. Asachi puteau urmări, astfel, glorioasele fapte ale luptătorilor conduși de Simon Bolivar pe „teatrul întîmplărilor din America“ (1820: Simon Bolivar — viziune românească de epocă, p. 38)

③ Din tezaurul artistic vietnamez: stampă populară, reprezentîndu-l pe Kaithigarba, protectorul nevoiașilor și al copiilor (sec. XVIII-XIX) (1940-1945: „Fiecare vietnamez trebuie să-și aducă contribuția“, p. 46)

Noi și excepționale mărturii arheologice ale vechimii orașului

„DOCUMENTELE” ÎN PIATRĂ ALE IAȘULUI

GHEORGHE DAVID

- Cu 150 ani mai devreme ● Din timpul lui Alexandru cel Bun ● Monedele și... monetăria
- Halde de minereu și ateliere de bijutier ● Un instrumentar medical de acum câteva
veacuri ● Conducte subterane și cișmele de marmură ● Arheologia și cronicile — la unison

De câțiva ani, perimetrul cuprins între străzile Cloșca, Ștefan cel Mare și incinta Mitropoliei Moldovei din Iași este înconjurat de panouri metalice, specifice șantierelor de construcții. Dar o privire dincolo de acest perete despărțitor ne dezvăluie priveliștea unui șantier puțin obișnuit. În locul mașinilor și uneltelor de construcție sînt minuite, cu maximă atenție, spațiile de arheolog; în locul noilor fundații din beton, fragmente de zidărie, bolți și pavaie ale unor vechi construcții...

La sfîrșitul anului 1981, cu ocazia începerii unor lucrări de modernizare și dezvoltare urbanistică a centrului Iașului, au apărut vestigii arheologice care au necesitat intervenția specialiștilor. Cercetările efectuate în perioada următoare (cercetări ce se continuă și în prezent) au dezvăluit existența aici — în vatra istorică, azi centrul orașului — a

unui complex arheologic deosebit de important pentru reconstituirea originilor Iașului și, totodată, pentru cunoașterea vieții urbane în feudalismul românesc.

Rezultatele cercetărilor întreprinse între 4 ianuarie și 20 august 1982 au fost publicate de Nicolae N. Pușcașu și Voica-Maria Pușcașu într-un studiu — Mărturii de civilizație și urbanizare medievală descoperite în vatra istorică a Iașului — în *Monumente istorice și de artă*, nr. 2/1983. În primăvara acestui an, cu prilejul sesiunii anuale de rapoarte arheologice de la Tirgoviște au fost prezentate concluzii și din ultimele cercetări; cu acest prilej în cadrul unei expoziții inaugurate la Tirgoviște au fost prezentate și câteva dintre cele mai reprezentative descoperiri, care confirmă nivelul înalt de civilizație dezvoltat aici cu secole în urmă, întregind astfel tabloul despre începuturile orașului oferit de mărturiile scrise.

Secolul XIII

în loc de XV?

Strict documentar, Iașul este atestat pentru întâia oară în anul 1408, în privilegiul comercial pe care Alexandru cel Bun l-a acordat negustorilor din Liov. 26 ani mai târziu, în 1434, apare și prima mențiune a orașului ca reședință de curte domneas-

că¹. Cercetările arheologice, dovedesc însă, ca și în cazul altor localități, că vechimea reală a așezării este cu mult mai mare decît cea atestată de documente. Printre descoperirile celui mai vechi orizont de mărturii arheologice făcute în perimetrul pe care l-am menționat mai înainte se află vetre de foc amenajate direct pe stratul de humus,

o locuință semiîngropată și fragmente ceramice modelate la roata de olărie cu turație lentă — descoperiri aparent spectaculoase, dar care, în realitate, prezintă un deosebit interes. Ele atestă — cum arată cei doi specialiști — că „aria terenului supus cercetărilor intrase în raza desfășurării unor procese de locuire efectivă încă de la începutul ultimului păttrar al secolului al XIII-lea, aceste

¹ *Magazin istoric*, nr. 11/1983.

Şantier arheologic în vecinătatea unui şantier de construcţii. Perimetrul marcat cu altă culoare va deveni rezervaţie arheologică cu caracter permanent, oferind vizitatorilor de azi ai oraşului o secţiună a Iaşului medieval...

proceselor evoluind acolo neîntrerupt până către sfârşitul celui de-al doilea deceniu al secolului următor". *Aşadar, faşă de atestarea documentară scrisă — întâiul deceniu al sec. XV — vechimea Iaşului coboară cu mai mult de 150 ani spre ultiulul pătrar al sec. XIII.*

Nu numai vechimea, ci şi caracterul aşezării era deosebit. Semnificativă, în această privinţă, este descoperirea făcută de către cercetătorii

menţionaţi, în al doilea nivel arheologic, suprapus nemijlocit celui anterior, a vestigiilor unui edificiu eclesiazastic construit din cărămidă şi piatră. Vechimea lui este probată de o monedă epigrafică de argint, din seria groşilor emişi de Moldova, în timpul lui Alexandru cel Bun, înainte de 1408.

Avînd o lungă dăinuire în timp, acest edificiu se inserie în seria celor mai vechi construcţii eclesiazastice medievale

din Moldova şi este, totodată, după cum apreciază Nicolae şi Voica-Maria Puşcaşu, *cel mai vechi lăcaş de cult, cunoscut, pînă acum, pe teritoriul Iaşului*; elementele sale decorative — discuri ceramice smălţuite —, atestă o tradiţie arhitectonică şi decorativă unitară la scara întregii ţări, fapt remarcabil dacă ne gîndim că monumentul a fost ridicat într-o etapă nu cu mult ulterioară constituirii şi organizării statu-

lui feudal Moldova. Această stare de fapt conduce firesc la presupunerea, emisă de cei doi cercetători, că și alte așezări înscrise în acea epocă pe făgașul urbanizării — Roman, Vaslui, Bacău, Cotnari, Galați, Hirlău — să fi avut asemenea construcții.

În imediata apropiere a edificiului, cercetările au evidențiat, de asemenea, numeroase vetre destinate extragerii fierului din minereu. Existența unui lăcaș bisericesc din piatră și cărămidă, ca și a vetrelor de extragere a fierului, toate vădind o îndelungă, efectivă și intensă utilizare, probează că, cu mult înainte de a fi atestat documentar, Iașul era un puternic centru meșteșugăresc și cultural. Relevant pentru intensitatea prelucrării minereului de fier este stratul de haldă, descoperit la circa 40 m de vetrele de reducere a minereului și care se întinde pe o suprafață de 850 m.p., cu o grosime de 15-40 cm, ceea ce — având în vedere și tasarea produsă de straturile de pământ de deasupra — reprezintă o cantitate uriașă de zgură de minereu.

Un puternic incendiu petrecut la începutul sec. XV (între 1400 și 1408) a distrus amenajările din zonă, în primul rând edificiul ecleziastic, dar focul nu a putut opri evoluția orașului. Al treilea orizont arheologic pus în evidență prin cercetări demonstrează că reconstrucția a început imediat, chiar în anii lui Alexandru cel Bun. Vechiul edificiu ecleziastic a fost demolat și pe terenul nivelat a început construcția unei clădiri noi, de dimensiuni impresionante (numai sala circulară a acestei construcții avea un diametru de 15,20 m), monument datat, cu ajutorul monedelor de la Alexandru cel Bun și Iliș I, în intervalul 1408-1432. Lucrările au fost sistate însă după realizarea fundației și a unei porțiuni din structura elevației, poate în împrejurările morții lui Alexandru cel Bun, poate în condițiile tulburărilor din vremea luptelor pentru tron din anii următori.

Deși neterminată, această construcție reprezintă un unicat în seria lucrurilor construite cunoscute până acum pe teritoriul țărilor române, până în veacul XV. Realizarea unei construcții de o asemenea amploare și cu o atare soluție arhitectonică — proprie doar construcțiilor din mediul arhitecturii de curte — nu putea fi inițiată și pusă în practică decât sub auspiciile domniei. În acest sens, autorii studiului menționat apreciază că înfișierea construirii edificiului constituie o nouă dovadă a strădanilor efective ale domniei de a conferi Iașului, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, prerogative speciale — de reședință voievodală.

Locuțiile, ale căror vestigii au fost găsite în acest al treilea nivel, au fost distruse tot de un incendiu — calamitate frecventă în epoca feudală (Marco Bandini semnală în sec. XVII, într-un singur an declanșarea a 46 incendii!) — dar, din nou, viețuirea nu a încetat. Un al patrulea orizont arheologic, suprapus direct celui mai sus menționat, evidențiază un grup de locuințe, a căror existență acoperă întreg intervalul istoric cuprins între anii 1436 și 1527.

Secolul XVII marchează noi elemente în evoluția urbanistică a zonei. Cum rezultă din cercetările arheologice, terenul unde trebuia să se înalțe marelui edificiu cu sală circulară, a cărui construcție fusese sistată în preajma anului 1432, a fost nivelat și pe el s-au suprapus două edificii monumentale — unul realizat la scurt timp după 1636 deci în timpul domniei lui Vasile Lupu; al doilea spre sfârșitul acestui secol. Este vorba de construcții cu un caracter deosebit, fapt demonstrat și de felurile lor amenajări și dotări. Între altele, s-au identificat vestigiile a două conducte care aduceau apa potabilă din bazine special amenajate la baza pantei dealului Copou, aflat la o distanță de circa 300 m de respectivele construcții.

Continuitate și unitate arhitectonică

De altfel, potrivit mărturiilor unor călători de la jumătatea veacului XVII — englezul Robert Bargrave, italianul Niccolò Barsi, francezii Philippe Masson du Pont și secretarul solului francez De la Croix — înfișărea unor construcții edilitare din capitala Moldovei rivaliza în multe privințe cu construcții similare în Occident. Referindu-ne tot la instalația de aducțiune a apei la palatul metropolitan se cuvine să semnalăm eleganța bazinului de captare, realizat din marmură albă și ornate cu o placă tot de marmură executată cu multă măiestrie, înfățișând capul stilizat al unui leu. În aceeași ordine de idei, călătorul otoman Evlia Celebi subliniașă eleganța băilor publice existente în Iași încă — spunea el — „în toată Europa nu exista o baie atât de strălucitoare“.

Cum arătam, peste clădirea distrusă de incendiu a edificiului religios, la începutul sec. XV a început construirea alteia, abandonată din motive necunoscute, peste care în sec. XVII s-au suprapus două palate de mari dimensiuni. Construite în chiar incinta reședinței metropolitane, existența acestor palate pare a fi direct legată de aceea a Mitropoliei. Această succesiune în timp vadește o continuitate arhitectonică. Dar elementul cel mai important este dat de felul în care fundația vechii clădiri a fost folosită pentru înălțarea celei noi: sala circulară a edificiului neterminat a devenit o fastuoasă încăpere a noului edificiu (probabil palatul metropolitan), fiind pardosită cu dale perfect rectangulare din marmură de un alb imaculat — pardo-seală realizată cu mare finețe și cu o deosebită știință a tehnicii construcțiilor. De bună seamă că această sală va fi fost o încăpere destinată unor recepții fastuoase, cu participarea mitropolitului și a unui numeros alai.

Descoperirile arheologice dau astfel și mai multă consistență unor descrieri de felul celei pe care Iacob Sobieski, fiul regelui polonez Ioan Sobieski, în trecere prin Iași, o făcea palatului: „Ne-am dus la Mitropolie, unde ne-a primit mitropolitul [Dosoftei] însuși, foarte bătrîn; el purta o mitră ca o coroană, împodobită cu pietre scumpe... Ne-am oprit apoi la palat [poate chiar cel evidențiat de recente cercetări arheologice] unde cele două săli sînt foarte frumoase, cu zidurile și cu tavanul incrustate în porțelan [vestitele «cîinii» — plăci din faianță decorate cu diverse desene]. Sus, două săli cu ferestre mari făcute în așa fel ca să aibă vedere foarte frumoasă în toate părțile. Zidurile și tavanul sînt pictate foarte meșteșugit, cu flori mari, executate cu gingășie pe un fond de aur chinezesc”.

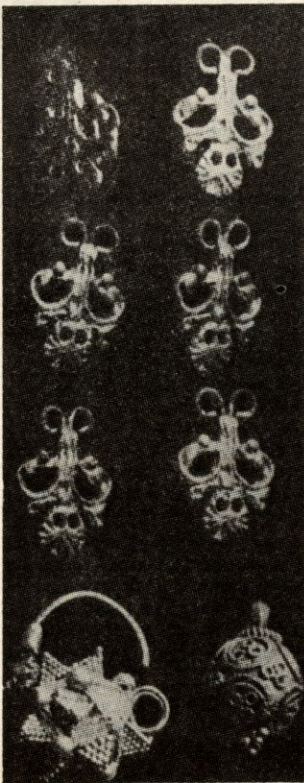
Subliniind panorama frumoasă ce se deschidea „în toate părțile”, relatarea călătorului polon atrage atenția asupra unui nou aspect evidențiat atît de scrierile vremii, cît și de cercetările arheologice: a nume armonioasă îmbinare a diferitelor construcții — palate, biserici, edificii publice — într-o concepție arhitecturală unitară. Este o remarcă făcută și de alți vizitatori ai Iașului. De pildă, italianul Marco Bandini releva faptul că din depărtare „turlele, bisericile și mănăstirile oferă ochilor măreție”, considerînd orașul din acest punct de vedere ca „o nouă Romă”.

Analizînd vestigiile edificiilor monumentale descoperite la Iași în perimetrul amintit, în corelarea lor firească cu celelalte monumente de arhitectură din zonă (Curtea Domnească e la 500 m nord-vest, Golia la aproximativ 480 m vest; Trei Ierarhi se află și ea nu departe), autorii studiului publicat în *Monumente istorice și de artă* conchid că întregul ansamblu de construcții se subsuma unui program arhitectonic, dacă nu exprimat ca atare, în orice caz evident pe planul concepției constructorilor medievali.

... și cîteva din vestigiile depistate în cadrul cercetărilor: fragment ceramic dintr-un vas, pe care desenul înfățișează stema Moldovei, înconjurată de legenda MONETA ALEXANDRI, scrisă cu litere latinești, descoperire de excepțională importanță ce demonstrează că la Iași a funcționat una din monedăriile lui Alexandru cel Bun...

...și podoabe jilgrănate din aur, așa cum se executau în atelierele meșteșugărești ale Iașului în urmă cu secole

Cea dintîi pecete

Caracterul deosebit al acestui perimetru arheologic este subliniat, de altfel, și de bogăția de obiecte materiale: unelte meșteșugărești, vase de lut și diferite alte produse „din ceramică, monede și bijuterii, obiecte de artă și lux — ilustrative pentru largă paletă a meșteșugarilor ce-și desfășurau activitatea într-o așezare urbanistică feudală românească. Diversitatea și marele lor număr sînt de natură să schimbe radical opinia cu privire la așa-zisul caracter precumpănit agrar al așezărilor noastre urbane de la începuturile feudalismului.

O primă stare de fapt pusă în evidență de cercetările din perimetru amintit — ca și din alte părți ale orașului, incinta mănăstirii Sf. Sava, de pildă — este aceea că produsele ceramice, abundente, de o mare diversitate și de o execuție calitativă remarcabilă, erau realizate în ateliere locale, răspunzînd unor nevoi în primul rînd ale orașului și apoi ale zonei înconjurătoare, unde erau comercializate. Vasele de lut găsite la Dobrovăț, Brăiești Comana, Cotnari, Hîrlău, Miroslova, Mogoșești-Siret, Muncelu de Sus, Scînteia, Tîrgu Frumos, identice cu cele găsite în Iași, atestă că orașul era încă din sec. XIV-XV nu numai un puternic centru al olăritului, dar și că satisfăcea solicitările locuitorilor de pe un teritoriu rural apreciabil, întins pe distanțe de cîteva zeci de kilometri. O asemenea arie de răspîndire denotă că producția de ceramică depășise stadiul meșteșugului casnic, vizînd realizarea unei producții-marfă, destinată să satisfacă necesitățile unei piețe largi și active.

Concluzii asemănătoare îngăduie marele număr de unelte de tot felul (în cadrul cercetărilor din perimetru amintit au fost descoperite ciocane de forjă, dălți, perforatoare, lame de fierăstrău, cuțite de diverse forme și mărimi, sfredele, unelte agricole, dar și piese care cereau „tehnici” mai avansate — lacăte, elemente de feronerie — apoi unelte de finețe: lamele de brici, spatule de curățire a unghiilor și chiar instrumente medicale — spatule

de curățire a pavilionului auri-
cular — ceea ce demonstrează
marea diversitate a producției
meșteșugărești a ieșenilor). Al-
turi de obiectele confecționa-
te din fier, cele din metale
neferoase (între care și piese
din argint, aur și platină) fac
dovada peremptorie a unei
mari diversificări în prelucra-
rea metalelor, la un nivel ridi-
cat de profesionalitate, inclu-
zînd, în cazul bijuteriilor, teh-
nici de mare rafinament: șle-
fuire, gravare, filigranare, e-
mailare, incastarea pietrelor
prețioase și semiprețioase, care,
la rîndul lor, erau șlefuite,
fațetate, gravate. Numărul ma-
re de podoabe și bijuterii des-
coperite pe aria menționată,
ca și în împrejurimi (în 1981,
la mănăstirea Aroneanu a fost
găsit un tezaur din 180 mone-
de și bijuterii) a fost comple-
tat, de identificarea — în al-
doilea nivel arheologic — a
unui atelier specializat în pro-
ducerea bijuteriilor și a podoa-
belor vestimentare, ceea ce a-
testă în chipul cel mai convingă-
tor authtonitatea acestor pro-
duse de înaltă măiestrie artistică.

În zona cercetată, a fost
descoperit, de asemenea, un
număr relativ mare de mone-
de. Numai în cursul anului
1982, au fost scoase la iveală
152 piese, provenind de la Pe-
tru I Mușat, Alexandru cel
Bun, Hliaș I, Petru II Mușat
— monede existente, așadar,
odată cu începuturile orașului
medieval. Dar cea mai impor-
tantă descoperire de acest gen
nu este o monedă, ci un frag-
ment ceramic: o parte dintr-
un vas, decorat cu o pro-
tomă circulară smălțuită, care
a fost depistată într-o locuin-
ță clădită în secolul XIV și
distrușă de incendii survenit
înainte de anul 1408. Desenul
înfățișează stema Moldovei, în-
conjurată de legenda **MONETA**
ALEXANDRI, scrisă cu litere
latinești. Este o descoperire
de excepțională importanță
care ne arată că în oraș func-
ționa monetăria sau una din
monetăriile lui Alexandru cel
Bun.

Subiecte mitologice și cavaleri în armuri

Călătorul sirian Paul de
Alep a ajuns în țările române
în toila iernii, rămînînd peste
măsură de uimit de sănii („sînt
cărute fără roți — scria el —
ele alunecă pe zăpadă cu mare
iuțeală”) și de sobele din interio-
rului locuințelor („În fiecare
casă este un cuptor care are
pe dinafară un fel de horn din
lut verde sau roșu, iar la cei
bogați din faianță”). Frumuse-
tea și originalitatea sobelor
românești ornate cu splendide
plăci de teracotă, smălțuite
sau nu, a atras admirația și
unor călători europeni, mai
obișnuți cu astfel de construc-
ții — cum a fost, de pildă,
Anton Maria del Chiaro. Des-
coperirile arheologice atestă
asemenea cahlă de teracotă în
multe așezări: la Baia, la
Suceava¹ ș.a.m.d. Reprezen-
tările de pe ele, florale, faunis-
tice, mitologice, au făcut să
se creadă că ar fi produse de
import.

Descoperirea, în incinta mă-
năstirii Sf. Sava, din Iași, a
unui cuptor destinat produc-
ției de cahlă, cuptor datînd din
primele decenii ale sec. XV și
conținînd multe piese întregi
și fragmentare cu reprezenta-
ri din cele mai diverse: motive
geometrice, scene mitologice
și religioase, ornamente flora-
le, animale fantastice, scene
de viață cotidiană, construcții
ș.a.m.d., atestă faptul că ase-
menea piese se fabricau în
țară. Ele erau larg răspindite,
judecînd după faptul că frag-
mente de teracotă, asemăna-
toare celor descoperite în cu-
ptorul de la Sf. Sava, le găsim
nu numai în zona palatului
metropolitan, ci și în localități
situale la mari distanțe de
Iași.

„Moda” unor astfel de repre-
zentări nu era proprie numai
sec. XV, căci dintr-o locuință
a sec. XIV, anterioară incen-
diului din 1408, a ieșit la iveală

o cahlă înfățișînd pe Sf. Gheor-
ghe ucigînd balaurul; cahlă
respectiv păstrează și un frag-
ment de inscripție din care au
putut fi descifrate literele ȘTE.
În sec. XV remarcăm un con-
siderabil progres în realizarea
acestor cahlă, progres demon-
strînd o înaltă știință a dăltu-
ririi în negativ a imaginii
(cofrajele în care se turnau
cahalele erau din lemn, sculp-
tat în interior, pentru a îngădui
apariția imaginii în relief) și
ola fel de remarcabilă măiestrie
artistică. Multe din aceste pro-
duse erau destinate producției
în serie. De pildă, în 1975, pe
terenul străzii Anastasie Pa-
nu a fost găsită o cahlă întreaga
care înfățișează un voievod
(cu însemnele demnității sale:
sabiă și ciocanul de luptă);
fragmente reprezentînd piese
similare au fost găsite și în
cuptorul de la Sf. Sava și pe
terenul din str. Ștefan cel
Mare, cercetat începînd din
anul 1982.

Paleta reprezentărilor de pe
cahlă s-a îmbogățit considera-
bil în secolele următoare,
cînd au apărut plăcile decora-
tive murale din faianță („ci-
nii”). Frumusețea coloristică
a acestor plăci ne îndeamnă să
ne închipuim cum vor fi ară-
tat acele „case cu cinni” pe
care, potrivit lui Miron Costin,
le-a înălțat Vasile Lupu în
capitala Moldovei.

Importantele descoperiri fă-
cute de cercetătorii ieșeni în
perimetrul vetrei istorice a
Iașului — aici doar succint
prezentate — se înscriu ca noi
și elocvente mărturii ale vechi-
mii și originalității civilizației
urbanistice dezvoltate de stră-
moșii noștri. Importanța deo-
sebită a descoperirii și a deter-
minat de altfel înmatricularea
ansamblului acestor mărturii
de arhitectură medievală ca
„rezervație arheologică cu ca-
racter permanent” — urmînd
a fi conservate pe loc prin rea-
lizarea unei construcții de pro-
tecție, cu o arhitectură inte-
grată ansamblului urbanistic
actual al centrului orașului.

¹ Magazin istoric, nr. 2/1976.

UN PRINCE ILUMINIST

PE TRONUL ȚĂRILOR ROMÂNE —

NICOLAE MAVROCORDAT (II)

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Inaugurarea domniilor numite „fanariote” de istoriografia românească s-a făcut în ambele principate extracarpătice, de către aceeași persoană — Nicolae vodă Mavrocordat. În numărul trecut al revistei am prezentat cadrul social-politic în care s-a produs acest fenomen și rolul primei domnii fanariote în domeniul politicii interne. Să urmărim și alte aspecte ale acestei guvernări.

Simbolul

„domnilor Daciei”

Fiind — după aprecierea Ariadnei Camariano-Cioran — „unul dintre cei mai culti domni fanarioți pe care i-au avut țările române, filozof, scriitor și mare colecționar de cărți și manuscrise”, Nicolae Mavrocordat s-a preocupat de dezvoltarea învățămîntului și, în genere, a culturii. „Axinte Uricariu precizează, în scrierile sale, obiectivele culturale primordiale ale domnitorului: voia „să facă două lucruri bune în țară... una, tipografie, ca să tipărească cărți; și a doua, să facă școli ca să învețe cine ar vrea, fără de plată [s.n.]”. În Moldova, ambele obiective au fost îndeplinite în cursul celei de-a doua domnii: la mănăstirea Sf. Sava din Iași a fost întemeiată o tipografie, iar prin hrisovul din aprilie

Nicolae Mavrocordat. Detaliu din fresca de la paraclisul Patriarhiei

1714 a fost reorganizată Academia domnească din Iași — instituție de învățămînt de mare însemnătate în viața culturală a patriei noastre. Academia funcționa din 1707, din vremea lui Antioh Cantemir. Între îmbunătățirile aduse acestei școli de Nicolae Mavrocordat a fost și aceea de a adăuga la obiectele de studiu, pe lângă limba greacă și slavonă, *limba română*, academia fiind — după părerea lui N. Iorga — „cea dintîi

școală în limba țării, și un fanariot era acela care o întemeia”. N. Iorga sublinia, totodată, caracterul gratuit al acestei instituții de învățămînt și faptul că era deschisă oricărui doritor de învățătură, nu numai fiilor de boieri.

Măsuri similare a adoptat și în timpul domniilor din Țara Românească — ceea ce dovedește, încă o dată, caracterul unitar al etapei de dezvoltare în care se aflau principatele. În felul acesta Bucureștiul și Iașul continuau să fie puternice centre de cultură în această parte a Europei, în care, alături de români, își desăvîrșeau instrucția mulți greci, bulgari, albanezi, sîrbi, tineri care în teritoriile locuite de ei aflate sub stăpînire efectivă a Imperiului otoman, nu puteau întemeia asemenea instituții.

Dezvoltarea învățămîntului a avut drept consecință intensificarea tipăririi cărților — atît a celor laice, cît și a celor religioase. Multe în grecește (avînd în vedere apartenența etnică a voievodului), dar și în românește. Dintre lucrările în limba română cea mai semnificativă este reeditarea, în 1724, la București, a *Cărții românești de învățătură* (vestita *Pravilă împărătească*, apărută inițial oară la Iași, în 1646, în timpul domniei lui Vasile Lupu). Dintr-o însemnare făcută pe un manuscris, la 21 noiembrie 1724, aflăm că această lucrare s-a

¹ Magazin istoric, nr. 8/1985.

tipărit „cu porunca măriei sale, domnului nostru Io Nicolae Alexandru voevod, domnul Țării Muntenesti, pentru treaba și învățătura a iubit fiului său, măriei sale, beizadea Constantin [s.n.]”. De altfel, în timpul celor zece domnii ale sale în ambele principate, Constantin Mavrocordat se va dovedi un fervent sprijinitor al promovării limbii române în administrația țării¹.

De o atenție aparte s-a bucurat istoriografia. Fiind stăpinit — cum scrie N. Iorga — „*de așa zisa demnitate a istoriei*” [s.n.] și căutînd „să lege lauda propriei sale domnii de întreg trecutul țării pe care o stăpînea”, Nicolae Mavrocordat a inițiat reunirea istoriei „Țării Românești și a Moldovei în același Letopisetz”. La îndemnul lui s-a organizat un corp de cronici moldovene și un altul de cronici muntene, iar Radu „logofetelul de divan” a scris „de isnoavă [din nou]” istoria Țării Românești care începe „de la întiul domn Radu Negru voevod, pînă acuma la domnia de a doua a măriei sale, lui Nicolae Alexandru voevod” — cum se arată într-o însemnare din 31 octombrie 1729 aflată pe un manuscris. Dintr-o altă însemnare, din 1727, aflăm că principele însărcinase pe marele logofăt Nicolae Ruset să alcătuiască un *Miscelaneu* „din istoriile țărilor noastre și a celor străine”, carte „pre scurt adunată în București, întrul al optulea an din a dooa domnie a măriei sale”.

Unitatea de neam și limbă a românilor răzbate din majoritatea acestor lucrări, care încă din frontispiciul foi de titlu cuprind stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești. Îmbinarea stemelor — cum sublinia Aurelian Sacerdoțeanu — nu era „un simplu accident istoric”, ci releva „o atitudine politică deliberată”, determinată de năzuința permanentă a poporului nostru spre unitate și independență politică. De altfel, pe una din tipărituri, (*Istoria sfîntă*, din 1716) stemele reunite sînt însoțite de precizarea că simbolul corbului „împodobește capetele domnilor Daciei” [s.n.]

^{1,2} Magazin istoric, nr. 11/1981; 4/1989.

Atenția acordată culturii de Nicolae Mavrocordat e cu atât mai firească, cu cît voievodul însuși avea — cum am văzut mai înainte — multiple preocupări cărturărești, fiind „un cumințe scriitor de cărți” (N. Iorga). Lucrarea sa fundamentală, elaborată în timpul captivității din Transilvania (1716-1718), intitulată *Despre datorii* este o carte de morală creștină și filozofică. Apărută în grecește, ea a fost ulterior tradusă, pentru publicul european, în două ediții în limba latină de către sasul Ștefan Bergher. Majoritatea istoricilor români și greci i-au atribuit domnitorului și traducerea, din latinește în grecește, a operei lui Ambrosius Marlianus, *Theatrum politicum*, lucrare tipărită pentru prima oară la Roma, în 1631. Paternitatea traducerii a fost însă pusă la îndoială de Ariadna Camariano-Cioran, care într-un studiu din 1943 precizează că traducătorul cărții ar fi fost Ioan Avramie Cretanul.

Nicolae Mavrocordat a rămas în istoria literaturii noastre și pentru duelul literar pe care l-a susținut cu cărturarul Mitrofan Grigoras. Voievodul — a cărui sobrietate și cumpătare au fost descrise de mulți contemporani — a conceput un eseu, *Cuvînt împotriva lăcunului*, condamînd acest viciu atît pentru efectele sale dăunătoare (Mavrocordat avea cunoștințe de medicină; ne-au rămas de la el prescripții medicale făcute patriarhului Hrisant Notara), cît mai ales sub aspect moral. Mitrofan Grigoras care — deși se afla la o vîrstă înaintată — era vestit în peisajul de epocă al Bucureștilor pentru petrecerile pe care le organiza, i-a răspuns cu un virulent pamflet, *Elogiul lăcunului*. Mai tirziu însă relațiile dintre cei doi oameni de cultură au devenit prietenești, cronicarul numindu-l pe Mavrocordat, în operele sale, „înteptelul domn”.

Apare singulară și greu de explicat, în acest context, atitudinea domnitorului față de o proeminentă personalitate culturală, mitropolitul Antim Ivireanul, asasinat, dacă nu din porunca sa expresă, cel puțin cu aprobarea sa tacită³. Desigur, măsura se datora și temperamentului impulsiv

al domnitorului, remarcat, de altfel, de contemporani: „*Era om învățat, foarte, bun cărturar — scrie Ion Neculce — ... Nu-mai minia ce o ave strica celi bune a lui [s.n.]*”.

„Mult priiteșug și dragoste către Constantin Brincoveanu”

Urcare la lui Nicolae Mavrocordat pe tronul principatelor s-a petrecut într-un moment de cumpănă pentru români, în condițiile unor conflicte violente între imperiile vremii. De altfel, alegerea s-a oprit asupra sa tocmai pentru cunoștințele și calitățile diplomatice ale fostului mare dragoman al Porții. Faptul a fost sesizat și de către contemporani, Ion Neculce referindu-se în *Letopisețul* său la „norocul țării că s-au tîmplat atunci [în 1711] de au venit Neculai-vodă. Iar de-ar fi venit atunci alt domnu, mai prost, ar hi fost pré rău de moldoveni”. Într-adevăr, după înfringerea rușilor la Stănilești pe Prut și după așa-numita „trădare” a turcilor de către Dimitrie Cantemir, era necesară o politică abilă și înțeleaptă, de natură să păstreze autonomia și ființa statală a Moldovei, amintită atît de suzeranii otomani cît și de imperiile vecine.

Politica externă a voievodului a urmărit, așadar, evitarea angajării țării în conflictele izbucnite între diferitele mari puteri din zonă și păstrarea relațiilor prietenești cu vecinii.

Pe primul plan s-au aflat relațiile moldo-muntene, preocupare manifestată încă din prima sa domnie în Moldova. Și trebuie subliniat faptul că relațiile trainice existente între cele două țări române extracarpătice nu au fost cituși de puțin afectate de faptul că la București se afla un domn pămîntean, iar la Iași unul fanariot. Unitatea de interese moldo-muntene se situa deasupra acestui aspect particular al istoriei.

La exact o lună după sosirea la Iași, adică la 25 februarie 1710, domnul Țării Românești, Constantin Brîncoveanu, primea „veste dă la margine că vine sol de la Moldova, de la Neculae vodă, după obiceiul [s.n.]”, anume Chiriți Hurmuzachi, vameșul cel mare¹. Solul era împuternicit să-i prezinte domnului muntean un mesaj de „mult prietescug și dragoste... dăspre partea domnu-său” [s.n.]. La rîndul său, Brîncoveanu „au gătit și măriia sa sol de au trimis la Neculae vodă, la Moldova, pă Gheorghe Castriotul”, care a plecat din București în martie 1710.

Relațiile dintre Constantin Brîncoveanu și Nicolae Mavrocordat au rămas la fel de bune și după reînscăunarea ultimului la Iași, în 1711. Nicolae vodă i-a trimis lui Brîncoveanu în „semn dă dragoste un ceasornic”, iar Mavrocordat a primit „o păreche de călimări dă argint”. Era, după cum se poate observa, un schimb de mesaje însoțit de cadouri simbol, un ceasornic pentru Brîncoveanu, care prețuia timpul și-l integra totdeauna în calculele sale diplomatice și călimări pentru principele cu preocupări cărturărești. De altfel, bunele relații dintre cei doi principii au fost întărite odată mai mult prin perfectarea unei alianțe matrimoniale, prin căsătoria fiicei lui Brîncoveanu, Elena (Ilinca) cu Scarlat Mavrocordat, fratele lui Nicolae vodă. Aspectul cel mai important al colaborării moldo-muntene îl constituiau informările reciproce pe care cei doi domni și le făceau asupra unor aspecte ale politicii otomanilor, prevenindu-se în legătură cu diferite probleme. Cum se precizează într-un izvor contemporan, Nicolae Mavrocordat „nevîrînd să vatăme pe Constantin Bășărabă vodă, scrie la dînsul și de acolo, iară scrieri pe scrisoare venia” [s.n.].

Că era vorba de relații obișnuite practicate între țările române o dovedește și atitudinea lui Nicolae Mavrocordat față de Mihai vodă Racoviță, în vremea în care primul stăpînea în Țara Românească, iar celălalt în Moldova. În această privință, cronicarul Radu Popescu precizează că „după ce au luat... domnia

Țării Rumânești și Mihai vodă [Racoviță] au mers cu domnia în Moldova [1715-1726], în tot chipul postea domnul ca să aibă prietescug și dragoste [s.n.]”. Și „ca să fie întărită buna vecinătate între domni și cuscrie au făcut cu dînsul, logodind pre fiul mării sale cu fiica lui Mihai vodă”. Era o logodnă cu caracter preocupător politic, ca atîtea altele în evul mediu. Deoarece logodnicul a decedat, pentru garantarea continuității relațiilor politice dintre cele două țări s-a recurs, atunci, la o nouă înrudire matrimonială, „ca să nu să strice prietescugul între domni”. Așa „au întărit măriia sa cuscria înnoind logodna cu al doilea fiu al mării sale”.

Deosebit de strînse au fost relațiile moldo-muntene în ultimii ani de domnie ai lui Nicolae Mavrocordat, cînd pe tronul Moldovei se afla Grigore II Ghica¹. Acesta era nepotul lui Nicolae vodă și, fiind orfan de tată, fusese crescut în copilărie de Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

Pentru respectarea Capitulațiilor

Dacă relațiile moldo-muntene au cunoscut în întreg intervalul 1711-1730 un mers ascendent, Nicolae Mavrocordat a avut, în schimb, de făcut față unor foarte grele probleme politice cu alți vecini ai țării — probleme pe care, cu tactul său dobîndit în slujbele diplomatice, a reușit, în cele mai multe cazuri, să le depășească.

Pe primul plan s-au aflat numeroasele ocupații străine la care au fost supuse unul sau altul dintre principate. În prima domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova, oștenii lui Potocki, voievodul Kievului, s-au încartiruit cu sila în partea de nord a țării, în deosebi în ținutul Cirligăturii. Văzînd că nu-i mai poate scoate în nici un fel din țară și că otomanii (cu care Potocki era aliat) nu intervin energic, Nicolae vodă a dat dezlegare țigoveților și sătenilor ca, în cazul unor excese ale oște-

nilor poloni, să-i atace cu ciomege pe răufăcători. În a doua domnie din Moldova, țara a avut mai întîi de suportat ocupația turco-tătara, apoi oștenii suedezi, încartiruiți în raiaua Tighina, care își extinseseră aria de aprovizionare (mai mult forțată) pînă spre centrul Moldovei. Nicolae vodă a protestat pe lingă Poartă, în baza obligațiilor mai vechi ale acesteia ca putere suzerană, obținînd, în cele din urmă, temperarea acțiunilor suedeze. Nici prima domnie din Țara Românească nu a fost scutită de distrugerile ocupațiilor străine. Începîndu-se un nou război austro-turc (1716-1718), țara a fost invadată de cătanele împărătești, care au ocupat și București, pe care l-au supus unui jaf cumplit. Însuși domnitorul a fost luat prizonier și dus la Sibiu, unde a stat pe toată perioada ostilităților.

Desigur că în acest context politic deosebit de agitat, preocuparea de căpetenie a domnului a fost menținerea păcii și garantarea integrității teritoriale a țării. În acest sens, în dese rînduri Nicolae Mavrocordat s-a adresat Porții, invocînd „multe socotele asupra acestei trebi, cum că aceasta este împotriva puncturilor păcei ce s-au legat la Karloviță între Împărăție [otomană] și între alte împărății și crăii creștinești... ca să nu ia dîn pămîntul Moldovei nici o dîmnoară” [s.n.] — aluzie la vechile Capitulații², pe care domnitorul fanariot „le știa de la răposatul Exaporitul, părintele său”. Invocînd aceste argumente, Nicolae Mavrocordat considera că este de datoria Porții „să nu strice... adevăritele [Capitulațiile — n.n.], ce au dat acei trecuți împărați raelilor și celor ce li s-au supus și să nu-i scoală [pe români — n.n.] din obiceele lor [s.n.]”. În baza vechilor capitulații, domnul a protestat împotriva transformării în raia a cetății Soroca izbutind să împiedice intenția otomanilor. S-a ridicat, de asemenea, împotriva habsburgilor, care construiseră „o pălancă [fortificație] la Dorna, pe Bistrița”, amenințînd că „va strica” acea palancă, deoarece era „pe locul țe-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 2/1984; 3/1975.

rei", determinînd, în cele din urmă, comandamentul militar austriac să „răsipească pîlancă și alte case ce mai făcuse nemții acolo”.

Semnificativ pentru abilitatea pe care domnul o dovedea în rezolvarea diverselor treburi este și următorul episod petrecut la începutul celei de-a doua domnii din Moldova: Stanislav Leszczynski, fost rege al Poloniei, încerca să stabilească noi alianțe în vederea realegerii sale de către magnaii. În acest scop, pentru a ajunge la hanul tătar, s-a travestit în colonel suedez, încercînd să pătrundă — neștiut de partidele rivale din Polonia — pînă în Crimeea. Prevenit de această tentativă, Nicolae Mavrocordat l-a arestat, și, în miez de noapte, l-a transportat de la Bacău la mănăstirea Galata, unde l-a interoglat. Abia după trei zile, văzînd că nu izbutește să scape, Stanislav și-a dezvăluit adevărata identitate, destăinuie la care, cu finețe, domnul i-a replicat că știa de la început acest lucru, deoarece pe vremuri îl cunoscuse pe tatăl lui Stanislav, Rafał Leszczynski, care fusese în solie la Poartă. După care i-a înlesnit drumul spre hanul Ghirai.

Cu tact diplomatic, Nicolae Mavrocordat s-a ridicat, uneori, chiar și împotriva abuzurilor săvîrșite de otomani. Din cuprinsul firmanului emis de Ahmed III la 9-18 iunie 1719, aflăm că domnitorul reacționase energic împotriva abuzurilor comise de unii dregători turci. Sultanul poruncește cadiilor (judecătorilor otomani): „să înapoiați și să predați stăpînilor lor toate averiile și proviziile, precum și celelalte lucruri... care au fost devastate și prădate” și să elibereze pe „toți locuitorii... care au fost luați în robie”.

Nicolae Mavrocordat a înțreținut relații diplomatice și cu unele state din apusul Europei, în special cu Franța și Anglia. În perioada conflictului austro-turc (1716-1718), de pildă, el se afla în raporturi foarte bune cu reprezentanții Franței, la Constantinopol. Dacă, prin forța împrejurărilor, aceste contacte erau restrînse, în schimb, prin oamenii săi,

ca și prin o serie de persoane din cadrul ambasadelor europene de la Poartă — cum a fost, de pildă, un Daniel Fonsca¹ —, Nicolae Mavrocordat se informa asupra tainelor diplomației europene. Un raport diplomatic din 10 mai 1719 ne furnizează informația că domnitorul avea agenții săi în Polonia, Rusia și Austria. În acest context, el s-a străduit să păstreze un echilibru în raporturile sale cu Turcia și Austria, fiind nevoit să guverneze — cum spune N. Iorga — „între închisoarea neamului și sabia gealatului din Constantinopol”.

Nicolae Mavrocordat a murit în scaunul domnesc, la vîrsta de 50 ani, în septembrie 1730, într-un moment cînd ciuma stăpînea, din nou, ulițele Bucureștilor. A fost înmormîntat la mănăstirea Văcărești (cea mai de seamă realizare arhitectonică a domniei; o altă construcție importantă — biserica Stavropoleos). Pe piatra funerară se află stema unită a celor două țări și o inscripție în care este desemnat drept „cîrmuitor odinioară al Moldovei, apoi al Țării Românești”. În pofida perioadei frămîntate în care a avut loc, această primă guvernare fanariotă în țărilor române, acoperind mai bine de 17 ani, a marcat importante realizări, mai cu seamă sub aspect cultural. Ele se datoresc în bună măsură inițiativei voievodului, descris chiar și de marii noștri istorici — care, sesizau aspectele defavorabile ale sistemului fanariot pentru țărilor române — ca „o personalitate înăsmînată, care se deosebește mult de sarbedele tipuri ce se strecuraseră în atîtea rînduri în domniile acestor țări” (A.D. Xenopol).

Un aspect pe care l-au sesizat în primul rînd contemporanii săi, așa cum rezultă, de altfel, și dintr-o însemnare aparținînd unui anonim și aflată pe un manuscris, din secolul XVIII, în care domnitorul este apreciat ca „bunul și preaînțeleptul stăpînitor”, care „cu mare laudă au împodobit scaunele Dachiei [s.n.]”.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1985.

Cînd viitorul președinte Thomas Jefferson (1743-1826) a sosit la Paris ca ambasador al Statelor Unite, s-a prezentat ministrului francez al afacerilor externe. Politicos, acesta l-a întrebat: „Îl înlocuiești pe dl. Franklin?”. „Îi succed”, a răspuns Jefferson. „Nimeni nu-l va putea înlocui!”

Matematicianul, astronomul și fizicianul francez Pierre Simon, marchiz de Laplace (1749-1827) îi dedicase împăratului Napoleon I (1804-1814 și 1815) un exemplar din faimosul său *Tratat de mecanică cerească*. După ce l-a citit, împăratul l-a chemat pe autor și i-a atras atenția că, nicaieri în lucrare, nu se pomenea numele lui Dumnezeu.

— Sire, i-a explicat savantul, nu am avut nevoie să recurg și la o astfel de ipoteză în demonstrația mea.

Amiralul englez Andrew Cuninghame (1883-1963), care se ilustrase în bătăliile navale din cursul celui de-al doilea război mondial, se plîngea medicului său că îl doare în gît. „Faceți o gargară cu apă sărată, Sir”, i-a recomandat medicul.

Amiralul s-a supărat:

— Cum, îmi dați mie o asemenea rețetă, mie, care am fost torpilat de trei ori!

¹ Reluarea rubricii cuprinzînd „Zimbete din cronici”, mai vechi sau mai noi, a fost primită cu deosebit interes de cititorii noștri. Pe adresa reacției au început să sosesc numeroase scrisori, pîrînd mențiunea „Pentru Clio zimbete”, care conțin, pe lângă glânduri, sugestii și propuneri pe marginea acestei rubrici și selecții sau prelucrări personale din bozeta anecdotică istorică. În acest număr, am ales cîteva din „Zimbetele” trimise de Mach Dezideriu, din Cîmpia Turzii și de N. Koslinski, din București.

În urmă cu câțiva ani am avut prilejul de a semna în paginile acestei reviste¹ importanța pe care o prezintă pentru istoria țărilor române din a doua jumătate a secolului XVII arhiva familiei Finch, din rîndul căreia făcea parte și Heneage lord Winchilsea, ambasador al regelui Carol II Stuart la Poarta otomană între 25 iunie 1660 și 19 decembrie 1668. Făceam, cu acel prilej, o prezentare generală a conținutului celor mai importante misive primite sau trimise de amintitul diplomat, pe baza regestelor și copiilor ce se găseau la „Historical Manuscript Commission” (Comisia manuscriselor istorice) din Londra, documente cercetate cu prilejul unei călătorii de studii efectuate în Marea Britanie în 1974.

1666: Documente inedite din arhive britanice

SCRISORI CU SIGILIILE VOIEVOZILOR ROMÂNI

PAUL CERNOVODEANU

Ambasadorul britanic la Poartă, lordul Winchilsea, a purtat o amplă corespondență cu principii români:

Ștefăniță Lupu...

...Gheorghe Duca...

...Grigore I. Ghica...

...Mihail I. Apafi

Statutul de largă autonomie

Ulterior, am avut posibilitatea să examinez la Leicester acest bogat fond arhivistic. Materialele ce interesează istoria țărilor române sînt clasate în mapele 4 962 (pachetele I-VI) 4 963 (pachetele VII-XI) și 4 982 (vol. I) care cuprind corespondența primită de lordul Winchilsea de la diferitele persoane cu care a intrat în contact în decursul ambasadei sale în Imperiul otoman și în două registre (Letterbooks), sub nr. 4 984, unde se păstrează în copii textul răspunsurilor diplomatului britanic. În mapele amintite am identificat și fotografiat scrisorile originale în limbile latină sau italiană, purtînd sigiliile respective în ceară albă ori roșie, adresate lordului Winchilsea de către domnii Moldovei Ștefăniță Lupu, Eustratie Dabița, Gheorghe Duca și Iliaș III Alexandru ca și de principele Transilvaniei Mihail I Apafi, precum și epistolele de răspuns ale ambasadorului englez, păstrate în copii și adresate destinatarilor mai sus-pomeniți, ca și domnului Țării Românești Grigore I Ghica; în total 42 documente semnate sau publicate doar fragmentar pînă astăzi.

În afara acestor scrisori, în hîrtiile lordului Winchilsea se păstrează și alte misive și rapoarte provenind de la diferite persoane, evidențiind interesul manifestat de cercurile economice și diplomatice engleze față de țările române și reliefind rolul preponderent pe care acestea îl jucau pe plan politic, economic și cultural în sud-estul european în cea de-a doua jumătate a sec. XVII.

Din conținutul lor reiese că în perioada amintită Moldova prezenta un interes sporit pentru englezi datorită traficului cu potasă exercitat de negustorii scoțieni, Țara Românească constituia un important centru de colectare a știrilor și transmiterea corespondenței oficiale britanice spre Europa centrală, iar

¹ Magazin istoric, nr. 9, 11/1975.

Transilvania era considerată ca zonă tampon între ambițiile expansioniste ale Imperiului otoman și habsburgic. Nu este deci de mirare că numărul emisarilor englezi în țările române a sporit în această vreme și că întreaga corespondență a lui Winchilsea cu Secretariatul de Stat de la Londra se referă cu precădere la situația din țările române. La rîndul lor, principii țărilor române și-au dat seama de influența pe care ambasadorul puternicului regat insular o exercita la Poartă, căutînd ca, prin schimburi de scrisori, daruri și emisari să obțină apărarea intereselor lor față de ingerințele și abuzurile dregătorilor otomani. Totodată, relațiile domnilor români cu reprezentantul unei țări atît de însemnate, dar atît de îndepărtate, evidențiază diplomația activă a țărilor noastre, care au folosit fiecare prilej pentru a-și apăra statutul de largă autonomie, a-și revendica drepturile la schimburi comerciale cu toate țările și a-și întări pozițiile la Poartă.

„Cheile” diplomației în mina voievozilor

Mai mult decît semnificativ, pentru prestigiul de care se bucurau în ochii contemporanilor de atunci țările noastre, este faptul că însuși patriarhul Nectarie al Ierusalimului (1661-1669)¹, aflat într-o vizită canonică la București, se adresa lordului Winchilsea, la 22 septembrie 1664, din orașul de scaun al Țării Românești, îndemnîndu-l să țină relații cît mai strînse cu

domnii „*Valahiei și Moldovei, care sînt în mîna lor cheile treburilor din acest colț al împărăției și sînt chezași ai apărătorii cei mai de seamă ai sfintei creștine de bisericii Răsăritului*” (Arhivele din Leicester, *Finch MSS*, mapa 4 962, pachetul IV, document nenumărat). Răspunzînd acestui îndemn, lordul Winchilsea și-a numit un reprezentant permanent la curtea domnească din Iași în vremea domniei lui Iliș Alexandru; acest emisar a fost dragomanul Nicolo Draperis, fratele lui Giorgio Draperis, prim dragoman al ambasadei engleze de la Constantinopol, care a transmis trimisului britanic la Poartă mai multe rapoarte (20 iunie, 20 septembrie, 4 noiembrie 1666 etc.) din reședința de scaun a Moldovei în cursul anului 1666 (Arhivele din Leicester, *Finch MSS*, mapa 4 963, pachetul XI, documente nenumărate). Acest Nicolo Draperis este, așadar, cel dintîi reprezentant diplomatic englez instalat pe teritoriul țării noastre, aceasta cu aproape un secol și jumătate înainte de înființarea consulatului britanic în Principate, eveniment petrecut în anul 1803!

Din cuprinsul rapoartelor sale reies strînsele relații economice înfiripate de moldoveni cu negustorii englezi în această perioadă, achizițiile de oi și vite cu prețul lor de desfacere, tranzacțiile financiare, traficul de mărfuri prin Galați și pe Dunăre ș.a. Aflăm chiar numele unor negustori — necunoscuți din alte izvoare — ca John Bonithon sau William Lampton, foarte activi în comerțul cu vite, chereștea și potașă.

În arhiva Winchilsea am identificat, de asemenea, numeroase scrisori ale diferiților negustori și emisari ai ambasadorului englez în țările române, între 4 mai 1661 și 4 noiembrie 1666, din rîndul cărora menționez pe acelea ale negustorilor James Smyth, James Hay din Iași, ale dragomanilor Antonio Perone și Giorgio Draperis, tot din capitala Moldovei, ale colonelului

italian Giuseppe Detti și reverendului franciscan Felice Pasqualino din București, sau a medicului curții domnești Giovanni Mascellini ș.a. În-suși cămărașul lui Iliș Alexandru vodă, care ținea socotelele curții domnești din Iași, era un grec aflat în slujba lui Winchilsea, anume dascălul Nicolae Vivelos din Sinope. După reîntoarcerea lui Winchilsea din misiunea sa de la Poartă, Vivelos l-a vizitat la reședința sa din Eastwell (Sussex); mai tîrziu, în 1692, cu prilejul căsătoriei fiicei domnului Constantin Brîncoveanu Stanca, cu Radu Iliș, fiul lui Iliș Alexandru, Vivelos a ajuns la București, unde s-a stabilit în continuare.

Cercetarea sistematică a arhivei Finch din Leicester, atestă incontestabil faptul că țările române au constituit în secolul XVII nu numai o sursă de aprovizionare cu materii prime și uneori un debușeu pentru comerțanții Companiei Levantului, dar și centre de culegere a unor prețioase informații privind realitățile din această parte a lumii, și, totodată, calea pentru trimiterea corespondenței oficiale spre Londra, pe drumul, Europei centrale și de nord prin Viena ori Varșovia.

Numărul însemnat de scrisori schimbate de domnii țărilor române cu ambasadorul englez de la Constantinopol relevă, totodată, prestigiul de care s-au bucurat în această vreme țările române, precum și caracterul dinamic al diplomației noastre, foarte activă și atentă în apărarea privilegiilor dobîndite prin statutul de autonomie al Principatelor față de Poartă.

Astfel, departe de a se fi dezvoltat în izolare și subordonare față de otomani, țările române au jucat un rol aparte în destinele sud-estului european, iar importanța lor, dobîndită pe plan politic și economic internațional, a fost recunoscută cu prisosință de factorii de răspundere ai diplomației europene, reflectîndu-se și în poziția specială pe care Principatele au ocupat-o în cadrul politicii orientale a marilor puteri.

¹ Acest înalt prelat a cunoscut bine țările noastre pe care le-a vizitat în repetate rînduri între 1662-1667, în majoritatea călătoriilor fiind însoțit de arhidiaconul său, Dositei Notara (succesorul lui, foarte legat de români și unul dintre cei mai vestiți patriarhi cărturari ai Ierusalimului), care l-a ajutat pe învîtatul lerar al Moldovei, pe atunci episcop de Roman, mai tîrziu mitropolit. Dositei, să-și lămurească unele subtilități de ordin teologic din *Prodoxoria către ceterorii* a cunoscutului sale *Psaltir* în versuri, tipărită la Uniey, în Polonia, în 1673.

30 august 1940

ODIOSUL DIKTAT DE LA VIENA (II)

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

În numărul trecut am prezentat principalele elemente ale contextului istoric în care România a devenit ținta pretențiilor revizioniste-expansioniste ale puterilor fasciste. La sfârșitul lunii august 1940, în urma eșuării tratatelor româno-ungare de la Turnu Severin, Germania nazistă și Italia fascistă, sub pretextul unui arbitraj, au convocat la Viena pe reprezentanții guvernelor din Budapesta și București și, printr-un act de forță și încălcare a celor mai elementare norme de drept, au Impus României ceea ce istoria relațiilor internaționale a reținut sub numele de Diktatul de la Viena.

Să urmărim în continuare evoluția evenimentelor în acele ultime zile ale lui august 1944.

Sinistre jocuri de culise

Încurajată de succesele militare ale Axei, în primăvara și vara anului 1940, continuând pe concursul Germaniei hitleriste, Ungaria horthyistă își intensificase pregătirile militare pentru a ocupa Transilvania cu forța armelor. După capitularea Franței și înfrângerea trupelor britanice pe continent, ea trecuse la mobilizarea generală a forțelor sale armate, 2/3 din acestea fiind concentrate și dizlocate în vederea atacării României. Pentru a atrage România într-un conflict militar, trupele horthyiste s-au dedat la numeroase acte de provocare, aviația ungară încălcând spațiul aerian românesc.

Prin eșuarea tratativelor de la Turnu Severin se conturase perspectiva izbucnirii

În imagine: o mare demonstrație a locuitorilor din Sibiu împotriva Diktatului de la Viena.

unui conflict militar româno-ungar. Minate de propriile lor interese, atât de clar formulate de ministrul de externe nazist Joachim von Ribbentrop prin cuvintele „Ideea directoare a politicii noastre actuale față de România și Ungaria este de a menține aceste două bucăți de fier incandescente și de a le modela în interesul Germaniei”, Germania nazistă și Italia fascistă și-au asumat rolul de așăziși „arbitri” în raporturile dintre cele două state. Astfel, în seara de 27 august 1940 conducătorii diplomației statelor fasciste au invitat pe miniștrii de externe ungar și român să se prezinte la Viena în ziua de 29 august. Trebuie însă precizat că în momentul în care au fost lansate aceste invitații, noua frontieră româno-ungară fusese deja stabilită de către Hitler. Fusese stabilită de asemenea manieră, încât ea intra ca un pumnal în inima României, ajungând cu virful său până la cîteva zeci de kilometri de zona petroliferă a Văii Prahovei, zonă de interes vital pentru mașina de război a Reichului hitlerist.

Punctul de vedere al celor doi „arbitri” fusese stabilit definitiv în cursul unei convorbiri din 28 august dintre Hitler și ministrul de externe italian, Galeazzo Ciano, la care au mai participat Joachim von Ribbentrop, Hans Georg von Mackensen, ambasadorul german la Roma, Dino Alfieri, ambasadorul italian la Berlin și consilierul de legatie Hewel. Din stenograma acestei convorbiri iată numai cîteva pasaje, semnificative însă pentru a ilustra brutalitatea, cinismul și perfidia cu care erau hotărîte să acționeze cele două puteri fasciste pentru atingerea scopurilor lor. „Führerul — citim în stenogramă — a început prin a prezenta situația din punct de vedere german. Nu știe dacă amenințările

ungare [la adresa României] sînt serioase. Poate că sînt numai un bluff. Oricum, este necesar să se ia măsuri pentru cazul că ele ar fi serioase. În acest caz, după părerea lui, interesele Germaniei și Italiei sînt atinse în esența lor. În evaluarea situației generale — continuase Hitler — trebuie luați în considerare mai mulți factori: un factor pur material, care are însă o importanță extraordinară pentru continuarea războiului: aprovizionarea cu petrol, care este extrem de importantă, atît pentru Germania, cît și pentru Italia... Este limpede că la primul foc de armă vor înceta toate expedițiile de petrol din România către Germania și Italia. Natural că o Românie în război cu Ungaria nu-și va mai putea exporta produsele prin Iugoslavia sau pe Dunăre. Aceasta va crea probleme extrem de grave pentru continuarea războiului, în special în ceea ce privește armele tehnice necesare într-un război modern. Un al doilea element care va influența situația tot atît de hotărîtor este problema extinderii războiului... Aceasta va duce la înrăutățirea considerabilă a situației Germaniei și Italiei în viitor. Un alt element care trebuie luat în considerare este faptul că, dacă se va ajunge la un conflict armat, Ungaria se va lupta fie singură, fie cu ajutor străin. Dacă Ungaria va rămîne singură, atunci, avînd în vedere gradul ei

de pregătire militară și situația ei în alte pri-vințe, victoria nu este deloc sigură... Rezultă limpede că un conflict în Balcani nu poate fi decît defavorabil Germaniei și Italiei și de aceea ambele țări au tot interesul să facă totul pentru a evita un astfel de conflict. Aceasta este și părerea generalilor germani, deoarece nici ei nu consideră certă victoria ungară, cum se pare că o socotesc cei de la Budapesta; și el [Hitler] își dă seama de dificultățile care se vor naște dacă conflictul dintre România și Ungaria va degenera într-o conflagrație generală în Balcani. În acest caz, sondele vor fi nu numai închise pentru cîteva luni, ci definitiv distruse. Pentru acest motiv, după o lungă convorbire cu ministrul de externe al Reichului, l-a rugat pe Duce să-și trimită ministrul de externe în Germania”.

Luînd cuvîntul, Ciano s-a declarat de acord cu cele afirmate de Hitler, arătînd că „îzbucnirea unui conflict trebuie evitată cu orice preț, deoarece efectele sale asupra aprovizionării Italiei, mai cu seamă cu petrol, vor fi extrem de grave... De altfel, el a venit în Germania cu depline puteri din partea Duce-lui pentru a stabili cu ministrul de externe al Reichului măsurile necesare pentru reglementarea pașnică a conflictului”.

Delegații români consemnează (II)

Publicăm, în continuare, consemnările altor momente așa cum apar ele în însemnările lui M. Manoilescu referitoare la împrejurările în care delegația română, sosită în 28 august 1940 la Viena, a fost silită să accepte sentința impusă de Germania hitleristă și Italia fascistă. În preluarea fragmentelor respective s-a respectat originalul, inclusiv sublinierile autorului; întreprinderile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Cînd a fost cazul, am dat unele note de subsol; titlul aparține redacției.

Procedeu de gangsteri

M. MANOILESCU

...Pentru a înțelege cît de brutal, de neașteptat și de imoral a fost arbitrajul care ni s-a impus nouă, trebuie să adaug evocarea faptelor anterioare care arată nu numai că arbitrajul nu fusese nicio-dată înfățișat de noi ca o perspectivă acceptabilă, ci,

mai mult decît atît, că el fusese totdeauna respins de către puterile Axei ca o modalitate de soluționare a conflictului dintre noi și unguri...

În ziua de 26 august [1940] dimineața aflu că Fabricius și Ghigi sînt chemați la Salzburg și Roma, unde vor tre-

bui să plece a doua zi cu avionul pentru consfătuiri importante în legătură cu tratativele româno-ungare. În același timp erau chemați în aceeași locuri miniștrii Germaniei și Italiei la Budapesta.

Alte informații arătau că [ministrul de externe ungar]

„O piesă scrisă dinainte”

În cadrul întrevederii din 28 august, Hitler le-a arătat celor prezenți căile și mijloacele de punere în practică a acelei „idei directe” a politicii față de România și Ungaria, în urma căreia Germania să-și poată asigura supremația sa economică, politică și militară asupra celor două țări. Deși cunoștea netemeinicia pretențiilor horthyste, Hitler era hotărât să le sprijine, deoarece considera România printre țările dușmane Axei. „Structura populației în regiunea în litigiu [se referea la toată Transilvania] — considerînd cît mai favorabil poziția Ungariei — este următoarea: la 1 500 000 unguri există 3 000 000 români și 600 000-700 000 germani... Raportul este deci o treime unguri la două treimi români. Revendicările teritoriale ale Ungariei se ridică la 66 000 km pătrați, ceea ce înseamnă că ungurii cer două treimi din regiunea în litigiu, din care însă numai o treime este locuită de unguri... În eventualitatea unui conflict, România nu are nimic de cîștigat și are totul de pierdut. Dacă România începe războiul, este posibil să fie ultimul ei război și să ducă la completa dispariție a statului...”

Csaky [Istvan] chemase în ziua de 26 august pe miniștrii Italiei și Germaniei la Budapesta și le comunicase că este hotărât să dezlănțuie războiul mondial.

Aceste informații, evident m-au alarmat și am căutat să aflu imediat, în măsura în care ne era posibil, ce urma să se petreacă la aceste întîlniri.

...În ziua de 27 august, Legația germană din București îmi transmitea următoarea notă pe care o dau textual: „Vă rog să invitați imediat pe ministrul de externe în numele guvernului Reichului la o convorbire asupra afacerilor ungaro-române, cu guvernul Reichului și guvernul italian, reprezentat prin contele Ciano, pentru joi la amiază (29 august) la Viena. Ar fi recomandabil ca ministrul de externe să primească depline puteri pentru tratative asupra relațiilor româno-ungare. Rămîne la aprecieria guvernului român de a trimite un al doilea delegat, eventual pe președintele Consiliului de Miniștri”.

Este extrem de important de subliniat că invitația se face pentru o convorbire, și anume numai pentru una cu

guvernul Reichului și guvernul italian, deci nu și cu ungurii, ceea ce exclude o dată mai mult noțiunea arbitrajului! Mai mult decît atît, deplinele puteri trebuie să privească numai tratativele, iar nu eventualele încheieri, ceea ce înseamnă, în corect limbaj diplomatic, că eu trebuie să am mandat de a discuta ad referendum diferite puncte, sub rezerva aprobării lor de către guvernul român.

Las pe diplomați și pe istorici să califice cum se cuvine procedeul întrebuintat de germani și de italieni de a ne atrage sub pretexte false la o întîlnire care avea să se transforme într-o cursă. Să inviți pe om în casa ta pentru un scop și după aceea să-i pui revolverul în timplă pentru a-i cere nu numai cu totul altceva, dar a-i pretinde un lucru pe care te-ai jurat sub toate formele timp de două luni de zile și pînă în ajun că nu-l întîlniezi nicicum!

Poate să califice cineva de naivitate surpriza noastră în fața unui asemenea procedeu de gangsteri, dar oricine va trebui să recunoască că în vremea noastră nu mai este normal atunci cînd pleci la o întîlnire diplomatică să te pui

Practic, arăta Hitler, „trebuie să impresiionăm deci România și Ungaria cu urmările grave pe care le-ar avea pentru ele persistența într-o atitudine intransigentă. Trebuie să li se arate limpede că un conflict ar fi în dezavantajul ambelor și că Germania și Italia își vor apăra în orice caz interesele dacă va fi cazul. Este deci oportun pentru ambele țări să accepte un compromis. Ungaria — accentua el — ar trebui să accepte efectiv orice compromis, deoarece nu ar obține nimic prin propriile ei eforturi, ci datorează satisfacerea revendicărilor ei exclusiv fascismului și național-socialismului.

României trebuie să i se arate limpede că un compromis cu Ungaria înseamnă totuși salvarea unui teritoriu național care, la urma urmelor, este încă destul de mare. De altfel, Italia și Germania trebuie să se gîndească dacă nu ar fi indicat să dea o asigurare în legătură cu existența statului român în continuare, deoarece, după reglementarea conflictului, integritatea [teritorială a] acestui stat este efectiv în interesul Italiei și Germaniei”.

În ipoteza că te așteaptă acolo pumnalul și otrava ca în dramele politice din Quattrocento.

Notez că între timp presa ungurească înnebunise de-a binele. Un avion unguresc doborât de aviația noastră de vînătoare pe teritoriul român și un altul, după ce zburase pe teritoriul nostru, fusese prăbușit pe pămîntul unguresc. Presa care pînă la 25 august fusese violentă devenise acum trivială...

În această atmosferă și sub astfel de auspicii am plecat în după-amiază de 28 august la Viena. Am luat cu mine ca expert militar pe generalul Dragalina și alți ofițeri, iar ca expert etnografic și statistic pe d-rul Sabin Mănuilă, directorul Statisticii, cu un întreg stat major și cu tot materialul de hărți și documente.

Bineînțeles că, înainte de plecare, regele, Gîgurtu și guvernul erau informați în chip foarte complet. De altfel, conform regulilor, regele și primul ministru primeau cîte o copie de pe fiecare act diplomatic intrat la ministere și de pe fiecare telegramă a mea în afară.

Cu toții eram în aceeași credință că la Viena se va face un pas mai departe în ce pri-

Într-o manieră tipică diplomației naziste, Hitler aprecia că este „important să se folosească o tactică foarte prudentă și pentru moment să nu se menționeze garanția decât față de România. Dacă Ungaria află prea devreme despre garanția promisă României, s-ar putea să nu mai accepte nici un compromis, deoarece se presupune că ea este dispusă să accepte o soluție de compromis numai în ideea că, ulterior, va readuce în discuție problema românească”.

La întrebarea dictatorului german dacă partea italiană a elaborat, cumva, o propunere de compromis, „contele Ciano a declarat că ministrii Italiei la București și Budapesta au întocmit niște hărți. Contele Ciano a înaintat apoi Führerului hărțile. După un scurt schimb de păreri asupra procedurii de urmat, s-a hotărât, ca deocamdată, să nu se ducă convorbirile cu nici una din cele două țări pe baza vreunei hărți, ci ca, la un moment dat, să se supună părților o hartă comună germano-italiană, cu o linie de frontieră precisă, care să nu mai constituie un subiect de discuție”.

Astfel instruiți, în seara de 28 august, Ribbentrop și Ciano au plecat la Viena. Aici, folosind o gamă întreagă de presiuni și amenințări, au cerut pe un ton ultimativ reprezentantului român să accepte „arbitrajul” guvernelor german și italian, declarând că, în caz de refuz, România va fi atacată și ștearsă de pe harta Europei. „Totul apare ca o piesă scrisă dinainte, în care nici o vorbă nu se poate schimba — telegrafia Mihail Manoilescu la București. Alternativa pe care mi-au pus-o a fost următoarea: sau primim arbitrajul astăzi [29 august], cel mai târziu la miezul nopții, încât mine să se poată da hotărîrea..., sau, dacă nu primim, vom fi mine atacați și va fi sfîrșitul României...”¹.

În aceste complexe împrejurări, de o mare gravitate pentru soarta țării, pentru însăși

¹ Pentru o astfel de eventualitate, de altfel, încă din iulie 1940 Hitler pregătise planurile de atacare a României, iar la 28 august ordonase ca 5 divizii de tancuri și 3 divizii motorizate, completate cu parașutiști și trupe aeroporțate, să fie gata să ocupe, la 1 septembrie, zona petroliferă a României, în cazul în care guvernul român ar fi refuzat condițiile impuse de Axă.

vește raporturile cu ungurii și că tratativele cu ei vor intra după intervenția celor doi miniștri de externe ai Axei într-o nouă fază. Eram sigur că mă voi întoarce de la Viena cu o informație completă în ce privește intențiunile Axei și că vom putea reexamina chestiunea într-un nou consiliu de coroană pentru a vedea ce este de făcut. Personal, eu intenționam ca, după ce puterile Axei își vor fi dezvelit jocul, să reexaminez propria mea situație și să-mi scrutez conștiința pentru a stabili dacă în adevăr mai era sau nu util pentru țară să rămân mai departe în fruntea Ministerului de externe.

...Sosirea la Viena era anunțată pentru ora 1. La gară ne aștepta protocolar ministrul Ribbentrop.

După ce Ribbentrop m-a condus la hotel, sub salutarile în general destul de cordiale ale mulțimii, am rămas de vorbă cu Romalo, sosit atunci de la Berlin, și cu Bossy, venit anume de la Roma.

Informațiile lor nu erau prea complete și ei nu bănuiau nici pe departe ce pas teribil era să trecem peste câteva ceasuri.

Din sursă puțin sigură mi s-a spus că politica noastră de a fi tratat în mod egal Germania și Italia ar trebui nuanțată de acum înainte, în sensul ca să arătăm — și în formă, nu numai în fond — *prețuire mai mare pentru Germania*. Dar toate acestea nu aveau nici o consistență și nici un fel de garanție de adevăr.

Totuși, preocuparea mea era să pot vorbi cu Ribbentrop *fără Ciano*, înainte de orice conferință oficială. La ora 2 mi s-a stabilit întâlnire cu Ribbentrop. Spre surprinderea mea, în același salon era și Ciano. Ne-am așezat pentru conversație la o masă într-un colț din salonul mare al Hotelului Imperial. Eu stăteam pe canapea, la dreapta pe un fotoliu Ribbentrop, la stînga pe un alt fotoliu Ciano, avînd lîngă el pe Schmidt, care îi traducea lui Ciano convorbirile nemțești.

Conversațiile s-au urmat ca la Turnul Babilonului. Eu vorbeam cu Ribbentrop nemțește, cu Ciano franțuzește și italianește, iar ei doi, între ei vorbeau englezește, fie din obișnuință, fie din naiva închipuire că eu nu îi înțeleg. Interpretul îi traducea lui Ciano în italie-

W. Fabricius (stînga) — ministrul Germaniei naziste la București, care și-a jucat rolul său nefast în impunerea odioasei sentințe de la Viena — în timpul unei întîlneri cu M. Manoilescu

nește ceea ce se spunea de noi în nemțește.

După cîteva banalități de introducere, Ribbentrop mi-a spus că în legătură cu convorbirile româno-ungare trebuie să ajungem la un sfîrșit și la o înțelegere. Înainte de a intra în materie, mi-a arătat că trebuie să-mi comunique un lucru, care i-a produs o impresie enormă atît lui cît și contelui Ciano, și anume atitu-

existența sa, factorii de conducere ai României au dezbătut, în ședințe dramatice, căile pe care trebuia să le urmeze statul român. În ședința Consiliului de coroană din dimineața zilei de 30 august (orele 3-4), la care au luat parte majoritatea consilierilor regali și a membrilor guvernului, precum și unii reprezentanți ai partidelor politice burgheze, s-a adus la cunoștință cererea de arbitraj necondiționat formulată de ministrii de externe ai Germaniei și Italiei. În timpul dezbaterilor s-au cristalizat două curente: reprezentanții primului curent, în număr de 10, s-au situat pe linia respingerii Diktatului de la Viena și a trecerii la rezistența armată pentru apărarea hotarelor țării. Reprezentanții celui de-al doilea curent, în număr de 21, au apreciat că în condițiile internaționale de la sfârșitul lunii august 1940, cînd România nu putea avea practic nici o opțiune, nu era recomandabilă rezistența armată și s-au pronunțat pentru ieșirea din impas prin acceptarea cererilor ultimative ale Germaniei și Italiei. Votul multora dintre participanții la consiliu a fost influențat de telegrama primită chiar în acele momente de la delegația

română aflată la Viena, în care se arăta că Fabricius declarase că Germania „nu-și ia nici o răspundere dacă în termen de cinci minute nu dăm răspunsul”.

Mulți dintre cei care au votat pentru acceptarea „arbitrajului”, au pornit de la convingerea că nedreptele hotărâri aveau un caracter temporar și vor cădea odată cu autorităților lor. „Am credință că ceea ce se face astăzi — declară Gh. Tătărescu — este un provizoriu, ci numai la ce trebuie să rămînă etern”.

În cea de a doua ședință a Consiliului de coroană ținută în noaptea de 30 spre 31 august și în cursul căreia Alexandru Romalo, ministrul României la Berlin, reîntors cu avionul de la Viena, a prezentat harta Transilvaniei mutilate, N. Iorga, C.I.C. Brătianu, I. Maniu, Gh. Brătianu, Nicolae Bălan (mitropolit), Alex. Niculescu (arhiepiscopul greco-catolic al Blajului) și alți oameni politici s-au ridicat împotriva Diktatului și au cerut respingerea lui, pronunțându-se pentru apărarea granițelor și a independenței patriei.

dinea și acțiunea lui Gafencu de la Moscova¹.

Gafencu a arătat la Moscova că actuala politică a României nu este decât o adaptare trecătoare la împrejurările date, că victoria germană nu este deloc sigură și că, dimpotrivă, victoria Angliei fiind mult mai

probabilă, România trebuie să țină seama de toate aceste circumstanțe. În concret, Gafencu a pregătit o acțiune a României alături de Rusia și de Anglia, acțiune care este tot ce poate fi mai contrar politicii preconizate de România de la instaurarea guvernului Gîruntu...

După această dezbateră, care a fost destul de lungă și de vie, Ribbentrop a trecut la chestiunea principală și mi-a propus pur și simplu că, deoarece nu am ajuns la nici o înțelegere cu ungurii, cel mai bun lucru este să facem un arbitraj aci, la Viena, arbitraj pe care de altfel noi l-am cerut (!) și care ar trebui să se efectueze chiar a doua zi.

Pentru simplificare a propus ca să telefonez imediat din camera de alături pe un fir rezervat special, direct prin Belgrad la București, pentru ca să întreb guvernul nostru și pentru ca să capăt asentimentul pentru arbitraj pînă la ora 8 seara. Ribbentrop a adăugat că *nici nu este nevoie ca această comunicare să fie cîrărită*, fiindcă asta ar cere prea multă vreme, iar ei doresc să aibă rezultatul pînă la 8 sau 10 seara, ca să poată

face toate pregătirile în vederea arbitrajului.

I-am răspuns întîi dezmințind că *noi am fi cerut vreo dată arbitrajul*; nici eu, nici primul ministru în *nici o împrejurare* nu am cerut arbitrajul și mai ales nu am putea să acceptăm un arbitraj. Mai mult decît atît, însuși Fuhrerul s-a declarat în fața noastră categoric împotriva unui arbitraj și a preconizat numai o înțelegere liberă între cele două părți. De ce acum se schimbă total aceea ce se hotărîse? Și care sînt motivele care determinau acum necesitatea unei hotărîri rezezi?

...Ribbentrop a ținut să accentueze că Germania nu face nicicum un *bluff*, că toți acei care au crezut vreo dată că sub avertismentele Germaniei se ascunde un *bluff* s-au înșelat și că cel mai mult s-au înșelat englezii, care au socotit că germanii nu vor să meargă la război. Nu este metoda noastră de a lucra astfel. Tot ce spunem noi se împlinește; așa răsuna, sistre, cuvintele lui Ribbentrop...

Prezentarea și selecția textelor:
Gheorghe BUZATU,
Marian ȘTEFAN

¹ Cu prilejul unui dejun la Legația iugoslavă din Moscova, Gafencu se întîlnise cu ambasadorul Angliei, sir Stafford Cripps, căruiua îi împărtășise „sentimentele lui intime” anglofile. Ministrul iugoslav, prezent la această convorbire, raportase guvernului său despre declarația lui Gafencu. Telegrama trimisă la Belgrad a ajuns însă și-n mina lui Ciano, iar de la acesta la Ribbentrop.

„ÎN TRE NOI ȘI BUCUREȘTI — TOTUL ESTE ÎN MÎINILE ROMÂNILOR”

EUGEN BANTEA

Militari germani făcuți prizonieri în luptele de la București, în zilele din august 1944

Arătăm într-unul din numerele trecute ale revistei¹ cum comandamentul superior al teatrului de război sud-est (Grupul german de armate „F”), Oberbefehlshaber Südost (menționat în continuare prin sigla O.B.S.O.), care își avea cartierul general la Belgrad, a înregistrat cu profundă îngrijorare răsturnarea situației politico-militare din România, produsă la 23 August 1944. Gruparea strategică a Wehrmachtului din Balcani a consemnat evenimentul nu numai în virtutea faptului că întreaga sa fațadă estică era deschisă spre România, dar și ca urmare a misiunii pe care O.K.W.-ul i-a încredințat-o, de a participa la încercarea de sugrumare a ceea ce Berlinul a denumit „răscoală”, „insurecția”

(Aufstand) României. Ca atare, consemnările se referă nu numai la istoricele evenimente din ziua amintită, ci — cum vom vedea în continuare — și la cele din zilele ce au urmat.

Jurnalul de război, ca și alte acte din arhivele O.B.S.O. cuprind constatări culese direct din luptele și operațiile ce au început a fi întreprinse contra României, ca și informații primite pe canale de transmisiuni, de la comandamente germane care acționau pe teritoriul țării noastre. În această arhivă se află, de asemenea, rapoarte și interogatorii ale așanumiților Versprengte — „răzleți”, „plerduți de unități” (militarii germani, destul de puțini, care reușiseră să scape din România și să ajungă la trupele germane de ocupație din Iugoslavia).

¹ Magazin istoric, nr. 8/1984.

București-Ploiești:

două tentative naziste eșuate

Deși cele două zone, București și Valea Prahovei — care au format „nodul” acțiunii inițiate la începutul Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de forțele române, ca și al încercării naziste de a o anihila cu forțe militare — nu intrau în noile competențe operative decurgând din misiunea ce o incredințase O.K.W.-ul grupării strategice din Balcani, jurnalul acesteia conține semnificative consemnări despre confruntările din această arie decisivă. Iată două însemnări din 25 august: „Potrivit conovorbirii radio de la 25 VIII, ora 2.35, cu comandantul principal al aeronauticii germane din România, situația la București foarte serioasă... Grupul de luptă german stă pe loc la marginea de nord a Bucureștilor, 26 tancuri (tancuri «Tigru»), 20 tancuri de diverse tipuri, 10 autoblindate, cu 4 000 ostași de infanterie bine înzestrați sosit în București în seara de 24 august... ca să îndrească garnizoana [română]”.

Apoi, la ora 18.30: „Situația (Gerstenberg) București foarte serioasă”.

Cele două consemnări indică faptul că, practic, în ziua de 25 august s-a decis soarta bătăliei pentru București, ceea ce a urmat în zilele de 26 și 27 august fiind doar înclinarea succesului deplin al românilor.

Pieseile documentare din arhiva O.B.S.O. mai permit câteva constatări semnificative. În primul rând, ele conduc spre concluzia că factorul predominant în cadrul confruntărilor din această zonă l-a constituit elementul ofensiv al acțiunii întreprinse de români. În aceste împrejurări, forțele germane ce au pornit atacul asupra Capitalei dinspre Otopeni-Băneasa au fost puse în situația de a acționa nu atât pentru îndeplinirea ordinului dat de Hitler de a instala un nou guvern român pronazist, ci mai ales pentru salvarea și retragerea din oraș

a personalului comandamentelor, oficiilor și grupărilor de trupe proprii, răzlețite și încercuite de români. Așadar, încă din primele momente, forțele românești au urmărit înstăpânirea lor în București și nimicirea ofensivă a uneia din principalele grupări germane din interiorul României.

Înfruntarea dintre cele două părți s-a generalizat treptat, dar primele ciocniri, cum raporta ulterior un ofițer german care fusese surprins de evenimente la București, s-au produs încă în seara de 23 august: „În același timp [cu difuzarea proclamației la radio] au început să se audă împuscături în centrul orașului, ceea ce m-a lăsat perplex”.

Numeroase relatări ale acestor Versprengte subliniază elementul surprinderii pe care l-a realizat acțiunea forțelor insurrecționale. Majoritatea mijloacelor de transmisiuni germane au fost întrerupte, fapt sesizat și de O.B.S.O., care n-a mai avut legătură prin fir cu comandamentul din București. Locotenentul-major Diedrich raporta, la rîndu-i, că „personalul [german] se afla în pat și dormea” în clipa în care s-a produs atacul românilor.

Consemnările privitoare la Valea Prahovei lasă și ele să se întrevadă aceeași notă precumpănitor ofensivă a acțiunii românești. Între ultimele înregistrări în jurnalul O.B.S.O. se află și comunicarea „direcționalului” de la O.K.W. către șeful operațiilor de la marele comandament german balcanic: „Situația din zona petroliferă nu arată prea bine”.

Importanța, între altele, a pieselor din arhiva O.B.S.O. constă și în faptul că ele permit o cunoaștere mai largă a desfășurărilor din spațiul acțiunilor declanșate prin revoluția românească. Despre Constanța, de pildă, și o parte a teritoriului dobrogean se pot reține câteva elemente interesante. Tentativa germană de a pune stăpînire pe oraș și port a eșuat categoric. Ultimele directive transmise în seara de 25 august de la Belgrad și Sofia comandantului superior german naval al Mării Negre, amiralul Brinckmann, nu au mai primit nici un fel

de confirmare prin radio. De fapt, în acea zi, la ora 17.45, pe baza comunicării amiralului, jurnalul de război al O.B.S.O. a înregistrat: „Amiralul Marea Neagră s-a imbarcat: vrea să combată de pe mare inamicul de la Constanța”: adevărul este că atunci cînd statul major naval german de la Constanța a părăsit uscatul, aceasta a însemnat practic abandonarea litoralului românesc.

Documentele emise sau recepționate de O.B.S.O. dau unele detalii referitoare la trupele terestre germane din Dobrogea, asupra cărora aveam pînă acum date lacunare. Astfel, rezultă că în spațiul dintre Dunăre și Mare se afla dispus un „grup de luptă” (Kampfgruppe) de circa 10 000 militari, comandat de generalul von Tschammer und Osten, subordonat Grupului de armate „Ucraina de sud”; în același spațiu se aflau diferite alte unități și formațiuni, îndeosebi tehnice și administrative, aparținînd fie grupului de armate comandat de generalul H. Friessner, fie Armatei 6 germane, în timp ce forțele navale aveau filiera de subordonare cu eșaloanele superioare prin intermediul Sofiei și Belgradului. Forțele terestre au fost în mare parte capturate de români, iar generalul comandant al acestora făcînd prizonier la Cernavodă.

„Rübezahl”

și „Verrat” încetează

Referitor la evenimentele petrecute de-a lungul Dunării, din arhiva O.B.S.O. aflăm că gruparea germană a intenționat și încercat să cucerească principalele porturi românești de pe fluviu — Orșova, Turnu Severin, Calafat, Turnu Măgurele, Giurgiu —, dar forțele armate române au anihilat această tentativă. Jurnalul de război O.B.S.O. consemna, de pildă, în ziua de 27 august că garnizoana germană de la Orșova, după ce a pierdut aproape 50 la sută din efective, „a fost repliată pe malul stîng”.

Revoluția română — cum rezultă și din documentele germane amintite — a modi-

ficat în ansamblu mai profund și complex situația și sarcinile strategice ale grupării balcanice a Wehrmachtului. Chiar în noaptea de 23 spre 24 august eșalonul de la Belgrad a primit ordin să expedieze un puternic grup aeropurtat la București pentru a asigura superioritatea părții germane în bătălia pentru București. În decurs de două-trei zile au fost lansate în România subunități ehoivalind ca efective cu circa trei batalioane. Acțiunea, în ansamblul ei, a eșuat însă: avioanele (îndeosebi faimoasele „Gigant”) au fost doborâte, capturate la sol ori silite să se întoarcă. Unele documente din arhiva O.B.S.O. precizează că unitățile respective erau trupe de șoc specializate în acțiuni de comando și antiguerrilă, provenind din faimoasa Divizie „Brandenburg” și din Kampfschule (Școala specială) de la Niș. Ele urmau a fi parșutate sau debarcate în mai multe centre: Otopeni, Ploiești, Mizil, Meri; cînd s-a constatat că accesul în aceste puncte a devenit imposibil, forțele respective au fost deviate spre Reghin, aflat atunci sub ocupație ungară. Una din sursele operative O.B.S.O. indică faptul, necunoscut pînă acum, că împotriva forțelor românești a fost adusă încă o puternică unitate aeropurtată germană: „În 25 VIII și în dimineața de 26 VIII a debarcat cu un „Gigant” regimentul de parașutiști din Viena, aflat sub comanda unui maior. După aterizare, el a fost nimicit în cea mai mare parte, iar ceea ce mai rămăsese din el a fost zdrobit de bombardamentul american din 26 VIII”.

Scoaterea acestor trupe din disponibilitățile O.B.S.O. nu a reprezentat singurul efect al revoluției române asupra situației strategice a grupării germane din Balcani. Chiar în noaptea de 23 spre 24 august, ea a hotărît concentrarea tuturor rezervelor sale strategice mobile (reprezentînd 9 mari unități și unități speciale) în spațiul Belgrad-Niș. În prima fază a războiului antihitlerist al României, O.B.S.O. nu a reușit să lanseze toate

aceste forțe împotriva armatei române, dar redistribuirea precipitată a efectivelor respective a provocat o gravă tulburare a efortului depus de Wehrmacht în sud-estul european, îndeosebi prin retragerea și regrouparea unor trupe de șoc întrebuintate pînă atunci contra luptei mișcării de rezistență a popoarelor balcanice. În urma noilor evenimente din România, O.K.W. a fost constrins să admită cererea O.B.S.O. de a înceta cele două mari ofensive — „Rübezahl” și „Verrat” —, prima în Muntenegru, împotriva Armatei naționale de eliberare iugoslavă, cea de a doua, pe coasta de nord-vest a Greciei. În acest sens, jurnalul de război al O.B.S.O. insera la 26 august: „„Rübezahl” pus capăt în seara de 26” și tot la aceeași dată: „Ofensiva „Verrat” se anulează în forma de pînă acum”.

Astfel, dacă din punct de vedere al conjuncturii externe, revoluția română a beneficiat, în porțiunea sud-vestică a teritoriului său de operații active desfășurate împotriva germanilor de forțele patriotice din sud-estul european, la rîndul său, sustrăgînd însemnate disponibilități germane din aria respectivă, a adus o notabilă contribuție la favorizarea luptei de eliberare din Iugoslavia, Grecia și Albania.

Noua schimbare a situației din Balcani a fost clar exprimată de directiva germană din 29 august 1944 cu privire la purtarea războiului în această parte a Europei. Conform acestei directive, sudul Peninsulei Balcanice era abandonat, măsură ce relevă încă o dată rolul acțiunilor României în desfășurarea evenimentelor din această zonă. Dealtfel, încă în ziua de 26 august, în jurnalul O.B.S.O. se făcea această consemnare: „Zona Balcanilor: declarația de război a României și rapida pătrundere a rușilor pe teritoriul român ne determină să ne așteptăm la o curîndă desprindere a Bulgariei din pactul de alianță cu Germania și, în prealabil, la o declarație de neutralitate”.

Diverse alte documente din arhiva O.B.S.O. oglindesc amploarea confruntărilor româno-germane în intervalul de la 23 la 31 august. O relatare cu data de 25 august menționează că se dau „lupte grele în București”. Atunci cînd la O.K.W. a existat impresia că Misiunea militară germană de la Sofia se arăta optimistă și imprudentă în aprecierea situației din această țară, generalul von Buttlar, ofiterul I din Secția operații a O.K.W., comunica: „Situația din Bulgaria este apreciată ca favorabilă de generalul de corp de armată Schneckenhurger, dar așa a făcut ieri și generalul Hansen cu cea din România”, ceea ce șeful de stat major de la Belgrad a transmis astfel celui interesat: „Să vă servească ca avertisment exemplul generalului Hansen” (blocat în sediul Legației germane din București și ulterior: prizonier).

În ce privește reacția populației față de trupele Wehrmachtului, un ofițer german care a reușit să ajungă în Iugoslavia relatează: „Populația civilă din sat [Trestieni, la vest de București] s-a purtat foarte ostil față de noi. Pe ferestre s-a aruncat cu pietre și bulgări de pămînt în camera unde ne găseam”.

Ca încheiere să reținem alte două consemnări din actele operative ale O.B.S.O. care, deși laconice, evidențiază dimensiunile continentale ale operațiilor militare începute de România contra Wehrmachtului. La 25 august, ora 19.30, comandamentul suprem german comunica la Belgrad: „Generalul de armată Jodl [șeful statului major general din cadrul O.K.W.] se situează pe punctul de vedere că, acum, pentru comandamentul superior al teatrului de război sud-est sarcina cea mai arzătoare este împingerea de întăriri în România”. În aceeași zi, la ora 23.00, șeful de stat major al comandamentului aeronauticii germane din spațiul sud-est făcea cunoscut șefului operațiilor de la O.B.S.O.: „Între noi și București — totul este în mîinile românilor”.

Sfîrșitul Marii Conflagrații

CAPITULAREA JAPONIEI

În apropiere de Beijing, un parc va fi inaugurat ca loc memorial al războiului de rezistență împotriva agresiunii Japoniei militariste. Aici, în sud-vestul orașului, la 7 iulie 1937, unități militare japoneze au provocat „Incidentul de la podul Logouqiao”, sau — cum a fost reținut în analele diplomatice consemnând preludiul celui de-al doilea război mondial — „Incidentul de la podul Marco Polo”. Japonia s-a lansat, astfel, în operații de război pe scară largă, în urma cărora jumătate din China — de la zonele de coastă și pînă adînc în interiorul țării — a fost ocupată.

Teritoriile chineze fuseseră acaparate de Japonia anterior, începînd cu Taiwanul și insulele Penghu (1894). În urma războiului ruso-japonez din 1905, Japonia a preluat poziții ale Rusiei țariste în nord-estul Chinei și, după primul război mondial, interesele coloniale ale Germaniei. Japonia a anexat, de asemenea, Coreea (1910). În 1927, premierul Gilchi Tanaka, în memoriul adresat tronului, a preconizat ocuparea întregii Chine de nord-est, motivînd: „Dacă Japonia urmează să cucerească China, mai întîi trebuie să cucerească

Manciuria și Mongolia și dacă Japonia urmează să cucerească lumea, trebuie mai întîi să cucerească China”. După patru ani, Japonia a provocat „Incidentul de la 18 septembrie 1931” și, luînd ca pretext o explozie la calea ferată, la Mukden, trupele sale (armata din Kwangtung¹), staționate din 1905 pentru „protejarea” arterei feroviare, au atacat unitățile chineze, încheind în cîteva luni cucerirea Manciuriei și proclamînd un stat marionetă: Manciuko (februarie 1932).

La 25 noiembrie 1936, Germania nazistă și Japonia au semnat Pactul anticomintern, la care a aderat după un an Italia fascistă (6 noiembrie 1937). Osatura acestui bloc agresiv a fost consolidată prin încheierea Pactului tripartit (27 septembrie 1940). Prin pactul semnat la Berlin în prezența lui Hitler, Japonia recunoaște și respectă „conducerea” de către Germania și Italia a reorganizării spațiului european, în schimbul recunoașterii aceluiași rol Japoniei în marele spațiu răsăritean asiatic. La începutul verii 1941, Japonia impune autorităților de la Vichy poziția sa

¹ În imagine: la 9 august o a doua bombă atomică a distrus Nagasaki.

¹ Guangdong — conform alfabetului fonetic chinez în vigoare în prezent.

dominantă în coloniile franceze din Indochina, altă dată și-a dat asentimentul Germaniei.

În urma atacului japonez din 7 decembrie 1941 asupra bazei de la Pearl Harbor¹, a Filipinelor² și a coloniilor engleze Hongkong și Malaezia, Statele Unite și Marea Britanie se declară, a doua zi, în stare de război cu Japonia. La 9 decembrie 1941, China declară oficial război Japoniei și Germaniei. În primul trimestru al anului 1942, trupele japoneze ocupă capitalele Birmaniei și Indiei răsăritene olandeze (Indonezia) și Singapore. În cursul războiului, punctul maxim al expansiunii japoneze l-a constituit zona de frontieră a Indiei, insulele din vecinătatea Australiei și mijlocul Oceanului Pacific³. La începutul lunii august 1945, forțele militare japoneze erau dislocate astfel: 2 000 000 ostași în Japonia, insulele Kurile și Sahalinul de sud; 1 000 000 în Manciuria și Coreea (armata din Kwangtung); 700 000-800 000 în alte regiuni ale Chinei și aproape 1 000 000 în Asia de sud-est. Dar, supusă războiului de uzură în China și în Asia de sud-est, precum și datorită bombardamentelor aeriene americane, scufundării celei mai mari părți a flotei sale comerciale și tălierii liniilor de aprovizionare cu materii prime, Japonia era, în bună măsură, sufocată și începuse tatonări secrete în vederea terminării războiului, printre adepții acestei orientări numărându-se chiar împăratul, în pofida opoziției comandanților armatei. În unele cercuri conducătoare japoneze, existau iluzii că U.R.S.S., cu care Japonia semnasese, la 13 aprilie 1941, un tratat de neutralitate, pe care guvernul sovietic l-a denunțat în aprilie 1945, nu va intra totuși în război, că ar putea fi chiar folosite bunele ei oficii.

Problema angajării U.R.S.S. în războiul împotriva Japoniei a constituit una dintre

preocupările Statelor Unite, în dorința de a scurta durata ostilităților în Extremul Orient și a economisirii de vieți americane în cazul luptelor din arhipelagul nipon. Încă în toamna 1942, generalul P.J. Hurley, trimis personal al președintelui F.D. Roosevelt, raporta la Washington în urma primirii sale de către șeful guvernului sovietic: „După înfringerea Germaniei, el [I.V. Stalin] va ajuta America în războiul împotriva Japoniei“. În octombrie 1943, Stalin l-a confirmat aceasta secretarului Departamentului de Stat, C. Hull, care se afla la Moscova cu prilejul Conferinței miniștrilor de externe ai S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii⁴. În timpul Conferinței de la Ialta (februarie 1945), Roosevelt și Stalin au definitiv personal acordul secret privind intrarea U.R.S.S. în războiul împotriva Japoniei la „două sau trei luni după capitularea Germaniei și încheierea războiului în Europa“, precum și condițiile de care depindea acest act⁵. Chiar în prima zi a Conferinței de la Potsdam (17 iulie 1945), Stalin l-a asigurat pe președintele Truman că U.R.S.S. își va respecta angajamentul de a intra în război împotriva Japoniei⁶. Tot în cursul Conferinței de la Potsdam, șefii Statului Major Combinat (anglo-american) și șeful Marelui Stat Major Sovietic au discutat, la 24 iulie, „coordonarea strategiei în Extremul Orient“. După două zile, reprezentanții militari sovietici și americani au delimitat „zonele de operații pentru respectivele forțe aeriene și navale“.

Memoriile publicate de Magazin istoric surprind, prin relatările citorva participanți de prim plan la evenimentele de acum 40 ani, ultimul act al marii conflagrații a secolului XX: capitularea Japoniei.

¹ Acordul definitivat la 8 februarie a fost semnat la 11 februarie 1945 de Stalin, Roosevelt și Churchill. Acordul a fost publicat la 11 februarie 1946.

² Într-o scrisoare trimisă în aceeași seară și al cărei text a fost dezvăluit pentru prima oară în 1983, Truman consemna: „Am obținut ceea ce doream. Stalin va intra în război... Pot spune, acum, că războiul se va termina cu un am mai devreme“.

acestui tip de armă nu mi-a fost dezvăluită decât în ajunul operației². La 8 august, cînd lumea era încă zguduită de anunțul făcut de președintele Truman, U.R.S.S. a declarat război Japoniei. Rușii au atacat armata japoneză din Manciuria și mi-au trimis o misiune militară condusă de generalul Cuzma Derevianko, un om remarcabil, numit, mai tirziu, înscărcat cu afacerile guvernului său la Tokio.

La 9 august, o a doua bombă a distrus Nagasaki³. Cele două bombe, cea de la Hiroshima, ca și cea de la Nagasaki, au fost lansate de grupul aerian 509, ce-și avea baza la Tinian și depindea de generalul Arnold. Alegerea

Pe aerodromul piloților sinucigași

DOUGLAS MAC ARTHUR (1880-1964), general american, comandant-șef al forțelor aliate din Pacific.

Fragmente din lucrarea *Reminiscences (Amintiri)*, apărută în 1964:

La 26 iulie, ultimatumul de la Potsdam a fost adus la cunoștința Japoniei: ori capitulează, ori va fi distrusă. Deoarece Japonia nu a acceptat cu promptitudine ter-

menii ultimatumului, prima bombă atomică a fost lansată asupra Hiroshimei¹. Existența

¹ Magazin istoric, nr. 5/1971, 8/1975; 9/1975; 1/1983.

oraşului Nagasaki, ca cel de-al doilea obiectiv, a rezultat din condiţiile meteorologice nefavorabile. După ce s-a rotit timp de 50 minute deasupra oraşului industrial Kokura, care era complet acoperit de fum şi care constituia primul obiectiv, bombardierul a zburat pînă la Nagasaki, ţinta de rezervă. Astfel, Kokura a fost salvată şi 100 000 locuitori din Nagasaki au murit în câteva secunde din cauza unor nori!

La 10 august, japonezii au ajuns la capătul răbdării. După multe discuţii interne, guvernul japonez a însărcinat Elveţia să accepte termenii ultimatumului, cu o singură rezervă: „acceptîndu-se ca această declaraţie (de la Potsdam) să nu conţină nici o exigenţă care ar putea să aducă prejudicii prerogativelor Majestăţii Sale, în calitatea sa de suveran”.

La 11 august, S.U.A. acţionînd în numele Naţiunilor Unite au răspuns:

„Din momentul capitulării, autoritatea împăratului şi cea a guvernului japonez vor fi supuse hotărîrilor comandantului suprem al forţelor aliate.

Împăratul va fi solicitat să autorizeze şi să garanteze semnătura guvernului japonez şi a Cartierului japonez imperial pe condiţiile capitulării, necesare pentru înăpătuirea termenilor Declaraţiei de la Potsdam.

Forma definitivă de guvernămînt în Japonia va fi stabilită, în conformitate cu Declaraţia de la Potsdam, prin voiaţa liber exprimată a poporului japonez.

Forţele armate ale Aliatilor vor rămîne în Japonia atîta vreme cît va fi necesar pentru îndeplinirea dispoziţiilor conţinute în Declaraţia de la Potsdam”.

În timp ce guvernul [japonez] examina fără grabă acest răspuns, aviaţia de sub ordinele mele continua bombardamentele. La 13 august, Japonia, neîntreprinzînd nici un demers, Escadra 3 a vice-amiralului W. Halsey a trimis 1 000 avioane asupra Tokio-ului. În acest timp, aparatele lui Kenney continuau opera lor distructivă.

În cursul ultimelor cincisprezece zile de război, avioanele grupelor 5 şi 7 au executat

Generalul Mac Arthur sosind pe aeroportul Aitsugi

6 372 misiuni! Kenney dădea astfel o ultimă mină de ajutor efortului depus de oamenii lui în cursul campaniei. În şapte luni şi jumătate, ei scufundaseră un tonaj maritim de 2 846 932 tone şi distruseră 1 375 avioane inamice.

La 15 august, notificarea capitulării japoneze a fost primită în S.U.A. Preşedintele Truman a anunţat întregii lumi sfîrşitul conflictului. Împăratul Japoniei a adus la cunoştinţa poporului său termenii capitulării, într-un remarcabil şi dramatic discurs radiodifuzat.

În aceeaşi zi, am fost numit comandant-suprem al forţelor aliate din Pacific.

Deşi nu participasem la negocierile care au precedat capitularea, imediat ce guvernul japonez a acceptat condiţiile, mi-a revenit misiunea de a pregăti cadrul oficial al desfăşurării acestora.

Am înştiinţat guvernul imperial prin radio că trebuia să trimită la Manila o delegaţie, căreia să-i transmit instrucţiunile mele în privinţa ceremoniei capitulării. Am dispus, de asemenea, ca elicele tutu-

ror avioanelor japoneze de pe aerodromul Aitsugi, în apropiere de Yokohama, să fie demontate, să se asigure transportul delegaţiei aliate între Aitsugi şi Yokohama, şi să se reţină, pentru noi, cel mai confortabil hotel din oraş. Hotărîsem să-mi instalez cartierul provizoriu la Yokohama, ceremonia oficială urmînd să aibă loc la bordul cuirasatului Missouri.

Japonezii nu au ridicat obiecţii decît în privinţa unui singur punct. S-au împotrivit alegerii aerodromului Aitsugi pentru sosirea noastră, invocînd motivul că acesta ar prezenta prea multe primejdii. Era terenul de antrenament al piloţilor Kamikadze¹ şi mulţi dintre ei locuiau în împrejurimi. Un mare număr dintre aceşti aviatori sinucigaşi refuzaseră să se predea. Delegaţia japoneză era îngrozită la ideea aterizării mele într-o zonă în care domnea o atmosferă de violenţă.

Statul meu major era şi mai pornit împotriva proiectului meu pe care îl aprecia ca pre-

¹ Magazin istoric, nr. 9/1973.

zentînd riscuri ridicole. Ofițerii îmi atrăseseră atenția că numai în cîmpia Kanto, din jurul orașului Tokio, se găseau 22 divizii japoneze, adică 300 000 combatanți antrenafi, fără a mai vorbi de numeroasele trupe înarmate repartizate pe întreg teritoriul marilor insule. După ei, era o nebulie curată ca într-un asemenea loc să aterizeze comandantul-șef însoțit doar de cîțiva dintre ofițerii lui de stat major deci, practic, fără escortă. Dar nu degeaba activasem atîția ani în Orient, dovedind populației că îi eram prieten și că îi acordam încredere.

Mici detașamente americane au fost trimise dinainte la Atsugi și, în dimineața de 30 august 1945, generalul Eichelberger a sosit pentru a supraveghea operațiile de aterizare.

A doua zi, la ora 14.00, „Bataan”, avionul meu special, a survolat uriașa statuie a lui Buddha din Kamakura, a trecut de-a lungul minunatului Fuji-Yama și a coborît ușor pe pista de la Atsugi¹. Generalul Whitney, care mă însoțea ca secretar, și-a notat primele impresii:

„Ne roteam deasupra terenului, aproape de virfurile copacilor, și, privind aerodromul și cîmpia Kanto, dimprejur, am putut să văd mari amplasamente ale artileriei antiaeriene. Cu greu reușeam să-mi alung din minte faptele recente comise de japonezi. Începuseră războiul fără nici un fel de declarație prealabilă; aproape peste tot, ostașii japonezi preferaseră să fie omorîți decît să înceteze lupta; nu respectaseră nici una din legile războiului; nu încetaseră să pună, oriunde puteau, capcane ucigăse.

De la asemenea distanță, era imposibil ca tunurile anti-aeriene să nu ne nimerească; oare Moartea, acest monstru nesătu, după ce îl tratase cu dispreț de atîtea ori pe front

pe Mac Arthur, avea să se arunce asupra lui tocmai acum, la sfîrșitul războiului? Îmi rețineam răsufierea. Cred că lumea întreagă încetase să respire. Dar, ca de obicei, el a avut dreptate. Cunoștea Orientul, cunoștea și acorda încredere acelei trăsături cavale-rești a caracterului național, pe care japonezii o numesc «Bushido».

Avionul s-a oprit la capătul pistei și Mac Arthur a pus piciorul pe pămînt. A stat o secundă sau două privind în jurul lui. Pe cerul de un albastru intens se vedeau, ici-colo, mici nori albi. Soarele înlînbintase pista făcînd să onduleze valuri de căldură deasupra cimentului. Se aflau acolo cîteva avioane americane și o mică trupă aliată care părea teribil de puțin numeroasă. Cîțiva ofițeri ne așteptau.

Ceva mai departe, un șir de vehicule, printre cele mai ruinate pe care le-am văzut vreodată. Erau cele mai bune pe care le putuseră găsi japonezii ca să ne conducă la Yokohama. Mac Arthurs-a urcat într-un Lincoln american, vechi de cîne știe cîți ani, ceilalți ofițeri în niște rabe hîrzbute. O mașină de pompieri a demarat în explozia unui foc de artificiu care ne-a făcut să tresărim și a trecut în capul coloanei. Și atunci am văzut primele trupe înarmate de pe pămîntul Japoniei.

Erau alinați de-a lungul drumului, cu spatele întors către Mac Arthur, în semn de respect. Prezentau armele în fața comandantului suprem, la fel cum aveau obiceiul s-o facă în prezența împăratului lor. Erau acolo două divizii, treizeci de mii de oameni înarmați pînă-n dinți. Trebuie să mărturisesc că priveam aceste trupe formidabile cu un ochi bănuitor².

Aproape imediat după debarcarea Aliaților în Japonia, prizonierii au început să iasă din lagărele japoneze și, printre primii eliberați, s-au aflat

generalii Wainwright și Percival. Fuseseră deținuți în Manciuria și trimiși cu avionul la Manila. Am dat imediat ordin să fie aduși în Japonia pentru ceremonia capitulării. Tocmai mă așezasem la masă pentru cină, cînd, aghiotantul meu m-a informat de sosirea lor. M-am ridicat să-i întîmpin, dar mai înainte de a ajunge la ușă, aceasta s-a dat în lături și m-am găsit în fața lui Wainwright. Era buimăcit și îmbătrînit. Uniforma îi atrîna pe un trup numai piele și oase. Mergea greu, sprijinindu-se într-un baston. Ochiul îi erau înfundați în orbite și încercănați de pete negre. Avea pielea zbîrcită, iar părul îi era alb ca zăpada. Cînd l-am îmbrățișat a făcut un efort curajos să surdă, dar cînd a încercat să vorbească nu a reușit să articuleze nici un sunet.

De trei ani, era pe pragul disperării. Se credea căzut în dizgrație pentru capitularea de la Corregidor³. Era convins că nu i se va mai încredința niciodată un comandament. „Dar, Jim — i-am spus profund tulburat — bătrînul tău corp de armată te așteaptă”. Emoția care i s-a citit pe obrazul tras mă obsedează și azi.

¹ Fortăreață construită în primii ani ai stăpînirii spaniole, în secolul XVII, pe o insulă care controlează accesul în golful Manila. Cîteva ore după atacul de la Pearl Harbor, aviația japoneză a distrus aproape în totalitate avioanele americane aflate la baza Clark Field, din vecinătatea capitalei Filipinelor. Raidul a fost urmat de invazia trupelor japoneze în Filipine. Generalul Mac Arthur, care din 1935, cînd Statele Unite îi au acordat Filipinelor autonomia internă, revenise la Manila, dispunea de 50 000 soldați, dintre care numai 6 000 americani. În faza inițială a operațiilor, dată fiind superioritatea numerică a forțelor japoneze (200 000 soldați), Mac Arthur a considerat că pînă va primi întăriri va putea rezista la Corregidor și în peninsula Bataan, din nordul Golfului Manila. La 22 februarie 1942, lui Mac Arthur i s-a ordonat să plece din Filipine pentru a organiza, din Australia, desfășurarea operațiilor din zona Pacificului. Transferînd comanda în Filipine generalului Wainwright, Mac Arthur i-a spus: „mă voi întoarce”. Bataan, capitala la 9 aprilie, iar Corregidor la 6 mai. Încă în martie 1942, operațiile americane în Pacific au fost împărțite între amiralul Nimitz și generalul Mac Arthur, ultimul avînd în sfera comandamentului său Australia, Filipinele, insulele Solomon și cea mai mare parte a teritoriului actual al Indoneziei. La începutul lunii octombrie 1944, Mac Arthur a declanșat atacul asupra arhipelagului filipinez.

¹ Conform spuselor lui W. W. Aldrich, fostul ambasador al Statelor Unite la Londra, în aceeași seară, cînd la Washington, Churchill a afirmat că el consideră aterizarea lui Mac Arthur, însoțit doar de o mică escortă, în mijlocul a milioane de soldați japonezi încă nedezarmați, drept ispravă personală cea mai îndrăzneată înfăptuită de un comandant militar în timpul războiului — n.a.

² În intervalul de două săptămîni dintre cîvîntarea radiodifuzată a împăratului Hirohito și sosirea generalului D. Mac Arthur, autoritățile japoneze au luat măsuri în vederea aplicării hotărîrilor suveranului. Prințul Takamatsu și prințul Kuni, frațele și, respectiv, cumnatul împăratului au vizitat toate bazele militare din Japonia pentru a asigura încetarea oricărei activități de război.

90 luni de război

împotriva militaristilor niponi

LI ZONGREN (1890-1969), comandant de vază¹ al armatei naționale chineze în timpul războiului de rezistență anti-japonez al poporului chinez (1937-1945).

Fragmente din vol. II al Memoriilor lui Li Zongren, apărut la Nanning, în 1980:

În după-amiaza zilei de 10 august 1945, pe neașteptate, ziarele au apărut în ediții speciale: Japonia declarase capitularea necondiționată. Întreaga țară era în fierbere; războiul de rezistență față de agresiunea japoneză luase sfârșit, fiind înclinat de victorie. Bucuria populației era fără margini². Pocnetele arti-

ficiilor deveniseră asurzitoare. În orașe, se organizau demonstrații, în unitățile militare seoseau delegații care adresau felicitări. Nu era luptător care să nu nutrească visul frumos al întoarcerii victorioase în satul natal. Personal mi-era greu să mă bucur, ceea ce îi intriga pe cei care îmi treceau pragul casei.

chiar și în vacarmul petardelor care celebrau victoria, nu putea să nu se lase copleșit de sentimente complexe. Anticii aveau o vorbă: „Izbinda generalului înseamnă zeci de mii de oase care putrezesc”. În cei aproape opt ani de război de rezistență, citeva zeci de milioane de oameni — militari și civili — fuseseră uciși, suferiserăm pierderi grele³. Puteam să-i uităm pe concetățenii noștri care, din pricina războiului, rămăseseră fără cămine și fără cei dragi, pe camarazii de arme care-și jertfiseră viețile pe cimpurile de bătălie pentru supraviețuirea națiunii, pe văduvele și orfanii lor de care, de acum încolo, trebuia să avem grijă... Gîndindu-mă la toate acestea puteam oare să nu fiu îndurerat?

În continuare, generalul Li Zongren analizează cauzele care au făcut inevitabilă înfrîngerea Japoniei. Înainte de

¹ Conform notei biografice din *Selected Works of Zhou Enlai* (Operele alese ale lui Zhou Enlai), apărute la Beijing (Peking), în 1980, „Li Zongren a fost, un timp, șeful comandanților militari din Guangxi, în cadrul Guomindangului. În aprilie 1948, a devenit vicepreședintele guvernului Guomindang, iar în ianuarie 1949, președinte. După căderea regimului Guomindang, a plecat în Statele Unite, întorcîndu-se, în iulie 1965, la Beijing. A decedat de moarte naturală în 1969” (vol. I, p. 471).

² Poporul chinez a purtat povara unui război nedecarat încă din 18 septembrie 1931. Pretextînd un „incident” pe linia de cale ferată din apropierea orașului Shenyang (Mukden), militaristii japonezi au pus stăpînire pe cele trei provincii din China de nord-est, organizînd aici statul marionetă Manzhouguo (Mancukuo) și controlînd provinciile învecinate din China de nord. Întreaga națiune chineză s-a ridicat la luptă. În regiunea ocupată, sute de mii de voluntari, unități ale armatei naționale și detașamente de partizani organizate de Partidul Comunist Chinez au luptat cu arma în mînă împotriva agresorilor niponi, sprijinite fiind de acțiunile anti-japoneze (greve, demonstrații, boicotarea mărfurilor japoneze etc.) ale populației din întreaga China. Apoi, după „incidentul” provocat la 7 iulie 1937 la podul Lugouqiao (Marco Polo), din apropierea orașului Beijing, Japonia a impus Chinei un război general. Pentru națiunea chineză a început războiul de rezistență anti-japonez — primul front de luptă al popoarelor din Asia împotriva puterii nipone agresoare. Forțele sociale și politice din China s-au angajat într-un efort comun pentru apărarea patriei, pentru eliberarea națională. Cele două mari partide: Partidul Național (Guomindang) care, deținea puterea politică în țară, și Partidul Comunist Chinez, care de-

Li Zongren între Zhou Enlai (X) și Zhu De

De fapt, starea mea de spirit nu era greu de înțeles: un conducător de oști ca mine, care purta pe umeri o mare răspundere și comanda milioane de ostași, privind în urmă, dar scrutînd și viitorul,

toate — consideră el — cercurile militariste japoneze au comis o greșeală fundamentală încercînd să cucerească China, încercare pe care chiar unele „personalități luminate din

ținea puterea în citeva mari regiuni ale țării și dispunea de propria sa armată, și-au conjugat acțiunile într-un front unit anti-japonez.

³ După estimările actuale, 15 milioane fii și fiice ale poporului chinez și-au pierdut viețile în anii războiului de rezistență (cf. revistei *Shijie Lishi*, nr. 5/1984, p. 51).

Japonia o comparau cu înghițirea unei bombe cu explozie întârziată". În viziunea premierului nipon Tanaka Giichi — opinează autorul memoriilor — „câmpul Chinei constituia doar o treaptă spre dominația lumii”, or, o astfel de concepție neglija realitățile din China: forța poporului chinez angajat în luptă pentru independența și libertatea patriei, tradițiile unei istorii și civilizații milenare și imensitatea teritoriului chinez care, practic, nu putea fi ocupat. „Pătrunderea în China a diviziilor japoneze, una după alta, se asemăna cu picurarea uleiului de soia în apă; cînd s-a terminat de picurat conținutul sticlei, se constată că acesta s-a dispersat în masa de apă. Japonezii, la fel ca în metafora de mai sus, au introdus treptat în China conținutul 60-70 divizii, ceea ce nu a însemnat altceva decît înfundarea lor într-o mlaștină, unde le aștepta moartea...¹. Armata noastră — continuă Li Zongren — a dat dovadă de calități care merită a fi menționate. 1) Ostașii noștri, îndrăgiiți, s-au angajat într-o luptă pe viață și pe moarte împotriva cîmpilor minate, pentru apărarea patriei. De aceea, în timpul războiului de rezistență, forța morală a combatanților a fost, într-adevăr, excepțională. Un proverb chinez spune «Celui ce luptă pe viață și pe moarte, mii de oameni nu-i pot face față». Ceea ce s-a adevărit, mai ales în cazul țării noastre, unde întregul popor a dus o asemenea luptă împotriva dușmanului². 2) Față de invada-

torul străin, pătruns în adîncul teritoriului chinez, clima, relieful și populația erau de partea noastră. În înclătarea cu inamicul, poporul ne sărea în ajutor ori de cîte ori aveam nevoie. Ca urmare, deși

pone, cauzîndu-le grele pierderi. Forțele armate de sub comanda partului comunist (Armata 8. Noua Armată 4 și detașamentele de guerrilă din sudul Chinei) au angajat 50% din forțele terestre ale Japoniei aflate în China, au dat 125 000. bătălii cu inamicul nimicind 1,7 milioane soldați și ofițeri japonezi și ai armatei fantoșă. Conform statisticilor actuale în cursul războiului, în China au fost scoși din luptă peste 1,3 milioane ostași japonezi.

înzestrarea armatei noastre era slabă, în satele unde drumurile erau desfundate foloseam, spre a imobiliza dușmanul, tactica războiului de partizani; în schimb, vehiculele motorizate ale inamicului, deveneau de nefolosit, de îndată ce părăseau căile de comunicații.

Dar cele mai mari calități ale armatei chineze au fost dîrzenia și puterea de rezistență, calități care i-au permis să continue lupta în condiții oricît de grele³.

Un secret ferecat sub șapte lacăte

KIRILL AFANASIEVICI MERETKOV (1897-1968), mareșal al Uniunii Sovietice, comandantul Frontului Extremul Orient, Erou al Uniunii Sovietice.

Fragmente din lucrarea *Na slujbe narodu* (În slujba poporului), apărută în 1983 (ediția a III-a):

Practic, prima zi în care am început să lucrez „pentru Orient” poate fi considerată 28 martie [1945]. În ziua aceea am zburat cu un „Douglas” de la Moscova la Iași, unde, timp de două zile, împreună cu șeful de stat major A.N. Krutikov, cu locțiitorul meu pentru servicii, I.K. Nikolaev, și cu șefii de arme am muncit intens la planul de deplasare a comandamentului frontului. La 31 martie, a sosit de la Moscova un tren special. Ne-am îmbarcat și am pornit. Imediat, așa cum se întîmplă întotdeauna, prințre ofițeri au început să circule felurite versiuni cu privire la destinația spre care ne îndreptam. Aghiotantul meu mă informa din două în două ore despre presupunerile care circulau: Bulgaria, Cehoslovacia, Germania. Nimeni nu se gîn-

dea la Extremul Orient. Versiunile au încetat de la sine numai după ce trenul nostru, ieșind pe linia de cale ferată Gorki, a trecut prin Kirov și s-a îndreptat spre Siberia. Deși nu comunicasem încă, oficial, destinația precisă, se pare că fiecare înțelesese încotro mergem, dar, bineînțeles, nimeni nu a îndrăznit să mă întreb. Pe drum mi-am împrăștiat cunoștințele despre teatrul de operații militare din Extremul Orient.

La Habarovsk, în vagonul meu s-a urcat M.A. Purkaev, comandantul Frontului din Extremul Orient, care m-a informat despre situație. Îmbrăcat civil, i-am vizitat statul major și am convenit asupra modului în care vom ține legătura în viitor. La 13 aprilie, am sosit la Vorosilov-Ussuriisk, unde ne-a întîmpinat

¹ În timpul războiului de rezistență anti-japonez în China au fost dislocate trei japoneze după cum urmează: în 1937 — 21 divizii; în 1938 — 32; în 1939 — 34; în 1940 — 39, iar în 1941 — 40 (de patru ori mai multe decît efectivul forțelor terestre japoneze angajate pe frontul din Pacific la începutul operațiilor militare). Între 1942 și mai 1945, în China au fost imobilizate în permanență între 27 și 29 divizii japoneze, aproximativ 70 % din forțele terestre nipone.

² Pentru înfrîngerea cîmpilor minate și-au unit eforturile toate forțele naționale. Pe linia frontului au fost angajate unitățile armatei naționale, care în cel opt ani al războiului, au avut 22 confruntări decisive și 1117 bătălii mari cu armatele ni-

fostul comandant al grupării de trupe din Primorie, general-locotenent F.A. Parusinov, și persoanele care-l însoțeau.

Luna iulie am destinat-o elaborării directivelor operative pentru toate armatele grupării de trupe. După aceea am desfășurat din nou aplicații în situații cât mai apropiate de cele ale luptei.

S-au executat controale ale pregătirii armatelor pentru îndeplinirea misiunii de luptă. Am stabilit legătura permanentă cu statul major al comandantului suprem sovietic al trupelor din Extremul Orient, aflat în orașul Cita, iar ulterior, am adus la cunoștință comandantului suprem [al acestor trupe], mareșalul Uniunii Sovietice A.M. Vasilevski, starea lucrurilor de la noi. De această dată, tabloul era altul, cu totul altul decît cel pe care îl văzuse el în aprilie.

A trebuit să acordăm o atenție specială problemelor materiale. Țara noastră, care dăduse totul pentru front, nu putea asigura cele necesare atît unităților operative cît și celor din spatele frontului. De aceea baza materială a celor din Extremul Orient era slabă. Cu toate acestea, cînd în Primorie a început din plin pregătirea marilor unități tactice pentru acțiuni de luptă, acestea au primit echipament nou și li s-a îmbunătățit hrana. Desigur, acest lucru s-a observat imediat. Nu a rămas neobservată nici tehnica nouă primită de trupe.

S-ar fi zis că nu era posibil să desfășurăm în mare taină o armată de un milion și jumătate de oameni, de-a lungul unei granițe atît de mari. Și totuși, așa cum cititorul va vedea mai departe, am reușit să-i luăm prin surprindere pe japonezi aproape peste tot: în general, ei se gîndeau la proximele operații și se pregăteau pentru ele, dar data exactă a începerii luptelor rămăsese pentru ei ferecată sub șapte lacete.

Un rol important în acest sens l-a jucat dezinformarea

Mareșali sovietici, comandanți ai unităților angrenate în Extremul Orient (de la stînga la dreapta): A.M. Vasilevski, R.I. Malinovski, K.A. Merejov

inamicului. Cînd am plecat împreună cu colegii mei din Frontul 1 Extrem Orient spre răsărit, s-au luat toate măsurile ca din trenul nostru expres, căruia i s-a dat aspectul unei garnituri obișnuite, să nu transpire în afară nici o informație secretă: nu aveam voie să expediem scrisori; în gări, încă înaintea sosirii trenului, se agătau tăblițe pe care scria „Nu mai sînt bilete”. Ofițerilor de stat major le-am comunicat că mergem pînă la Novosibirsk. Cînd am ajuns la Novosibirsk, le-am spus că mergem la Krasnoiarsk, apoi la Irkutsk. Ajunși la Irkutsk, am adus în discuție ca punct terminus Habarovsk și abia la Habarovsk le-am spus că ultima gară va fi Vorosilov-Usuriisk. Cînd locotenent-colonelul Suslov a telegrafiat soției, la Iaroslavl, din Omsk, unde staționa trenul nostru,

și i-a comunicat unde se află, s-a întrunit imediat o adunare de partid, în care am dezbătut cazul lui. Apoi, bineînțeles, am interceptat și oprit telegramele către familie. Asemenea situații nu s-au mai repetat. Eu purtam haine civile. Împreună cu militarii activi și colaboratorii Direcției operații a frontului, ne dădeam drept militari cu grade mult mai mici decît cele reale; la nevoie arboram gradele adevărate, apoi ne puneam din nou îmbrăcămintea civilă. Și asta nu numai în timpul deplasării cu trenul.

Noua mea identitate era: general-locotenent Maksimov. Știkov, membru al Consiliului Militar, se numea Șorin; Krutikov, șeful statului major, devenise Kiseliiev, iar Pavlov, redactorul ziarului de front, purta acum numele Petrov. Ceea ce, nu o dată, a

generat situații nostime. Mi s-a întâmplat să mă întâlnesc cu câte un coleg din timpul celuialt serviciu al meu în Extremul Orient, dinainte de război. Imediat voia să-mi dea raportul. Iar eu îl respingeam la fel de repede; apoi scoteam din buzunar un document special, unde aveam alt grad și alt nume și i-l puneam sub nas.

Sau, un alt exemplu. Ne aflam la una dintre unități, după ce verificasem pregătirea de luptă a trupelor. Eram la cină. Comandantul detașamentului nu avea nici cea mai mică bănuială. Dar soția lui și cele câteva femei care ne serveau, se uitau tot timpul pe furis la noi. Probabil că vreuna dintre ele mă reținuse din prima mea misiune în Extremul Orient. Soția comandantului s-a apropiat la un moment dat de el și i-a șoptit ceva. După cină, acesta i-a spus aghiotantului meu: „Nevastă-mea ride de mine, îmi garantează că n-am stat la masă cu generalul Maksimov, ci cu mareșalul Merețkov“. A trebuit să-i explic comandantului că ar fi caraghios să se simtă jignit, mai ales că, într-adevăr, așa stăteau lucrurile. Secretul trebuia însă ținut pînă la momentul oportun.

Și încă două cazuri. La 14 aprilie, după o consfătuire la care am convocat statul major al Grupului de armate Primorie și la care m-am prezentat pentru prima oară ca Maksimov, unul dintre ofițeri s-a apropiat de mine și m-a întrebat: „Nu cumva ați auzit, e vorba să vină pe la noi mareșalul Merețkov?“ „Nu, i-am răspuns, n-am auzit nimic în sensul ăsta și nici nu l-am văzut în viața mea“.

Iar cînd m-am întîlnit la Habarovsk cu M.A. Purkaev, un vechi tovarăș al meu, care-mi știa prea bine adevărata identitate, acesta, uitîndu-se la epoleții mei de general-locotenent, m-a întrebat com-pătimitor: „Kirill Afanasievici, dar ce s-a întîmplat?“ Am zîmbit, i-am răspuns că totul e posibil pe lumea asta și i-am arătat dovada; purtînd semnătura comandantu-

lui suprem, I.V. Stalin. Din act reiese că în fața lui Purkaev stătea Maksimov. Bineînțeles, generalul și-a dat seama despre ce era vorba și de-atunci nu m-a mai întrebat nimic.

Cîteva cuvinte despre începutul acestei istorii, cînd, înainte să plec în Primorie, am discutat cu I.V. Stalin, de la care am primit ultimele instrucțiuni. El m-a sfătuit ca, în scopul deghizării, o vreme să mă dau drept general de armată. Eu am preferat să devin general-locotenent, spunîndu-i, în glumă, că un asemenea grad n-am avut și aș vrea să văd cum este. Pseudonimul Maksimov mi-a fost ales pentru că în Primorie exista într-adevăr un general Maksimov, care comanda una dintre armate. Ne-am făcut calculul că japonezii nu vor fi șocați de deplasările lui din loc în loc, de dispozițiile lui și nici nu vor reacționa prea prompt la informațiile căpătate de la agenții lor, de a căror existență nu se mai îndoia nimeni. Într-adevăr, mai tirziu, în timpul interogatoriilor, generali prizonieri niponi s-au interesat dacă generalul Maksimov, despre care auziseră, comandase trupele Frontului 1 Extrem Orient.

La sfîrșitul lunii iulie, comandanții au primit ordin de ofensivă. În prima săptămînă a lui august, a avut loc operația de concentrare a trupelor. La 5 august, grupa de armate Primorie a fost transformată în Frontul 1 Extrem Orient. La 7 august, statul major al frontului și-a fixat un nou punct de comandă. Lui Naitake Sato, al optulea ambasador nipon la Moscova, i-a fost înmînată declarația guvernului sovietic¹.

¹ În după-amiaza zilei de 8 august 1945, ambasadorul japonez a fost introdus în cabinetul lui V.M. Molotov, care, a dat citire unei scurte declarații la guvernului U.R.S.S. prin care se alătura Declarației de la Potsdam și se încheia cu următoarea frază: „Guvernul sovietic declară că începînd de mîine, respectiv din ziua de 9 august, Uniunea Sovietică se consideră în stare de război cu Japonia“. După două ore, dat fiind

Dacă cercurile guvernante ale Japoniei ar fi manifestat înțelepciunea necesară de a răspunde printr-un acord la propunerea de capitulare, cuprinsă în Declarația de la Potsdam, din 26 iulie², totul ar fi decurs altfel. Dar, după cum se știe, înțelepciunea nu le prisosea acestor cercuri. La 8 august, a urmat declarația guvernului sovietic de întărire a declarației amintite, iar dimineața devreme, la 9 august 1945, a început nimerirea armatei japoneze.

decalajul orar, în Extremul Orient începuse ziua de 9 august; armata sovietică a început operațiile militare împotriva armatei japoneze din Kwangtung.

² Textul unui ultimatum adresat Japoniei, care a devenit ulterior cunoscut drept Declarația de la Potsdam, a fost elaborat de Statele Unite și a fost emis la 26 iulie și în numele Marii Britanii — cu care au avut loc consultări, și al Chinei — al cărui guvern a fost înconștientat de conținut, conform unor surse disponibile, nu înainte de 18 iulie. Japoniei i se cerea să capituleze, alternativa fiind devastarea și distrugerea țării. Încă în faza discuțiilor asupra proiectului, la Washington s-a decis să nu se dea nici un avertisment concret că va fi folosită bomba atomică. Dar, din proiectul inițial al Declarației, la începutul lunii iulie, s-a omis, ceea ce ar fi facilitat acceptarea ei, mențiunea că împăratul va continua să exercite o serie de prerogative, deși din contactele secrete americane, din descifrarea traficului diplomatic japonez și din demersurile japoneze pe lângă U.R.S.S. de a facilita un aranjament, se știa că aceasta e problema-cheie. În legătură cu Declarația de la Potsdam, premierul Suzuki a spus, la 28 iulie, după cum rezumă opinia prevalentă atunci în Statele Unite istoricului american L. Morton, că „Japonia va ignora, ceea ce a fost interpretat de Aliați ca o respingere“ (Command Decisions, Office of the Chief of the Military History, Washington, 1969, p. 513). De fapt, de ce cuvîntului japonez respectiv, cînd a născut bogate, i s-a dat la Washington interpretarea de respingere, rămîne încă un mister.

În Conferința de presă din 28 iulie, premierul Suzuki, referindu-se la Declarația de la Potsdam, afirma-se: „noi, pur și simplu, o vom mokusatsu“. Societatea japoneză de cercetări asupra războiului din Pacific, într-un amplu studiu apărut în 1965 asupra preliminarilor capitulării, constată: „moku înseamnă «a păstra tăcerea», iar satsu — «a ucide». Dictionarul Kenkyushu definește astfel cuvîntul care rezultă: «A nu lua în seamă; a răspunde (la ceva) cu o tăcere disprețuitoare; a ignora (păstrînd tăcerea)». Totodată, această expresie înseamnă «a se menține într-o înțelepciune și demnă expectativă», și, fără îndoială, acesta este sensul pe care i-l atribuia Suzuki“ (*Ziua cea mai lungă a Japoniei*, Ed. politică, București, 1974, p. 26).

La bordul cuirasatului „Missouri”

TOSHIKAZU KASE, diplomat; secretarul ministrului de externe japonez M. Shigemitsu, pe care l-a însoțit la semnarea actului capitulării.

Fragmente din textul oficial redactat pentru împăratul Hirohito, extras din lucrarea lui T. Kase intitulată *Journey to the Missouri* (Călătorie spre Missouri), apărută în 1950:

Pentru luna septembrie, ziua era deosebit de răcoroasă¹. Cerul era cenușiu și sumbru, norii pluteau la mică înălțime. Plecasem din Tokio în jurul orei cinci dimineața. Eram nouă, trei din fiecare minister: externe, armată și marină, în afara celor doi delegați principali. Shigemitsu, ministrul afacerilor externe, care reprezenta guvernul, și generalul Umezu, șeful Statului major al armatei, reprezentând Comandamentul suprem. Automobilele noastre au parcurs în viteză șoseaua desfundată ce ducea spre Yokohama. De-a lungul drumului, kilometru după kilometru, n-am văzut decât ruine și distrugeri, acolo unde altădată erau orașe și numeroase uzine de muniții. Pe drum era puțină lume și, foarte probabil, nimeni nu ne recunoscuse. Călătoria noastră fusese ținută în mare secret, de teama unor reacții violente, neașteptate. Astăzi poate părea stupid, dar atunci măsurile extreme de precauție erau atât de necesare, încât pînă și numele delegaților nu au fost comunicate presei decât în ultimul moment.

Alegerea delegaților nu fusese ușoară. Nimeni nu se propusese voluntar pentru o misiune considerată de noi ca odioasă. Primul ministru, prințul Higashikuni, era unchiul împăratului și, din acest motiv,

nu părea indicat pentru acest rol. Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, prințul Konoye, adevăratul șef al guvernului, ar fi fost cel mai nimerit, dar el s-a scuzat și a refuzat. În cele din urmă, obligația de trimis al guvernului i-a revenit lui Shigemitsu, ministrul afacerilor externe. El mi-a mărturisit că primind de la împărat ordinul de a semna, ca delegat principal, actul de capitulare s-a simțit profund onorat de încredere.

Nu la fel stăteau lucrurile în cazul generalului Umezu, care nu a acceptat decât în silă rolul de delegat secund. Se opusese pînă în ultimul moment încetării ostilităților, deoarece era un militar făcut să comande, nu să negocieze. Cînd a fost propus pentru misiune, se spune că devenise palid de furie și declarase că dacă va fi desemnat își va face imediat „hara-kiri” în semn de protest. A fost nevoie de insistența personală a împăratului, pentru a-l hotărî să-și îndeplinească îndatoririle.

Pînă la Yokohama am făcut mai puțin de o oră. În aceeași zi, primele unități ale avangardei Armatei 8 americane au debarcat în port. Toate străzile erau pázite de santinele cu baioneta la armă. Ne-am urcat pe bordul unui distrugător, „Lansdown”, o navă care avea vechi state de serviciu în Pacific. La ieșirea din port, am văzut, una după alta, siluetele cenșii, mari și mici: ancorate într-o desfășurare maiestuoasă, aco-

lo se găseau toate navele flotei aliate.

După aproximativ o oră, distrugătorul nostru s-a oprit în fața cuirasatului „Missouri”, ancorat la cca. 18 mile de țărm. Cu cele 45 000 tone ale sale, eclipsa restul escadreii. Foarte sus flutura steagul înstelat. Apropindu-ne în șalupă, pentru a acostă, am distins, aliniați într-un rînd compact de-a lungul balustradelor, marinari îmbrăcați într-un alb imaculat. Am început să urcăm scara, cu Shigemitsu în frunte, schiopătînd din cauza piciorului de lemn pe care îl purta de cînd fusese mutilat de o bombă, cu cincisprezece ani în urmă, la Shanghai². Ajunși pe puntea superioară³, i-am zărit în spatele unei mese pe reprezentanții Aliaților. Mulțimea numeroasă, de ziaristi și simpli spectatori — cocoțați pretutindeni, pe greeamente [paramele, saulele și velele], pe cabluri, în poziții acrobatiche, cu aparatele în mînă — dădea un aer de sărbătoare acestei ceremonii. Sosit pe punte, am avut impresia că sint supus suplicului ținuturii la stîlpul infamiei. Niciodată n-aș fi crezut că privirile îți pot face atât de rău.

Am așteptat cîteva minute în picioare, sub ochii asistenței, asemenea unor școlari spășiți care își așteaptă dascălul temut. Încercam să păstrez o aparență de sînge rece și demnitate în înfrîngere, dar îmi era greu. Fiecare minut dura o eternitate. Mi-am ridicat privirea și am zărit, pe un perete despărțitor, un număr mare de steaguri miniaturale cu „soarele răsărînd”. Mi-am dat seama imediat că fiecare dintre ele corespundea unui avion distrus sau unui submarin scufundat. În timp ce încercam să le număr, mi-am înăbușit cu greu un hohot de plîns. Ochii mi s-au umplut de lacrimi.

La un moment dat, Mac Arthur⁴ a ieșit în liniște din

¹ Shigemitsu era îmbrăcat în redingotă și purta joben. Generalul Umezu avea pe uniformă de mare ținută, cu trese de aur, însemnele tuturor decorațiilor primite.

² Era ora 9 dimineața.

³ Generalul era în ținută de campanie, cu obisnuitul guler al bluzei răsfrînt și fără decorații sau barete, deși, probabil, nici un alt ofițer american nu primise mai multe distincții.

³ Harold Stassen, cunoscut om politic american și, pe atunci, comandor în flota S.U.A., își amintea, dimpotrivă că puntea cuirasatului pe care a avut loc ceremonia „era încoasă de soare ca o plită de bucătărie”.

Ceremonia (în medațion documentul) capitulării Japoniei a durat 18 minute la bordul cuirasatului U.S.S. Missouri

pîntecele navei¹ și s-a apropiat de microfon:

„Ne-am reunit aici, ca reprezentanți ai principalelor puteri combatante — a spus el — pentru a încheia un acord solemn care să permită restabilirea păcii. Nu ne-am propus să repunem în discuție fondul dezbaterii și ideologiile noastre; ele au fost reglementate pe câmpul de bătaie. Și nici nu trebuie să ne întîlnim, noi cei care reprezentăm majoritatea popoarelor pămîntului, într-un spirit de neîncredere, de rea voință sau de ură. Învingătorii sau învinși, depinde de noi să ne ridicăm la acea înaltă demnitate de glîndire care ne va permite să ducem la bun

sfîrșit îndatoririle sfinte care ne revin, angajîndu-ne în mod oficial, în numele popoarelor noastre să executăm cu credință obligațiile ce sîntem gata să le acceptăm.

Speranța mea cea mai mare, aceeași cu a întregii omeniri este ca din abisul de sînge și cadavre al trecutului să se nască o lume mai bună.

Termenii și condițiile în care trebuie să fie consimțită și acceptată capitularea Forțelor imperiale japoneze sînt înscrise în documentul care se găsește în fața dumneavoastră. Ca șef suprem al forțelor aliate, afirm solemn intenția, conformă cu tradițiile națiunilor pe care le reprezint, de a exercita funcțiunile, a căror răspundere o port, cu dreptate și toleranță, adoptînd totodată toate măsurile necesare ca termenii

capitulării să fie aplicați integral, cu promptitudine și întocmai.

Discursul nu a durat decît cîteva minute. După aceea, comandantul suprem i-a invitat pe delegații japonezi să semneze actul capitulării. Cînd toți reprezentanții Aliaților și-au pus semnătura, Mac Arthur a spus cu o voce încrețită: „Să ne rugăm ca pacea să fie acum restabilită în întreaga lume și ca Dumnezeu să o facă să dureze pentru totdeauna. Ceremonia s-a încheiat”. Chiar în acel moment, norii s-au risipit și soarele a apărut pe cer strălucitor. S-a auzit un uruit surd, apoi un zgomot asurzitor, și o imensă flotă aeriană a trecut pe deasupra noastră. Era parada a 400 aparate B-29 și 1 500 aparate de pe port-avioane. O defilare impresionantă...

¹ Generalul a venit din cabina amiralului-comandant. Mac Arthur era flancat de amirali C. Nimitz și W. Halsey.

EPILOG

Cind ceremonia de la bordul cuirasatului U.S.S. Missouri, care a durat optsprezece minute, inclusiv semnarea actului capitulării¹, s-a încheiat, reprezentanților învingătorilor le-a fost remis un set de documente în coperti de piele, iar învinsului un altul îmbrăcat în pînză de veală. Astfel, în a 2 191-a zi de la agresiunea Germaniei naziste împotriva Poloniei, al doilea război mondial a luat sfîrșit în mod oficial². Început în vîietul avioanelor în picaj și al blindatelor cu zvastică, ce risipeau șarjele cavaleriei poloneze, marea conflagrație s-a încheiat în cealaltă emisferă, în umbra uriașilor nori în formă de ciupercă ai exploziilor atomice de la Hiroshima și Nagasaki. Cînd la 1 august 1945, la cartierul său general din Manila, generalului Douglas Mac Arthur i s-a adus la cunoștință că o bombă atomică va fi folosită împotriva Japoniei, și a fost informat de urmările posibile ale unei astfel de arme, prima sa reacție s-a rezumat în cuvintele: „Ei bine, aceasta schimbă [mijloacele pentru] ducerea războiului”. Dar Mac Arthur nu avea în vedere războiul *de atunci*, ci ce se va întîmpla în viitor. El rămînea atașat planului aprobat la sfîrșitul primăverii de președintele Truman privind începerea invaziei în arhipelagul japonez la 1 noiembrie 1945. Mac Arthur considera că a te baza numai pe bomba atomică, era o formulă de succes încă nedovedită și a deplîns hotărîrea adoptată, regretînd că nu mai este timp pentru a face un demers de a nu se recurge la noua armă. Au trebuit să treacă peste trei decenii, pentru a se afla public,

dintr-o relatare a generalului O. Bradley, că încă în luna iulie 1945, generalul D.D. Eisenhower, comandantul suprem al trupelor anglo-americane din Europa „aproape singur printre militarii de rang înalt, s-a opus folosirii bombei. El considera că Japonia era gata înfrîntă, că aruncarea bombei nu era necesară și că trebuie să prevenim șocarea opiniei publice lansînd o astfel de armă asupra unor oameni care, chiar în acel moment, căutau să capituleze cu o minimă pierdere a feței”.

Linia oficială americană, care se menține și în prezent, a postulat că folosirea bombei era justificată de considerente militare — scurtarea conflictului și economisirea de vieți. Această teză, pe care s-au brodat și exagerările că bomba a fost factorul decisiv al capitulării Japoniei, implicînd că era vorba doar de o armă ca oricare alta, dar mult mai puternică, a fost contestată de la bun început chiar în Statele Unite. *Raportul asupra războiului din Pacific* bazat „pe o cercetare amănunțită a tuturor faptelor și sprijinindu-se pe mărturia conducătorilor japonezi rămași în viață”, întocmit de Comisia de anchetă americană imediat după încetarea ostilităților, a ajuns la concluzia că Japonia ar fi capitulat oricum pînă la sfîrșitul anului 1945, chiar dacă nu s-ar fi produs nici o invazie a arhipelagului și nu s-ar fi lansat nici o bombă atomică. Amiralul C. Nimitz aprecia ca factor decisiv totala superioritate a flotei americane, care izolase metropola japoneză și lovea fără a mai întîmpina opoziție, iar generalul H.H. Arnold, comandantul aviației, considera hotărîtoare bombardamentele aeriene clasice³. Generalul-maior C.L. Chennault, care comanda forțele aeriene staționate în China, considera că intrarea U.R.S.S. în războiul din Extremul Orient n-a lăsat Japoniei decît alternativa de a capitula, „chiar

¹ Primii au semnat ministrul de externe M. Shighenitsu și generalul Y. Umez. După generalul D. Mac Arthur, în calitate de comandant suprem al puterilor aliate în războiul împotriva Japoniei, au semnat reprezentanții militari ai Statelor Unite, Marii Britanii, Australiei, Chinei, Uniunii Sovietice, Olandei, Noul Zeeland, Franței și Canadei. Toți erau în lînută de campanie, amiralul britanic B. Fraser fiind chiar în obișnuita uniformă ușoară albă — bluză cu mîncă scurtă și pantalon pînă la genunchi. Armatele japoneze aflate în Asia capitulaseră în fața comandantului șef aliat din fiecare regiune. Cele din Manciuria, Coreea, de la nord de paralela 38, Kurile și Sahalin au capitulat în fața comandamentului sovietic.

² Restaurarea suveranității japoneze a survenit de la 28 aprilie 1952, deci și încetarea oficială a regimului de ocupație american. Încă în 1946, o nouă Constituție de a cărei elaborare generalul D. Mac Arthur s-a preocupat în mod special, a fost promulgată pentru Japonia. Puterile împărțute au fost limitate la cele ale unui monarh constituțional. Articolul 9 al Constituției stabilea că „poporul japonez renunță pentru totdeauna la război ca un drept suveran al națiunii și la amenințarea sau folosirea forței ca mijloc de rezolvare a disputelor teritoriale. În vederea îndeplinirii scopului paragrafului precedent, toate forțele terestre, navale și aeriene, ca și alt potențial de război, nu vor mai fi menținute niciodată. Dreptul la beligeranță al statului nu va fi recunoscut”. Constituția continuă să fie în vigoare. La 15 mai 1972, Okinawa și alte insule din arhipelagul Ryukyu, precum și insulele Daito, au fost retrocedate Japoniei, S.U.A. menținîndu-și complexul de baze din Okinawa.

³ La 10 martie 1945, aviația strategică americană a început ultima serie a bombardamentelor masive asupra capitalei japoneze. Chiar de la primul raid au fost folosite bombe care, provocînd o bruscă creștere a temperaturii, dădeau naștere la violente furtuni ale curenților de aer, numărul victimelor fiind evaluat la 125 000. La începutul lunii august 1945, Comandamentul aviației strategice aprecia că bombardamentele americane paralizaseră viața în cele 60 orașe principale japoneze, iar generalul C. Le May pretindea că bombardierile sale britanice B.L. Montgomery, într-o lucrare tratînd istoria războiului de-a lungul vremurilor, atrăgea atenția că „bombardamentele aeriene realizaseră asemenea distrugerii încît n-ar mai fi rămas obiective pentru bombe atomice, dacă nu s-ar fi dat ordin ca patru orașe, printre care Hiroshima și Nagasaki, să nu fie supuse la bombardamente [convenționale]. Lansarea acestor bombe [atomice] a constituit o greșală politică de primă mîrim și aceasta arată pînă la ce punct a scăzut nivelul moral în conducerea războiului modern. A fost, probabil, primul act al războiului rece”.

dacă nici o bombă atomică n-ar fi fost lansată" "Evaluând toate pozițiile, istoricul american L. Morton, aprecia că acești factori, inclusiv bomba atomică, au acționat ca „agenți catalizatori” în a obliga Japonia să ia decizia de a capitula¹. Reputatul economist J.K. Galbraith, conducătorul grupului de analiști americani care, din noiembrie 1945, a evaluat efortul de mobilizare japonez și efectele bombardamentelor asupra acestuia, scria însă într-unul din volumele sale de memorii: „Un factor cu mult mai puternic decît bombardamentele [convenționale] la forțarea capitulării a fost că după înfrîngerea Germaniei și după intrarea Rusiei în război o țară mică, Japonia, se vedea confruntată singură cu puterea militară efectivă a restului lumii. Bombele atomice nu au fost decisive. De mult timp s-a menținut ca justificare că ele au făcut inutilă o invazie a arhipelagului japonez și astfel au salvat mii, posibil sute de mii, de oameni de ambele părți. În puține probleme dovezile în sens contrar sînt atît de puternice. Bombele au fost lansate după decizia guvernului japonez de a capitula. La întîlnirea principalilor membri ai Consiliului suprem de conducere a războiului, desfășurată în prezența împăratului la 20 iunie

1945, cu șase săptămîni înainte de devastarea Hiroshimei s-a căzut de acord ca să se pună capăt războiului”². Totuși, controversa asupra rolului bombelor atomice nu se va stinge, probabil, niciodată. Cel puțin atîta timp cît nu se vor cunoaște toate piesele dosarului deciziei politice în legătură cu lansarea lor.

La patru decenii de la apariția bombe atomice, urmarea cursei înarmărilor nucleare face ca viața întregii planete să fie amenințată de o totală anihilare. Această situație nouă în întreaga istorie dă o deplină justificare demersului constant al României socialiste pentru unirea tuturor eforturilor, deasupra oricăror considerente, în vederea eliminării pericolului unei catastrofe nucleare, în urma căreia nu vor mai exista nici învingători nici învinși, pentru o lume a păcii și colaborării egale între națiuni. În acest sens, cum sublinia președintele Nicolae Ceaușescu „poporul român militează cu toată hotărîrea pentru înlăturarea pericolului unui război termonuclear, prin realizarea dezarmării atomice, lichidarea stocurilor de arme nucleare existente, interzicerea folosirii și producerii acestora în așa fel încît nici o așezare omenească să nu mai cunoască tragedia de la Hiroshima și Nagasaki”.

Introducere și epilog

Eugen PREDA

Selecția, prezentarea științifică
și traducerea fragmentelor

Ana BUDURA, Florentina DOLGHIN,
Ana Maria ȘERBĂNESCU

¹ La 10 august 1945, guvernul japonez a adresat guvernelor U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Chinei următoarea declarație: „Guvernul japonez este gata să accepte condițiile Declarației din 26 iulie a.c., la care a aderat și guvernul sovietic. Guvernul japonez înțelege că această Declarație nu conține condiții care să știrbească prerogativele împăratului în calitatea sa de cîrmuitor suveran al Japoniei. Guvernul japonez roagă să se dea o confirmare precisă în această privință”. A doua zi, 11 august, Departamentul de Stat al S.U.A. a transmis prin intermediul Elveției răspunsul celor patru guverne în care, în primul rînd, se afirma: „Din momentul capitulării, puterea împăratului și a guvernului japonez, în ce privește conducerea statului va fi subordonată comandantului suprem al puterilor aliate, care va lua măsurile pe care le va considera necesare pentru realizarea condițiilor de capitulare”. Din document deci fără a se da asigurarea cerută, rezulta clar că dinastia va fi menținută. La 15 august, ora 12, a urmat transmiterea radiofonică a discursului, cu înregistrarea proclamației împăratului privind acceptarea capitulării Japoniei.

² Un raport elaborat de primăriile din Hiroshima și Nagasaki în 1976 stabilea că în urma bombardamentelor din 6 și 9 august, numărul deceselor a fost pînă la sfîrșitul anului 1945, de 130 000-150 000 și, respectiv, 60 000-80 000. Același raport arăta că la Hiroshima 310 000-320 000 persoane au fost expuse diferitelor efecte ale exploziilor atomice, iar la Nagasaki 270 000-280 000. În anii care au urmat din această ultimă categorie au continuat să moară zeci de mii de oameni contaminați de radiații. În urma exploziei de la Hiroshima au murit și 20 aviatori americani prizonieri, pe care documentele oficiale ale Pentagonului i-au trecut ca „dispăruți în acțiune”.

PLANSELE NOASTRE

① Mărturii reprezentative pentru vechimea și nivelul de urbanistică al Iașului feudal a); b); c); d); — cahlle de teracotă de o mare diversitate de forme și reprezentări și e) placă din marmură albă, reprezentînd un cap de leu, aflată la baziul de captare a apei potabile, ce era adusă la palatul metropolitan pe o conductă de la un izvor aflat la cîteva sute de metri depărtare...

②③④ ...și imagini din Iașul de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru: a) vedere generală; b) ruinele fostului palat domnesc; c) trăsuri pe strada Cuza Vodă; d) vedere generală (luată din alt unghi); e) hotelul Traian; f) gara din Iași. Cititorii recunosc, desigur, cîteva imagini ale unor vechi construcții existente și azi, încadrate în peisajul noilor și modernele cititorii ale orașului („Documentele” în piatră ale Iașului, p. 2)

a

b

c

d

PE URMELE STRĂMOȘILOR (III)

ION POPESCU-PUȚURI

Numeroase izvoare istorice antice, printre care scrierile lui Herodot și Strabon, ne-au făcut cunoscute diverse manifestări legate de caracterul sacru al regalității traco-dacotice. Astfel, cultul lui Zalmoxis, cu evident caracter inițiat, era strins legat, potrivit informațiilor furnizate de acești istorici ai antichității, de regalitate.

Sintem în măsură astăzi să ilustrăm practicarea unor astfel de ritualuri atât la regii geto-dacilor europeni, cât și la cei care, în roirea lor din spațiul carpato-dunăreanopontic, au ajuns până în inima Asiei. Și la unii și la alții, regii erau considerați ca avind origine divină.

Eminentul om de știință francez Antoine Jean Saint Martin, în scrierea sa fundamentală Istoria arscizilor, ca și numismatul și muzeograful Adrien de Longpérier, în lucrarea Mémoires sur la chronologie et l'iconographie des rois Parthes Arsacides, ilustrează tocmai acest atribut — originea divină — care dădea purtătorilor ei forță, încredere și un deosebit prestigiu.

Ilustrativ în această direcție este investigația de divinitate ce i s-a făcut primului strămoș al familiei domnitoare a arscizilor — Arsaces I. Datorită calităților sale de excepție — după cum remarcă orientalistul francez Saint Martin — Arsaces, ajutat de fratele său Tiridate, a organizat în secolul III î.e.n. o răscoală împotriva dominației Seleucizilor, dinastie grecească care a stăpinit între 312 și 64 î.e.n. teritoriile mai mult sau mai puțin întinse din Asia. Revolta parților a fost incu-

nunată de succes, avind drept rezultat fondarea la 250 î.e.n. a Imperiului arscid al cărui rege al regilor (basileis basileon) a devenit Arsaces I.

La înscăunarea lui pe tron, conform tradiției vechi a strămoșilor săi daci, într-un autentic ceremonial, zeița Victoriei îi conferă, în prezența zeilor dreptății, însemnul originii divine: coroana de zeificare.

După Arsaces I, toți cei 31 împărați arscizi¹ care au făcut acte mari de bravură sint înfățișați pe monedele emise (prezentate de Longpérier în lucrarea menționată mai sus) ca primind această investitură, ceea ce denotă caracterul sacru al regalității la parți.

Semnificativ pentru identitatea spiritualității strămoșilor noștri geto-daci, indiferent unde s-ar fi găsit ei, este și mormintul princiar descoperit recent de arheologii bulgari la Sveštari în sudul Dunării, ca datînd tot din secolul III î.e.n.² Partea principală din decorația mormintului de la Sveštari redă o scenă cu valoare simbolică, semnificînd ridicarea de către zeița Victoria a prînzului îngropat în acest mormînt la rangul unui personaj divin (Heros). Zeița Victoria este însoțită și de zeița dreptății, care întărește meritele deosebite ale conducătorului zeificat.

Motivele, decorațiile și iconografia reprezentată în mormintul getic de la Sveštari ca și pe monedele emise de regii arscizi deschid o fereastră către cunoașterea acestei spiritualități specifice strămoșilor noștri geto-daci, legate de instituțiile dinastice, oriunde s-ar fi găsit ei.³

ASIATICE (popoarele); emigrările lor în Europa și în Africa, II, 301-303.

ASII, trib scit, II, 68, 76.

ASINES sau ASINEE, șef, împreună cu fratele său Anilée, al revoltei evreilor împotriva lui Artaban III, vol. I, 124; II, 172; puterea lui, II, 173; moare otrăvit, II, 173.

ASPA, oraș în Partia, I, 2.

¹ 31 suverani arscizi și-au luat titlul de regi ai regilor atribuindu-și originea divină și autoritatea supremă.

² Magazin istoric, nr. 3/1985.

³ Continuum prezentarea indicelui de nume și locuri la opera lui A. J. Saint Martin; precizăm că cifrele romane indică volumul iar cele arabe pagina la care se află informațiile respective.

ASPIONES, satrapie a Bactriei, cucerită de Mithridate I, vol. I, 385.

ASPRENAS, tribul al poporului, determină Senatul să-l încredințeze lui Dolabella guvernarea Siriei, II, 120.

ASTIBARA sau ARTIBARA, rege al mezilor, I, 28.

ATHENEUS, general al lui Antiochus Sidetes, revoltă popoarele prin jafurile sale; moartea lui, II, 30.

ATRA, oraș supus suzeranității Arscizilor, I, 177.

ATROPATENE, provincie în Media, numită de armeni Aderbadagan; a făcut parte multă vreme din regatul Armeniei, I, 56; scriitorii greci o desemnează sub numele de Media, I, 158, 352; poziția ei geografică, I, 352, 353; nu a fost cucerită de Alexandru I, 353; a format un regat separat sub suzeranitatea Arscizilor, I, 177, 354; II, 108;

Orodes o cedează lui Mithridate III, vol. II, 108; este cucerită de Phraate IV de la Artavasde, II, 144.

ATROPATES, guvernator al Mediei superioare, este confirmat în această dragătorie de Alexandru cel Mare, I, 353, 354; predă cuceritorului macedoncan pe uzurpatorul Baryaxes, I, 354, fondator al unei dinastii care a domnit multă vreme, ibid.

ATTALUS, rege al Pergamului, atacă imperiul Seleucizilor, I, 301; susține pe Alexandru Bala împotriva lui Demetrius Soter, I, 347.

ATTE, numele creștin al lui Barsouma, primul episcop al Edessei, I, 119; este ucis de Anani, I, 133.

AUGUSTUS OCTAVIANUS, refuză să intervină în războaiele civile ale parților, II, 144, trimite pe Iotape tatălui ei Artavasde, regele mezilor, care se aliază cu el, II, 145; nu consimte să predea pe frații lui Artaxes, regele Armeniei; motivele, II, 145;

refuză să predea pe Tardate regelui parților, II, 145, 146, 147; dă lui Phraate pe fiul său, în schimbul drapelului luate de la Crassus și Antonius, II, 147; bucuria cauzată la Roma de această restituire, II, 149; August trimite în Orient pe Iulius Caesar (Germanicus), II, 154, îl ordonă să restabilească pe Artavasde în regatul Mediei, II, 155; impune drept rege al parților pe Vonones I, vol. II, 162, 164.

AUTOCRATOR, titlu luat de Arsacizi după exemplul uzurpatorului Tryphon, I, 436.

AYARI, numele unui trib al Lesghilor din Caucaz, ce pare a descinde din hunii Subiriani și Tetraxii, I, 13, 14; analogie între limba ayarilor și cea finică sau samoeică, I, 13 și 14.

BABILON, confundat de Orosius cu Seleucia, I, 345.

BACASIS stabilit guvernator al Atropatenei de către Mithridate I, vol. I, 355, 356.

BACTRIA, vezi Balh.

BACTRIANIA, provincie locuită de sciti, I, 41; cinezii o numesc Tachia sau Dakhia, I, 41; II, 76, 77, 271; granițele ei nu au fost niciodată determinate exact, I, 41; etimologia numelui de Bactriania, I, 42; fondarea regatului grec al Bactrianiei, I, 38 și 39; vezi notele editorului, II, 310-315, 354-356; regii acestei țări, greci de origine, erau invidioși pe puterea Arsacizilor, I, 188, 309, 310; epoca celei mai mari înfloriri a Imperiului parților, I, 380; și a decăderii sale, I, 381; cauzele prăbușirii acestuia, I, 382; Mithridate I supune o parte din Bactriania, I, 384; II, 72, 74; bactrienii dau ajutoare lui Demetrius Nicator, I, 404, 406; II, 70, 74; ei recad sub jugul parților, I, 415; II, 74; reiau armele, II, 71, 74, 76; sciti îi supun, II, 68, 69, 71, 74, 75; în ce epocă, II, 75-77; Bactriania este recucerită de parți, II, 71; în ce epocă, II, 72, 73, 276, 277; regatul fondat acolo de Arsacizi supraviețuiește distrugerii regatului Persiei, II, 287; puterea lui este slăbită de hunii Ephtaliți, II, 287; bactrienii se supun acestora din urmă, II, 305.

BAHL sau BALH, nume dat orașului Balhkh de către armeni, I, 42; Movses Khorenati îl numește *casa originară* a prinților parți, I, 43; este supus de Mithridate I, vol. I, 385; vezi notele editorului, II, 315 și 316.

BAHRAM CUBIN, din familia Arsacizilor din Persia, pretinde coroana lui Chosroes Parviz, II, 187; este strămoșul dinastiei Samanizilor, II, 287.

BAKROU, fiul lui Faradascht, rege al Edessei, I, 107; acest nume, identic cu numele persan *Pakour*, este totuși același cu numele arab *Bekir* sau *Baker*, I, 107. BAKROU, fiul precedentului, urmează tatălui său pe tronul Edessei: este forțat să împartă puterea cu Maanou, I, 107; durata domniei sale, *ibid.*; este asasinat de Abgare Fika, *ibid.*

BALASCH, PALASCH sau BLASE, vezi VAGHARSCH.

BALHAV, nume purtat de cele trei ramuri colaterale ale căror sefi au fost cei doi frați și sora regilor arsacizi din Persia Ardasches, I, 46, 47.

BALHAVOUNI sau BALHAVIG, nume dat Arsacizilor stabiliți în Armenia, I, 42; II, 270, 291; originea acestui nume, I, 42-47; II, 270; spre ce epocă urcă în timp, I, 43; în Armenia, familia Balhavig se împarte în patru ramuri, I, 44;

II, 292; pînă cînd se conservă numele de Balhavig, I, 44; II, 292.

BALKH, oraș foarte vechi, reședință a regilor Persiei, același cu Bactria, I, 42; vezi BALH.

BARDAN, unul din fiii lui Artaban III, rege al parților, este desemnat de tatăl său să-l urmeze la domnie; dar seniorii parți îl exilază și dau coroana fratelui său Gotarzes, II, 191; este rechemat și alungat de Gotarzes, *ibid.*; caracterul lui, *ibid.*; silește pe Gotarzes să fugă în Hyrcania, *ibid.*; asediază Seleucia; Gotarzes îl obligă să ridice asediul și să se refugieze în Bactriania, unde obține ajutoare, *ibid.*; acord încheiat între cei doi frați, *ibid.*; supune Seleucia și readuce pe rebelii puternici, II, 192; angajează pe Izate să se lupte cu romanii, I, 146, II, 192; învinge pe Gotarzes și ajunge cu cuceririle pînă la Gindes, II, 192; pe malurile căruia ridică trofee, I, 191; II, 193; cruzimea lui revoltă poporul, care îl ucide la vîntoarea, II, 193; renumele lui, *ibid.*; data morții și a principalelor evenimente din timpul domniei sale, II, 194; durata acestei domnii, II, 195 și urm. BARDAN se revoltă împotriva tatălui său, Vologese I, vol. II, 207.

Imagine de pe o monedă parță înfățișîndu-l pe Artaban IV în postura de divinitate — „rege al regilor”

BARSIK'H, nume dat de Arsacizi persilor, I, 3.

BARSOUA sau *Khocharare*, primul episcop al Edessei și martir, I, 119.

BARTHERK'H, nume dat de armeni Arsacizilor din Persia, I, 3.

BARTOLOMEU (sf.) este martirizat la Acrepanos, I, 138.

BARYAXES uzurpă titlul de rege, este predat lui Alexandru, I, 354.

BARZAPHARN, același cu Parzaphran, însoțește pe Pacorus în expediția din Siria, I, 36; II, 122.

BAZARANDJAN, suverani speciali ai Persiei, sub supremația Arsacizilor, II, 285.

BAWERD, vezi ABIOURD.

BEKIR, vezi BAKROU.

BERENICE, sora lui Ptolemeu Evergetul și soția repudiată a lui Antiochus Zeul, este ucisă de Laodice, I, 295.

BEROZ, vezi Perose.

BESSUS, rezistă în fața lui Alexandru cu ajutorul triburilor dahae, II, 269.

BIBULUS, guvernator al Siriei, nu poate alunga prin forța armelor pe parții din provincia sa; reușește prin viclenie, II, 117, 118.

BLASE, vezi BALASCH; vezi notele editorului, II, 335.

BOLAGASE, acest nume se citește pe medalii, I, 253. Vezi Vologese I.

BOONE, fiul lui Phraate IV, dat ca ostatic romanilor, II, 150.

CAELLIUS POLLIO, guvernator roman al fortăreței Carrhae, obligă pe regele Armeniei Mithridate să trazeze cu Rhadamiste, II, 205.

CAIUS CAESAR (GERMANICUS) este trimis în Orient de August, II, 154, atacă pe arabi, II, 154; trece în Egipt și revine în Siria, II, 155; August îl ordonă să repună pe tronul Armeniei pe Artavasde, *ibid.*; încheie pacea cu Phraate IV, vol. II, 156, 157; merge împotriva lui Tigran și supune Armenia fără luptă, II, 157; îl pune pe tron pe Ariobarzane, asediază Addus în Artagera, este rănit prin trădare și moare, II, 157, 158; eroare a lui Longuerue și Vaillant cu privire la expediția lui împotriva parților; II, 158, 160.

CALLIMANDROS, favorizează fuga lui Demetrius Nicator, II, 4; departe de a-l pedepsi, Phraate II îl recompensează pentru fidelitatea lui, II, 4.

CALLIMACHUS, grec de origine, este numit guvernator al Nisibiei, pe care o apără împotriva lui Lucullus, I, 97; guvernator în Amisus, pentru Mithridate, îl incendiază acest oraș ca să nu cadă în mâinile romanilor, *ibid.*

CALLINICUS, fiul lui Antiochus IV, rege în Commagene, se refugiază la Vologese și obține permisiunea de a locui la Roma, I, 165.

CALLIRHOE sau ALEXANDRU DIN CALLIRHOE, vezi EDESSA.

CARMANIA este cucerită de Mithridate I, vol. I, 364.

CARRHENE se unește cu Mithridate în fruntea unui corp de armată și îl ajută să ocupe Ninive și Arbēles, II, 199; vitejia lui nu-i poate asigura victoria, *ibid.*; este fără îndoială, același, cu *Garen* sau *Karen* al lui Movses Khorenati, II, 200.

CASPICA (Marea), I, 18.

CASSIUS, apără Siria împotriva parților, după înfrîngerea lui Crassus, II, 116, 117; salvează Antiochia, II, 117; Senatul îl încredințează guvernarea Siriei, II, 120; asediază pe Dolabella în Laodice, *ibid.*; CASSIUS (CAIUS) guvernatorul Siriei, conduce pe Mchedrate, din ordinul lui Claudius, pînă la malurile Eufratului; statul înțelept pe care i-l a dat și care nu este urmat, II, 198, 199.

CAUCAZ (Munții). Regii Persiei fortifică defileurile pentru a-și apăra statele împotriva invaziilor scitilor, I, 16; Caucazul a fost teatrul unor lupte sîngeroase între persi și turanieni, *ibid.*

CECILIUS BASSUS, partizan al lui Pompei, cheamă de parți în Siria II, 119.

CESENNIUS PAETUS este ales de Nero pentru a comanda trupele destinate să lupte cu parții, II, 215; faptele sale se mărginesc la cucerirea citorva castele în Armenia, *ibid.*; asediat în tabăra lui de parți, este conștient să încheie o capitulare rușinoasă, II, 215; preface Commagene în provincie romană, I, 165.

CEZAR, se pregătește să se lupte cu parții pentru a răzbinda moartea tînărului Crassus, II, 119.

CHALDEENII, se bucurau la Babilon sub dominația Arsacizilor, de oarecare independență, I, 177.

CHARACENE era supusă suzeranității Arsacizilor, I, 177. Ea forma împreună cu Mesene un regat stăpînit de prinții arabi, II, 80.

CHARAX, oraș fondat de Alexandru, a purtat diferite nume, I, 431, II, 81; epoca supunerii lui parților, I, 434; era capitala regatului Mescenici și al Characeni, II, 81; vezi notele editorului, II, 360.

CHOSROES (Khosrov) I, rege al Armeniei, la armele pentru a se lupta împotriva uzurpatorului tronului parților, Ardeshir, fiul lui Babek, I, 52; II, 285; după unele succese infructuoase, se întoarce în țara lui, unde continuă lupta cu succes și moare asasinat prin trădare, I, 53; II, 286. fiul său este dus la Roma, II, 286. CHOSROES II, rege al Armeniei, triumfă asupra lui Seneser, rege al masageșilor, I, 21-25.

CHOSROU PARWIZ, rege al Persiei; Bahram Ciubin, prinț arscid îl dispută tronul, II, 287.

CICERO, ferește Cilicia de incursiunile parților, II, 117.

CINNAMUS, ales rege de parți, renunță la pretențiile sale la tron și face act de supunere lui Artaban III, vol. II, 189, 190.

CLAUDIUS, repune pe Mithridate pe tronul Armeniei, II, 192; consimte ca Mherdate să devină rege al parților și este condus de către Caius Cassius până la mările Eufratului II, 198.

CLEOPATRA, soția lui Demetrius II, se căsătorește cu Antiochus Sidetes, I, 409; II, 8; motivele acestei hotărâri, I, 409; data probabilită a evenimentului, I, 410; îndemnă să declare război parților; motivele ei, II, 13; se împacă cu primul său sot, II, 52. CLEOPATRA, soția lui Ptolemeu Physcon, alungă pe acest prinț și cheamă, pentru a o apăra, pe ginerele ei, Demetrius II, Nicator, II, 52 și 53; Ptolemeu Physcon intrând în Egipt, ca se refugiază în Siria, II, 53. CLEOPATRA, regina Egiptului, trimite regelui mezilor capul regelui Armeniei, dusmanul ei; în ce scop, II, 145. COMMAGENE este prefăcută în provincie romană, I, 165.

CONSTANTIN PORPHYROGENETUL se preîntinde coborât din Arscizi, II, 291.

CORBULON este însărcinat de Nero să ducă război împotriva parților, II, 207; învins de Antiochus, rege al Commagenei și pe Pharsmane, regele iberienilor, să părănde în Armenia, II, 208; el însuși înaintază în interiorul acestui regat; asediază Araxate pe care îl cucerește și îl dă foc, II, 209; respinge pe Mardes și devine stăpân la Tigranocerta, II, 210; data acestei expediții, II, 210 forțază pe Tiridate să se retragă, II, 210, 216; numit guvernator al Siriei, trimite ajutoare lui Tigran, II, 217; cere lui Voloseze I explicații asupra încălcării păcii, II, 213; încheie un tratat secret cu acest prinț și îi cedază Armenia, II, 213, 214; trece Eufratul și se stabilește pe malul drept al acesteia, II, 215; chemat în ajutorul lui Paetus, el sosese prea târziu și intră în Siria, II, 215 și 216; încheie un nou tratat cu Voloseze, pe care Nero refuză să-l ratifice, II, 216, 217; intră în Armenia, dar poartă războiul fără energie, II, 217; îndemnă pe Voloseze să încheie pace, II, 217, 218.

CORMA, fluviu pe malurile căruia Mithridate a fost înfrânt de Gotarzes, II, 199.

CRASSUS, atacă pe parți fără motiv legitim, II, 110; devastază Mesopotamia, învinge pe generalul part Sillice, este primit cu amabilitate de locuitorii, devastază Zenedotia, își decernează titlul de imperator, și trece din nou Eufratul, II,

111; intră în Mesopotamia, unde este primit de regele Armeniei, Artavasde, I, 82, 83; refuză să urmeze sfatul acestui prinț, II, 114; este trădat de Abgare, prinț al Edessei, II, 114, 115, și înfrânt la Carrhes, I, 83; II, 115, data înfringerii și morții sale, II, 116.

CRETICUS SILANUS, guvernator al Siriei, primește cu onoruri pe Voloseze fugăr, II, 168, 169.

CTESIPHON, reședință a regilor parților, I, 30; este cunoscută de armenii sub numele de *Dispon* și de persani sub cel de *Tisfun* sau *Thesafoun*, I, 30; de unde îl vine numele de *Madain*, I, 31; de cine a fost fondată, I, 30; II, 197, 198.

DAE sau DAHAZ, vezi DAHI.

DACII par a avea aceeași origine cu dahi, I, 9, 10, 20; din toate timpurile au fost confunđați cu geții, I, 28; II, 269; se aliază cu parții împotriva romanilor, II, 271.

DADJIG, formă armeană a numelui de Tadjik; vezi acest din urmă nume.

DAETI ROUD, nume sub care este desemnat probabil Cyrus-ul sau Tarekul; semnificația lui, I, 18. DAGHESTAN, etimologia acestui nume, I, 18 și 19.

DAHI, DAE sau DAHAZ, popor scitic de la mările mării Caspice, I, 4-8, 17-25; II, 269, 270; posesiunile lor se întindeau foarte departe în interiorul Asiei, I, 7, 19, 21; au luptat împotriva lui Alexandru ca aliați al persilor, I, 8; II, 269; aparțineau unui popor cu același nume care locuiau deasupra Palus-Maeotidei, I, 9; aveau același origine ca și geții sau goții, I, 28; erau un trib al poporului dacilor, I, 9, 10; se vorbește adesea despre ei în cărțile zende și pehlvis, I, 17 și 18; II, 269; în Europa, dominația lor se întindea probabil până la Dunăre, I, 9, 10, 19 și 20; II, 269; între daci și dahi existau asemănări de limbă și obiceiuri, I, 20; în timpuri îndepărtate ajunseser cu armele până în Persia, I, 20, 310; II, 269; dintre ei își trăgeau obșesia Arscizii, I, 20; II, 268; o parte s-au opus Arscizilor, alții au rămas independenți, I, 20, 21; dahi s-au așezat în mare număr în Partia, I, 27; au impus numele lor Bactrianiei, I, 41; au fost adevărații fondatori al Imperiului parților, I, 298; ajută pe Tiridate să cucerească Parthylene, I, 310; II, 263; cu ajutorul lor Gotarzes se urcă din nou pe tron, II, 191; dahi care locuiau la nord de Caucaz erau guvernați de prinți arscizi, I, 21.

DAHISTAN, este vechea Parthylene, II, 270.

DAIK'H, nume dat de Armeni țării muntoase din împrejurimile Trebizondei, locuită de dahi, I, 19; II, 270.

DA-KIA. Vezi TA-HIA.

DARA, situația ei, I, 302; motivele care au determinat pe Tiridate, fondatorul ei, să o numească astfel; a fost confunđați cu Dara în Mesopotamia, I, 303; este probabil țigul numit de Justin Thara, I, 304.

DAREH sau DARIUS, rege al parților, după Moyses Khorezmi, dăzili lui Ardashes, fiul lui Sanandrou, I, 153; refuză să-l predea lui Ervant, I, 154; istoricii greci sau latini nu menționează nici un prinț cu acest nume, I, 253; pare a fi același cu Voloseze I, vol. I, 253.

DARITAE, altareare probabilită a numelui de Dahi, I, 8.

DARIUS, fiul lui Hyastases, atacă pe turanienii în Europa, I, 16; motivele acestei expediții, I, 16. DARIUS CODOMAN, învins de Arbelles, se

retrage în Media; este asasinat în țara parților, I, 303.

DARIUS, fiul lui Artaban III, ostatec la romanii, II, 188.

DECIDIUS SAXA, locuitor al lui Antoniu, este învins și ucis de Labienus, II, 121.

DELLIUS, autor al unei istorii a campaniei lui Antoniu împotriva parților, II, 141; este îndemnat de regele Armeniei, Artavasde, să se alăture lui Antoniu, II, 142.

DEMETRIUS I, supranumit *Soter* fiu lui Seleucus IV, scapă de la Roma, unde era ținut ca ostatec, I, 338, 341; ucide pe Antiochus V și pe tutorii săi Lysias, I, 342; data acestui eveniment, I, 342; supune pe rebelul Timarcus, I, 342; de unde îl vine supranumele de *Soter*, I, 342, 345; duce război împotriva evreilor și alungă pe Ariarate din Capadocchia, I, 349; părăsește funcția guvernamentală pentru a se dedica plăcerilor, I, 349, 350; învingător al lui Alexandru Bala, este în cele din urmă învins și ucis, I, 338, 346 și 347; data morții sale, I, 350, 394.

DEMETRIUS II, supranumit *Nicator*, pleacă din Creta și debarcă în Siria pentru a pretinde coroana lui Alexandru Bala, I, 394; rămâne stăpân al imperiului, I, 395; supuși săi sînt nemulțumiți din pricina preferinței lui pentru străini, I, 395; susține un război fără succese împotriva rebelului Tryphon, I, 395, 396; pentru a restitui simpatia popoarelor sale, întreprinde o expediție în Asia de Sus, I, 396; data acestei expediții, I, 396, 397; eroarea lui V. P. contii, I, 397, 403; situația Orientului în epoca în care a avut loc această expediție, I, 402 și urm., sosirea lui Demetrius este întâmpinată cu bucurie de grecii din Asia de sus, care îi dau ajutoare, I, 402, 404; locul acestui război, I, 405; prințul seleucid este învins și făcut prizonier, după ce la început obținuse succese strălucite, I, 405-407; II, 275; când a avut loc această nefericită expediție, I, 412, 413; Mithridate I îi dă în căsătorie pe fiica lui, Rodogune, și promite să-i repună stăpânirea sale, I, 408, 412; când captivitate, Demetrius încearcă să fugă de două ori la rând, dar fără succes, II, 3, 5; motivul secret al grijii purtate de parți, II, 5, 6; data celor două tentative de evadare ale regelui Siriei, II, 6, 7; în ciuda captivității sale, își păstrează în Siria un puternic partid, II, 10, 11; Phraate II îi redă libertatea pentru al o parte lui Antiochus Sidetes, II, 26; Demetrius scapă de cavalerii parți care îl urmăreau și se reîntoarce în posesiunile sale, II, 51; data acestui eveniment, I, 51, 52; se împacă cu soția lui, Cleopatra, II, 51; devine odios prin cruzimea lui, *ibid.*; pornește în ajutorul soacrei sale Cleopatra, care îl alungase din Egipt pe Ptolemeu Physcon, sotul ei, II, 52, 53; revolta Siriei, II, 53; data acestor evenimente, II, 54-57; vezi notele editorului, II, 358, 359, 360, 361. DEMETRIUS III, duce război împotriva lui Alexandru, regele evreilor, II, 86; atacat de fratele său Philippus, îl asediază în Bérée, II, 86; este învins și trimis prizonier la regele parților, Mithridate II, vol. II, 86; moare, II, 87; DEMETRIUS, guvernatorul insulei Cipru, ucide pe Labienus, II, 127.

DEMONAX, guvernator al Armeniei pentru Arscizi, este alungat de Mithridate, II, 192.

DILEM, nume al părții meridionale a Hyrcaniei, I, 356, 357.

ȚARA BÎRSEI

RADU POPA

„Districtul în care se află Brașovul — scria pe la jumătatea veacului XVII cărturarul german David Frölich — se numește Bîrsa sau Țara Bîrsei și este la marginea Transilvaniei... [Țara Bîrsei] este foarte atrăgătoare și este astfel împărțită, că aproape ar putea fi numită o a doua Transilvanie”. Conrad Iacob Hildebrandt, însoțitorul solului Suediei în anul 1658, o asemuia cu „o grădină frumos rinduită și bine păstrată, căci țărișoara aceasta produce inul și cerealele cele mai frumoase, încît nu pe nedrept este numită *Horreum cereus* sau grînarul, împreună cu Țara Românească vecină”.

De la bun început trebuie deci precizat că oamenii au sesizat entitatea și unitatea fizico-geografică a acestei zone, de natură să sugereze o „țară”, precum și legăturile ei organice cu celelalte teritorii locuite de români, cu alte cuvinte străvechiul ei caracter românesc. Căci la data cînd erau consemnate aceste informații Țara Bîrsei constituia o realitate, recunoscută ca atare de secole. Cea dintîi mențiune documentară a ei datează din 1211. La începutul verii acestui an, regele Ungariei, Andrei II, dăruia, printr-o celebră diplomă, cavalerilor teutoni „țara numită Bîrsa aflată în Transilvania [în părțile] din spre cumani” (*terram Borzam nomine ultra silvas versus Cumanos*). Hotărnicia făcută cu acel prilej urma linia Oltului de la Hălmeag la Ungra, Micloșoara și pînă la vărsarea Tărlungului în Olt, urca pe Tărlung, trecea pe la izvoarele Timișului și ale Bîrsei și se întorcea pe creasta munților pînă la valea Șercaiei, în dreptul Hălmeagului. O simplă privire pe hartă evidențiază, așadar, că această „terra Borza” includea — pe lîngă cea mai mare parte a depresiunii Bîrsei — și partea răsăriteană a Țării Făgărașului, dintre munții Perșani și Oltul Mijlociu. Completări succesive ale daniei din 1211 au asigurat intrarea în domeniul cavalerilor teutoni și a părților răsăritene ale Țării Bîrsei, din jurul Întorsurii Buzăului, iar evoluțiile ulterioare au statornicit hotarul eomitului Bîrsei de la 1288 și mai apoi al districtului Brașovului de la 1331' pe creasta munților Perșani.

În hotărnicia făcută din porunca lui Andrei II sînt pomenite „cetățile regale” de pe linia Oltului cu prisăcile (întăriturile) lor, reflectînd dirza rezistență opusă de localnici regalității maghiare și care erau, atunci limitele stăpînirii acesteia. O cercetare arheologică relativ recentă la Ungra, pe malul de nord al Oltului, a pus în evidență resturile cetății regale de la 1211 și a permis precizarea că păzitorii granițelor regatului, probabil secului, s-au instalat acolo către sfîrșitul sec. XII.

Pornind de la aceste cele mai vechi știri scrise despre Țara Bîrsei, revine arheologiei sarcina de a lumina antecedentele istorice ale acestui teritoriu. Mai întîi, cîteva precizări geografice care explică rolul istoric al zonei. Țara Bîrsei reprezintă o depresiune din sud-estul Transilvaniei, mărginită de curbura Carpaților, munții Perșani, cursul Oltului Superior și al afluentului său, Riul Negru. Cu o altitudine medie de 5-600 m în zona depresionară, ea acoperă, împreună cu munții care țin de ea, o suprafață de peste 2 000 km². Numeroase pasuri de vale sau de culme — element esențial pentru condiționările de geografie istorică ale Țării Bîrsei — leagă depresiunea de nord-estul Țării Românești și de sudul Moldovei: Bran, Predeal, Predeluș, Bratocea, Boncuța, Buzău și Oituz. Aceste drumuri i-au asigurat rolul de regiune de legătură dintre provinciile istorice românești.

Urmînd unei prezențe romane consistent ilustrată, printre altele, de castrul de la Rîșnov recent cercetat și de cel de la Hoghiz, Țara Bîrsei a cunoscut în secolele III-IV e.n. o temeinică locuire daco-romană, definită mai nou în literatura de specialitate drept „cultura Sf. Gheorghe” după numele localității cu descoperiri arheologice relevante. O caracteristică a acestei culturi o constituie conservarea mai pregnantă a fondului dacic, în comparație cu măturile materiale contemporane din vestul transilvan — ceea ce arată că locuirea dacică a fost, aici, deosebit de intensă. Descoperirile de la Hărman, Rotbav, Cristian, Brașov, reflectă prezența unor colectivități sedentare de agri-

culti și crescători de vite. Nici pentru etapele istorice următoare nu lipsesc descoperirile; materiale de felul celor găsite la Sînpetru, Rotbav, Hărman și în cartierele Blumăna și Pietrele lui Solomon din Brașov, datînd din secolele VIII-X și aparținînd fazei timpurii a culturii materiale medievale românești, atestă prezența și evoluția în Țara Birsei a obștilor satești românești la sfîrșitul mileniului anterior.

O cetate de pămînt din secolul XII depistată și cercetată pe dealul Lempeș de lîngă Hărman, ca și semnalarea urmelor unei așezări fortificate pe Dealul Negru de lîngă Codlea, datînd probabil tot din acest secol, reprezintă indicii ale unei organizări politico-militare a satelor din Țara Birsei în faza anterioară apariției aici a cavalerilor teutoni. Este probabil ca tot în secolul XII să se fi așezat aici și unele grupuri de pecenegi, care s-au asimilat apoi mediului românesc, deoarece Țara Birsei se găsește la extremitatea răsăriteană a acelei „păduri a românilor și pecenegilor” (*silva Blacorum et Bissenorum*) pomenite documentar la începutul sec. XIII.

La 1211, cînd cavalerii cruciați — „cristoși”, după cum le-au spus românii — au ocupat Țara Birsei, regiunea nu era pustie, deoarece chiar diploma regală de danie menționează veniturile pe care beneficiarii ei urmau să le aibă de la satele din noul lor domeniu. Pentru a așeza evenimentul istoric al așa-zisei „colonizări” teutone în coordonatele reale, nu este lipsit de importanță să precizăm că cruciații care au luat în stăpînire Țara Birsei n-au putut fi mai mulți decît cîteva zeci de cavaleri, care, împreună cu suita lor, puteau reprezenta, cel mult, cîteva sute de oameni.

După mărturia documentelor, în cei 14 ani cît au stat în Țara Birsei, cavalerii teutoni au ridicat aici cinci cetăți de piatră. Localizarea și identificarea acestor fortificații a dat naștere la îndelungate discuții și controverse, fără ca pînă acum să fi fost aduse dovezi sigure pentru măcar una singură dintre ele. Este mai mult decît probabil că la Feldioara, al cărei nume german de „Cetatea Sf. Maria” (Marienburg) evocă patroana ordinului, să fi fost cetatea principală a cavalerilor, dar vestigiile ei urmează a fi identificate în viitor, deoarece fortificația ce există acum acolo este ulterioară, din secolele XV-XVI. Alte cetăți teutone pot fi identificate, cu probabilitate, în ruinele de deasupra Codlei și mai ales în cele de la Tabla Buții, unde, la altitudinea de 1 300 m, se află o fortificație medievală a cărei origine trebuie cercetată — fortificație situată la cea mai mare altitudine din întreaga țară. Pe aici, peste trecătoarea de culme numită și „Pasul tătarilor” și care coboară în părțile prahovene pe valea Dragnei, au pătruns cavalerii teutoni la sud de Carpați, încercînd să alcătuiască pînă spre Dunăre o stăpînire proprie, desprinsă de legăturile vasalice față de coroana maghiară, stăpînire pe care au pus-o sub protecția Scaunului papal. Încercarea lor a eșuat, fiind unul din motivele

care au determinat alungarea teutonilor de de către rege în anul 1225. În urma lor, în Țara Birsei au rămas cîteva noi așezări de coloniști de origine germană, chemați sau aduși de cavaleri; totodată unele din satele localnicilor au fost nevoite să se retragă sau au fost împinse deliberat în terenurile de sub munte, la marginea Țării Birsei și în zonele de deal și de pădure.

Aceste sate românești birsănene apar în documente încă din secolul XIII pe măsura includerii lor în rînduile administrative ale domeniului regal, a aservirii lor și a daniilor făcute de rege unor dregători și nobili. Primele pomenite sînt Budila și Tohanul, ceea ce nu înseamnă că ele ar fi și cele mai vechi, ci doar că aceste sate au intrat mai devreme în circuitul patrimonial-juridic controlat de regat. În partea apuseană a Țării Birsei, în zona Bran — Zărnești — Poiana Mărului, ca și în partea opusă a depresiunii, în zona satelor săcelene, se vor fi păstrat de-a lungul secolelor XIII-XIV destule aspecte ale mai vechilor instituții românești din Țara Birsei. Un centru spiritual al satelor românești birsănene s-a stabilit cîndva, pe parcursul secolului XIV, în Șcheii Brașovului, centru menit în veacurile următoare unui rol de excepție sub aspectul conservării și promovării unității spirituale românești.

Pare posibil că, încă înainte de mijlocul secolului XII, centrul administrativ al Țării Birsei să se fi mutat de la Feldioara la Brașov. Această din urmă așezare este atestată documentar pentru prima oară la 1234 „in... Corona” (Kronstadt) exista o mănăstire premonstratensă. În 1288 exista un comitat al Brașovului, iar în 1331, Țara Birsei era desemnată documentar ca districtul Brașov.

Documente ceva mai tîrzii atestă și existența unei feudalități române din Țara Birsei, pe măsură ce această feudalitate se integra noilor rînduiri și reușea să intre în rîndurile nobilimii privilegiate a regatului. Alte familii românești și-au păstrat statutul cnezial mai vechi, situație ce nu le-a ferit însă de decăderea treptată în rîndurile țărănimii aservite. Astfel, un Radul cnezal este pomenit la începutul secolului XVI la Dumbrăvița Birsei, unde cercetări arheologice recente au permis coborîrea în trecut a așezării cu mai bine de două secole în raport cu mențiunile documentare, oferind pentru prima oară o privire cuprinzătoare asupra culturii materiale românești birsănene din primele secole ale mileniului nostru.

Cu toate distrugerile provocate de invazia tătarilor din 1285 și mai apoi de campaniile turcești (care au afectat pentru prima oară Țara Birsei în 1395), dezvoltarea socială și economică a Brașovului, principalul centru al zonei — dezvoltare determinată în bună măsură de activitatea productivă a satelor românești birsănene, dar și de legăturile comerciale cu Țara Românească și Moldova — a asigurat orașului un rol de excepție în eul mediu românesc. Este și motivul pentru care întreaga Țară a Birsei se cuvine așezată în centrul atenției cercetărilor viitoare.

1820: SIMON BOLIVAR —

VIZIUNE ROMÂNEASCĂ DE EPOCĂ

ȘTEFAN DELUREANU

O încercare de reconstrucție a imaginii pe care generația română contemporană lui Simon Bolivar¹ și cea imediat succesivă Libertadorului au avut-o despre procesul de independență al Americii Latine dispune de suficiente elemente, grație legăturilor pe care istoria le stabilește peste distanțele geografice și, mai ales, marile deschideri a românilor față de afirmarea libertății pretutindeni, largii accesibilități a informației europene și extraeuropene în spațiul lor de cultură. Referindu-se la Europa, fondatorii Sfintei Alianțe vor remarca, alarmați, analogia fermentului revoluționar care agită Bucureștii, Napoli, Madridul și Lisabona, atunci când, taxându-l pe Tudor Vladimirescu de carbonar², îl clasează în aceeași categorie cu revoluționarul spaniol Rafael del Riego. Dunărea și Carpații comunicau ideal cu Orinoco și Anzii sau, altfel spus, extrema latinătate orientală a Europei cu extrema latinătate a emiserei americane.

Așa cum Bolivar își inaugura epopeea, solemn, prin jurământul de la Roma, de eliberare a Americii, act în care recunoștea inspirația din exemplul Republicii romane, renașterea națională românească și-a identificat factorul psihologic fundamental în tradiția latinătății. În anul 1819, în care, la 15 februarie, Bolivar rostea, în fața Congresului de la Angostura, discursul devenit document de referință al ideologiei sale politice și con-

stituționale, la București, printr-o cuvântare ținută la 29 mai, cărturarul iluminist Gheorghe Lazăr chema pe descendenții lui Traian la restaurarea patriei ultragiutate.

Uzurpatorii puterii de guvernare erau, în țările române, turco-fanarioții. Cei dependenți de voința sultanului i se păreau lui Bolivar, într-o analiză comparativă, de invidiat în raport cu amerindienii sub dominație hispanică, pentru că în Imperiul otoman legea era aplicată de viziri și pașale, de aceeași origine cu potentatul suprem. Dacă Libertadorul ar fi aprofundat condiția românilor în regimul otoman-fanariot, în raport cu poziția americană în sistemul spaniol, ar fi ajuns la o identitate de situație, deoarece primii erau și ei privați de dreptul la o conducere politică autonomă, exercitată prin elemente naționale. Paralela a dus-o pînă la capăt Gheorghe Lazăr³, în discursul din 30 iulie 1822, la restabilirea domniilor pămîntene, moment în care, la Guayaquil, Libertadorul saluta un alt ilustru făuritor al independenței sud-americane, pe José de San Martín: le bon sauvage, americanul aborigin, este, în transpunere, românul oprimat, omul naturii, supus diminuției morale; spaniolul este fanariotul, uzurpatorul din afară, căruia națiunea, domnul autentic al solului nu trebuie să-i permită să facă în țara străbună ceea ce urmașii descoperitorului Americii au făcut în emisfera lui Columb.

Fraternitatea

cu „lumea cea nouă”

În discursul lui Lazăr, fiii infernului — spaniolii — le răpiseră americanilor casa părintească, exilasera din ea fericierea, tiranizându-i pe stăpînii legitimi, deveniți sclavi. Sclavia îi determinase pe aceștia să revendice străvechile forme de existență proprii, ca adap-

tate prezentului și viitorului lor. Analog se revelase destinul patriei românilor. Piinea și libertățile casei lor, oferite unor creaturi rapace, asemenea celorla contra cărora se angajase în luptă emblematic erou american, erau acum batjocorite de defăimători. Adresându-se junimii ca purtătoare de viitor, în fața unui principe legitimist, Lazăr invita patrioții să restaureze pierduta condiție a țării, abolind uzurparea ingrătă și insolentă.

Fără a genera alte paralele între societatea românească

sub turcocrăție și cea latino-americană sub spanioli, analogia circula în epocă, atestînd cunoașterea curentă a termenului de comparație.

Anii precedenți lui 1827, cînd Bolivar depune jurământul prezidențial, sînt aceia în care un grup de bursieri români studiază la Pisa. Într-un studiu asupra formelor guvernării, unul din ei, Simion Marcovici, operează distincția între sistemele fondate pe utilitatea generală și celea care o ignoră precum tirania. Tirania împreună cu anarhia constituiau pentru Bolivar, ca și

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 5/1971; 8/1983; 9/1973; 1/1974.

6.03.1979

АЛБИНА РОМЖНЪСКЪ

ГДЕ СЪТЪ ИСА ИТИКО-АНТИКОЛЪ

АЛБИНА РОМЖНЪСКЪ

pentru Heliade, pericolile majore care amenință libertatea.

Generația română de la 1848 asumă America, nediferențiat, ca țărîm al libertății. Identificarea e expresă la Heliade, liberalii radicali văd în ea aliatul firesc al revoluției. În aspirația lor la republica universală, speră ca ea să se nască în primul rînd din unirea continentului de republici americane cu cele europene. În manifestul de adeziune semnat de Dumitru C. Brătianu prin care Comitetul național român răspunde, în 1851, apelului Comitetului central democratic european, prezidat de Mazzini¹ la Londra, referirea la comunitatea de idei și solidaritatea de acțiune cu popoarele fraterne din „lumea cea nouă” reprezintă vocea ginții latine. Bălcescu va transfera problematica naționalităților, a oricărei, a tuturor și de oriunde, pe terenul principiului. Drepturile ei nu se pot prescrie. Indiferent unde se exercită, cu ce etape, cucerirea nu anulează identitatea cuceritorilor, nota lor distinctă în simfonia umanității. Ei cedează momentan și provizoriu forței invadatoare, fără să o accepte însă.

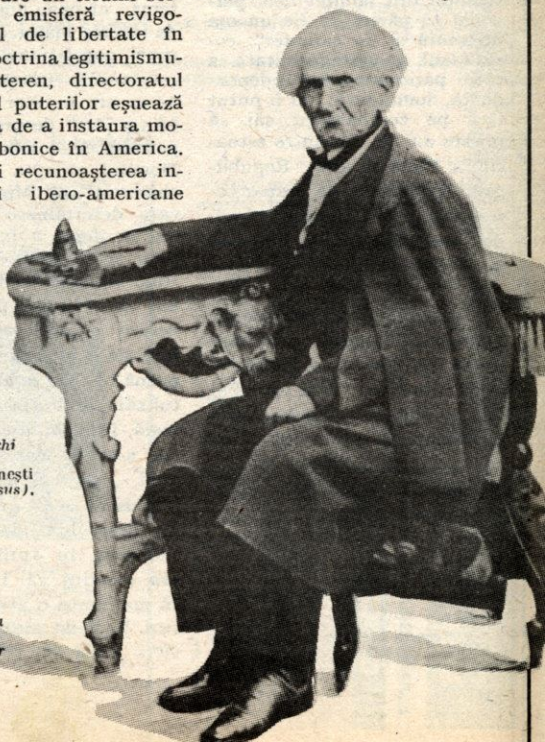
Prima operă de decolonizare era americană și cronicarul Naum Rîmniceanu (1764-c. 1838) întreprindea un act de reverență copiind prevederile Tratatului de la Versailles (1783), care consacră libertatea fostelor colonii britanice. Prin faptele unor eroi ca George Washington² sau

Simon Bolivar, istoria lăsa act că eliberatorul nu era în mod necesar un monarh, că precum continentul cel nou își fixase singur un loc și o măsură proprii, cel vechi putea face la fel. Sfidînd dogma imobilității, proclamată de coaliția tiranilor, națiuni oprite își înălțau fruntea în arenă. Eficacitatea forțelor reacționare va fi sensibil redusă și datorită consecvenței bătălii latino-americane. Mitul hispano-american va alimenta speranțe ne-americane, inclusiv pe cele ale latinătății orientale, strategie morală în care un triumf serbat într-o emisferă revigorează dorul de libertate în cealaltă. Doctrina legitimismului pierde teren, directoratul european al puterilor eșuează în tentativa de a instaura monarhii bourbonice în America. Cucerirea și recunoașterea independenței ibero-americane

vor opera ca un preludiv în orientul Europei. Parte integrantă a acestuia, țările române revin în centrul atenției.

Secretarul lui Metternich cătре Alecu Suțu

Fermentul hispano-american acționează ca unul de neliniște pentru domniile țărilor române sensibile, la începutul secolului XIX, la sugestiile

Gheorghe Asachi
întemeietorul
Albinei românești
(frontispiciu sus),
gazetă care
încă din
primul an
al apariției
sale (1829)
a informat
publicul
românesc
despre epopeea
Libertății
Simon Bolivar

habsburgice transmise prin corespondentul lor de la Viena, cavalerul Friedrich von Gentz¹. În schimbul de scrisori inițiat încă din 1813 cu Ioan Caragea de către von Gentz, secretarul lui Metternich, America Latină are o pondere particulară. În decembrie 1816, un pasaj dintr-o scrisoare se referă la atitudinea Braziliei față de coloniile spaniole limitrofe. Gentz explică domnului de la București originea disputei, recunoscând, totodată, imposibilitatea de a stabili exact ce se petrece atât de departe. El condamnă alarma inutilă dată de regele spaniol Ferdinand VII pentru pierderea unor „deșerturi” americane și „furia neputincioasă a spaniolilor care, nefiind în stare să le subjuge, se mulțumesc să devasteze cele mai frumoase țări din lume”, remarcând, în același timp, „disperarea americanilor”. Tema principală a corespondenței lui Gentz cu ultimul domn fanariot din Țara Românească, Alecu Suțu a fost America meridională. Acolo, cel mai redutabil inamic al Spaniei era „José Artigas, patriotul uruguayan care îi alungase pe spanioli din Montevideo, personaj ce părea „să fie un om de geniu și de caracter”, comandant de mare fermitate, a cărui pasiune pentru independență, dominantă, i-ar fi putut face pe combatanții săi să reziste ani de zile între estuarul La Plata și Anzi. Republicanii din Venezuela îi apar corespondentului austriac bravi, dar aroganți. „Rodomontadele” (lăudăroșeniile) lor nu-l conving.

Fondată pe o informație rămasă mult în urmă este imaginea pe care von Gentz o oferă românilor, prin intermediul lui Suțu, asupra unor eroi ca Bolivar și generalul venezuelean Antonio José de Sucre, la 17 septembrie 1819, dată la care Libertadorul conducea campania de eliberare a Noii Grenade, după ce armata sa străbătuse „preste

neclătăriții încă munți Cordelieri” — cum va scrie *Albina românească*, la 7 iulie 1829 — și obținuse victoria decisivă de la Boyacá, la 7 august, intrând ulterior în Bogotá. O lună mai târziu, același corespondent califica drept delirantă atitudinea obstinată a unei Spanii donjuioțesti. În depeșele succesive ale corespondentului vienez va prevala interesul pentru revoluția spaniolă. După aprecierea, justă, a lui von Gentz, noile guverne americane nu se vor supune nici regelui, nici cortesurilor; în teritoriile în care autoritatea metropolei mai subzistă, monarhiștii vor abandona treptat o cauză disperată, aderând la ideea unei puteri executive nehispanice și a unei adunări naționale.

Într-un pamflet bucureștean al vremii revoluției erau interpretate ca un act de deșeptare, argument invocat în raporturile cu puterea locală, ce părea că nu cultivă lectura ziarelor, pentru că „altfel ar ști ce se petrece acum în Spania, la Napoli și în alte țări și că privilegiile popoarelor cresc pretutindeni”.

Pentru Grigore IV Ghica², tema nispano-americană era de interes major. Puterile Europei constituiau, cum scria, „o familie inseparabilă”, de aceea era necesar ca el să aibă „o idee” despre ceea ce se petrecea cu „coloniile spaniole”. Domnul observa că interesul comercial al Marii Britanii, care determinase recunoașterea de *facto* a independenței unor state americane, Argentina, Mexicul, inclusiv Columbia lui Bolivar, putea să genereze o declarație similară față de o țară din zona europeană în care se afla principalul său. Reflecția îi părea normală, fiindcă, așa cum remarcă, n-ar fi fost prima dată când „America ar fi dat un impuls de acest gen Europei”. La două luni de la această scrisoare, în aprilie 1825, el era convins că Londra avea să manifeste o atitudine identică față de autonomia Greciei, deși, cu puțin înainte,

caracterizase drept un *salto mortale* gestul ei față de emisia americană.

Întia știre politico-militară în gazeta lui Asachi

De la apariția primelor gazete românești neefemere, în 1829, constatăm o aprofundare a reacției publice față de bătaia latino-americană pentru independență. *Curierul românesc* și mai ales *Albina românească* au reflectat cu generozitate sentimentul public românesc față de universul latino-american. În ziarul lui Asachi³, *Albina românească*, întâia știre politico-militară din primul an al publicării este, una apărută la rubrica rezervată Americii, cu care foaia s-a născut, și se referă la încheierea păcii între Columbia și Peru, după victoria generalului Sucre contra spaniolului La Mar, de la Tarqui. Numărul din 7 iulie 1829 publică o notă biografică despre Simon Bolivar, în care se elogiază campania pentru eliberarea Noii Grenade și celebrul congres de la Angostura. Redacția mai consensuează inițiativa ilustrului Sucre de a înălța o columnă comemorativă pe locul luptei de la Tarqui. Rezervând rubrica americană părții septentrionale a continentului, *Albina* o va intitula pe cea consacrată americanilor meridionali „America spaniolă”. O secțiune aparte va fi rezervată Braziliei. La 11 august 1829, sintem informați că pacea cu Columbia n-a fost ratificată de Congresul peruvian. La 3 noiembrie, tot din *Albina românească* aflăm despre capitularea pe solul mexican a corpului expediționar spaniol, în fața generalului Santa Anna.

Cu 1 ianuarie 1830, prin poezia lui Asachi *Anul nou al moldavo-românilor*, America

(Continuare în p. 43)

^{1,3} Magazin istoric, nr. 3/1967; 7. 8/1978; 12/1980.

VICTORIA

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1985

Un nou concurs Magazin istoric. Organizat, după cum am precizat și în numerele anterioare, la sugestiile și propunerile unui mare număr de cititori, mulți dintre ei participanți la concursurile revistei încă de la prima ediție, din 1971.

Acest al 21-lea concurs Magazin istoric, intitulat Victoria, este dedicat măreței victorii a popoarelor asupra fascismului, de la care s-au împlinit în acest an patru decenii, contribuției armatei și poporului român la victoria Națiunilor Unite, eroismului și abnegației cu care fiii țării au participat la grelele bătălii de pe frontul antihitlerist.

Concursul Victoria este alcătuit din patru serii de câte 10 întrebări care vor fi publicate în numerele 9, 10, 11 și 12/1985 ale revistei, cu taloanele respective. Dind urmare dorințelor exprimate de cititorii noștri, întrebările sînt alcătuite după o formulă care s-a bucurat deseori de aprecierea participanților, oferind posibilitatea alegerii răspunsului din trei variante, din care doar una singură este cea corectă. Deci, fiecare întrebare conține trei posibile răspunsuri a, b, c, participanții urmind să desemneze printr-una din aceste litere răspunsul pe care-l consideră exact.

Răspunsurile vor fi trecute pe o singură față a unei singure coli de hirtie, în patru coloane, numerotate I, II, III, IV, în ordinea de la 1 la 10, corespunzătoare fiecărei întrebări din cele patru serii. Ca în modelul de mai jos:

I	II	III	IV
1-b	1-b	1-c	1-a
2-a	2-c	2-a	2-b
3-c	3-a	3-b	3-c etc.

Modelul este pur orientativ și nu reprezintă, cîtși de puțin, răspunsuri exacte la primele întrebări din cele patru serii.

Deci, scrisoarea de participare la concurs va cuprinde patru coloane (corespunzînd celor patru serii de întrebări) cu cîte zece răspunsuri (corespunzînd celor 10 întrebări din fiecare serie). Concurenții sînt rugați să menționeze, cu majuscule, datele personale: nume, prenume, adresă, profesie, loc de muncă. Scrisorile de participare

li vor fi anexate și cele patru taloane care vor apare în nr. 9, 10, 11 și 12/1985 ale revistei.

Bibliografia concursului o constituie articolele publicate de Magazin istoric în anii 1975-1985. Cifra din paranteză de la fiecare întrebare reprezintă anul apariției articolului pe baza căruia a fost redactată întrebarea respectivă.

Răspunsurile la întrebări, împreună cu taloanele, vor fi trimise într-un singur plic pe adresa Revista Magazin istoric, căsuța poștală 1-702, București, str. Intrarea Ministerului nr. 2, cod 70 100 pînă cel mai tîrziu 30 ianuarie 1986 (data ștampilei poștale). Plicurile vor purta mențiunea Pentru concurs.

Dacă numărul scrisorilor cu răspunsuri exacte depășește pe cel al premiilor, cîștigătorii vor fi desemnați ca și pînă acum, prin tragere la sorți. Numele celor care atasează două sau mai multe serii de taloane vor fi prezente, firesc, de două sau mai multe ori în urnă.

Concursul este dotat cu următoarele premii:

PREMIUL 1	— 1 radiocasetofon RC 520 AUTOMATIC
PREMIUL 2	— 1 aparat radio BUCIUM
PREMIUL 3	— 1 aparat radio ROYAL
PREMIUL 4	— 1 aparat foto ORIZONT
PREMIUL 5	— 1 aparat radio SUPERSON
PREMIILE 6-7	— 2 aparate radio SOLO 500
PREMIILE 8-9	— 2 aparate radio COSMOS 5
PREMIILE 10-11	— 2 aparate foto VILIA
PREMIILE 12-15	— 4 aparate radio MILCOV 7
PREMIILE 16-20	— 5 aparate radio DERBY
PREMIILE 21-30	— 10 aparate foto SMENA 8 M
PREMIILE 31-40	— 10 stilouri HERO
PREMIILE 41-55	— 15 serviete
PREMIILE 56-70	— 15 seturi diapozitive istorice
PREMIILE 71-90	— 20 albume foto
PREMIILE 91-135	— 45 abonamente pe 1 an la MAGAZIN ISTORIC
PREMIILE 136-200	— 65 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

Încheind aici prezentarea concursului Magazin istoric ediția 1985, urăm participanților mult succes.

Prima serie de întrebări

1. „Poporul român — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — sârbătorește Ziua Victoriei cu mindria patriotică de a-și fi

adus contribuția activă la lupta împotriva fascismului, alături în anii premergători războiului, cît și prin participarea cu întregul său po-

tențial material și uman la marile bătălii pentru zdrobirea mașinii de război a Germaniei. În ultimele 8 luni ale războiului în Europa, România a luptat cu toate forțele sale împotriva hilerismului, fiind un participant activ la înfrîngerea fascismului, la obținerea victoriei istorice din mai 1945”.

În imagine, populația unui mare oraș al țării

VICTORIA

concursul

magazin istoric

ediția 1985

exprimându-și bucuria cu prilejul victoriei împotriva fascismului.

Denumirea orașului. (1985)

- a) București
- b) Cluj
- c) Iași

2. În ziua de 24 august 1944, la cîteva ore după anunțarea întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste, începînd de la ora 4 dimineața, forțele patriotice din București au dezlănțuit atacul general împotriva efectivelor germane. În pofida armamentului superior al inamicului, a numărului mare de trupe germane, precum și a bombardamentului sălbatic la care a fost supusă Capitala, Bătălia Bucureștiului s-a încheiat cu o strălucită izbîndă a forțelor revoluționare.

Ultimele rezistențe inamice de pe raza Capitalei au fost lichidate la...

- a) 27 august seara
- b) 26 august dimineața
- c) 30 august

3. „Neașteptat, ca un fulger din senin, în orele tirzii din seara zilei de miercuri a venit de la București vestea care comunica lumii schimbarea politicii românești, o schimbare care leagă România de Națiunile Unite și o transformă în dușmanul celui de-al treilea Reich. Această veste a sosit pe neașteptate, dar nu a uimit, cel puțin pe aceia care cunosc situația din această parte a Europei”.

Aceste evaluări istorice au apărut în: (1976)

- a) St. Galler Tagblatt
- b) L'Osservatore Romano
- c) National Zeitung

4. „Cheie a nordului”, Leningradul a dat o veritabilă pildă de eroism în timpul celor 900 zile ale blocadei hitleriste pînă cînd trupele sovietice, rupînd puternicul sistem de fortificații al inamicului, au sfărîmat-o complet.

La ce dată? (1977)

- a) 27 ianuarie 1944
- b) 15 februarie 1944
- c) 13 decembrie 1944

5. Ianuarie 1945. Într-unul din cartierele unui mare oraș ungar eliberat de trupele române, ostașii noștri, ca în atîtea alte

7. Într-un discurs rostit în Camera Comunelor, Winston Churchill, adresîndu-se poporului englez, amenințat de barbaria nazistă spunea: „N-am nimic altceva de oferit decît, singe, trudă, lacrimi și sudoare. Trecem prin cea mai primejdioasă dintre încercări. Avem în fața noastră luni — fără de număr și fără de capăt — de lupte și suferințe...”

La ce dată au fost rostite aceste cuvinte? (1978)

- a) 19 iunie 1940
- b) 13 mai 1940
- c) 5 iulie 1940

localități pe care le-au dezrobît de sub dușman, împart hrană populației.

Numele orașului. (1980)

- a) Debreșin
- b) Budapesta
- c) Miskole

6. Referindu-se la comportarea ostașilor români pe cîmpurile de luptă împotriva dușmanului hitlerist, mareșalul R.I. Malinovski, fost comandant al Frontului 2 ucrainean, arăta într-un articol publicat în 1959 că diviziile românești „au stîrnit admirația noastră prin elanul lor de luptă”.

În ce publicație a apărut articolul respectiv? (1975)

- a) Pravda
- b) Voina i rabocii klass
- c) Voenno istoriceski

jurnal

8. Operația Overlord, debarcarea aliată în Normandia, a fost camuflată printr-o serie de operații de „intoxicare” a inamicului, printre care și aceea care trebuia să-i facă pe

talón de participare
talón de participare
talón de participare
talón de participare
talón de participare
talón de participare

germani să creadă că invazia va începe cu un atac asupra sudului Norvegiei, lansat din porturile scoțiene, în iulie 1944.

Care era numele de cod al acestor operații de intoxicare? (1984)

- a) Bodyguard
- b) Neptun
- c) Fortitude

9. În primăvara anului 1945, trupele sovietice au desfășurat o ofensivă de mari proporții, intrată în istoriografia militară sovietică sub denumirea de „Operația din Prusia Orientală”. În cadrul ei, între 6 și 9 aprilie 1945, unități sovietice au executat o mare operație ofensivă, comandată de mareșalul Vasilevski, luând cu asalt orașul fortăreață Königsberg, important punct strategic apărat de 130 000 hitleriști.

Unitățile cărora dintre Fronturile armatei sovietice au participat la această operație? (1984)

- a) Frontul 2 Ucrainean
- b) Frontul 3 Bielorus
- c) Frontul 3 Ucrainean

10. Ostași români și sovietici sărbătorind victoria

Pe frontul din... (1980)

- a) Cehoslovacia
- b) Austria
- c) Ungaria

1820: SIMON BOLIVAR—

VIZIUNE ROMÂNEASCĂ DE EPOCĂ

(Urmare din p. 46)

Latină pătrunde în lirica românească. Nici un erou american al independenței n-a reverberat însă mai intens în conștiința românească a epocii ca Simon Bolivar. În mai multe numere consecutive rezervate în mai, anul următor, Americii hispanice, *Albina românească* ilustra noblețea dramaticei încercări a lui Bolivar de a-și salva opera, anii furtunoși de măreție și tensiune care duseseră la independență, la fondarea a trei republici libere, la încetarea multor conflicte civile, la organizarea a patru Constituante, ce consensau restituirea întregii puteri poporului. Se publica apoi replica lui Bolivar, fericit pentru acordul de pace realizat cu o națiune soră, Peru. Ultima cronică înfățișa legea fundamentală rezultată din dezbaterile Constituantei.

Aceeași cronică informa pe români, familiarizați cu destinul său, despre o nouă adversitate: Bolivar se afla la Caracas, când o mișcare separatistă proclamase Venezuela stat independent. O știre îl readucea în prim plan la 28 decembrie 1830, când eoul părăsise definitiv scena lumii. Știrea era din septembrie, moment în care, odată cu declanșarea unei noi revolte, reluse guvernarea republicii, iar partizanii săi cuceriseră Bogotá. Provenea de la Cartagena, unde ilustrul patriot era profund afectat de asasinarea nobilului precursor al dreptului internațional umanitar Sucre. La 5 martie 1831, *Albina* publica știrea morții sale. Murise la 5 (17) decembrie 1830, aproape de Santa Marta, la 47 ani. Fondatorul republicii Marea

Columbia, acuzat de egoism și aspirații dictatoriale, se retrăsese din politică. Reaprinzându-se conflictele civile, patrioții îl rechemaseră să salveze patria. Restaurase ordinea, abandonând din nou puterea. Tulburările, agitația continuă îl deprimaseră enorm, viața i se încheia după mari suferințe morale, scurt timp după ce le adresase columbienilor ultima proclamație, datată 10 decembrie 1830. *Albina* nu reproducea conținutul lapidarului document considerat testamentul său politic, dar reda finalul: urarea sa extremă era pentru fericirea patriei. La 17 mai 1831, i se aducea un prim elogiu postum lui Bolivar, a cărui absență de pe „teatrul întâmplărilor din America” provocase o efervescență neîntrepută „în acea parte a lumii”.

În 1843, foaia lui Asachi rememora un trecut de glorie, informând despre „pregătirile ce s-au rinduit a se face pentru cerimonie aducerei cenușei lui Bolivar de la Santa Marta din Grenada la Caracas în Venezuela, ce este locul nașterii sale”.

Apărute în ajunul unei excepționale fervori revoluționare pe continent, primele ziare românești au rezervat coloane întregi avântului mișcărilor naționale din Franța, Belgia și Italia, Grecia, Serbia și Polonia și, chiar în circumstanțele în care erau redactate, sub ocupație și regim de cenzură, ele au exprimat judecăți neechivoce, angajante despre evenimentele revoluționare latino-americane. Relevantă este în acest sens admirația nelimitată pentru un erou simbol al libertății și independenței poporului, ca Bolivar.

ENIGME ALE ISTORIEI

HITIȚII ȘI CIVILIZAȚIA LOR

Dr. GABRIEL ILIESCU

Cercetări arheologice efectuate în podișul Anatoliei în veacul trecut și, îndeosebi cele de la începutul acestui secol — acestea din urmă conuse de către savantul german Hugo Winkler — au relevat una din cele mai enigmatice și interesante civilizații ale antichității. Între numeroasele vestigii scoase la iveală de săpături se află și multe plăcuțe de argilă, acoperite cu semne cuneiforme, a căror descifrare a dezvăluit imagini poetice de o deosebită frumusețe. „Slăvit să fii zeu al Soarelui din ceruri, tu vezi în adâncul inimii tuturor oamenilor, dar în inima ta nu vede nimeni” sau „Zeu al Soarelui din ceruri, păstor al oamenilor, răsar din mare și te urci în sus pe cer [s.n.]”.

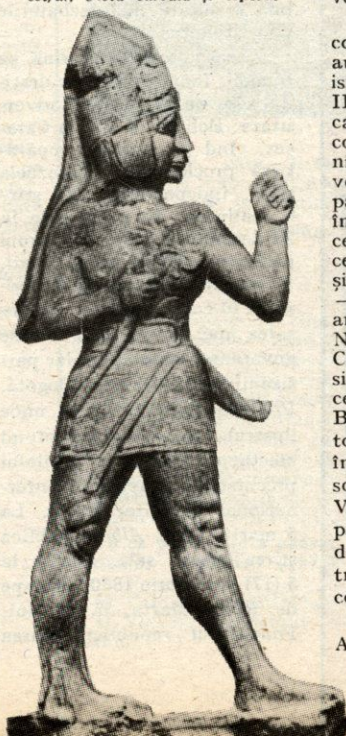
Autorul acestui poem închinat Soarelui, scris cu mai bine de jumătate de mileniu înainte ca Homer să fi alcătuit epopeile sale *Iliada* și *Odiseea*, se numea Kella și era hitit.

În mileniul II î.e.n., când a fost scris poemul de mai sus, hitiții locuiau în Asia Mică, în podișul Anatoliei. De aceea, afirmația poetului privind soarele care „răsărea” din mare a stîrnit multe comentarii, deoarece, prin poziția lor geografică, hitiții puteau, cel mult, să vadă soarele... apunînd în mare. Imaginea reprezenta fie o licență poetică, fie reluarea unei incantații mai vechi, dintr-o vreme în care pentru acest popor soarele va fi părut într-adevăr ca răsare din mare. Însemna, așadar, că în timpuri mai vechi hitiții locuiseră în altă parte,

situată la apus de o mare întindere de apă, de unde ar fi migrat?

Nu era, firește, singurul indiciu privind o migrație în masă a acestui popor spre noile pămînturi din Anatolia. O mare mișcare de populație care venea de undeva dinspre apus (deci din părțile de sud-est ale Europei) era sugerată de numeroase alte elemente. Mai întîi, limba. Descifrarea tăblițelor de argilă cuprin-

Sculptură hitită înfățișînd un oștean înarmat. Elemente caracteristice: coiful, sabia curbă și toporul

zind texte hitite a arătat specialiștilor că hitiții, deși foloseau cuneiformele (specifice popoarelor semite din Mesopotamia), erau indo-europeni; mai mult, limba lor prezenta multe afinități cu cea tracă — așa cum au observat savanții de prestigiu ca bulgarul Vladimir Georgiev și profesorul german S. Bugge. Originea indo-europeană era sugerată și de înfățișarea fizică: picturile egiptene ni-i prezintă pe hitiți ca avînd părul castaniu, contrastînd cu acela al adversarilor lor egipteni.

Majoritatea cercetătorilor consideră, așadar, că hitiții au migrat în Asia Mică, proces istoric petrecut în mileniul III î.e.n., din teritoriile pe care le ocupau în sud-estul continentului european. Opiniile diferă doar în ceea ce privește căile pe care le-ar fi parcurs în această mișcare: în vreme ce unii savanți — cehul Bedrich Hrosny, ori cercetătorii germani Sommer și Margarete Riemschneider — opinează pentru o cale ce ar fi trecut prin nordul Mării Negre și ar fi traversat Munții Caucaz, alți cercetători consideră ca plauzibil un drum ce ar fi străbătut Peninsula Balcanică și a traversat strîmtorile Bosfor și Dardanele; în sfîrșit, alți specialiști — sovieticul V.V. Struve, cehul V. Zamarovsky — sînt de părere că nu putem răspunde, deocamdată, precis care dintre cele două ipoteze este corectă.

Socotim, ca și profesorul Ariton Vraciu, care s-a ocupat

de această problemă, că existența elementelor tractice în limba hitită constituie un argument al trecerii acestui popor prin Peninsula Balcanică în drumul său spre Asia Mică. Stabilindu-se în Anatolia, hitiții au adus o serie de toponime a căror asemănare cu toponime întâlnite în teritoriul locuit de traci — inclusiv de ramura lor nordică: getodacii — prezintă un deosebit interes. De pildă: denumirea zeului Soare la hitiți este *Sarma*, rădăcina *sar* fiind întâlnită în numeroase toponime getice și tractice — *Sarmizegetusa*, *Sargedava*, *Sardica* și *Sardes* (capitala regatului lidian din Asia Mică). De asemenea, numele Mureșului — așa cum apare el în *Geographia* lui Ptolemeu, Maris — este foarte asemănător cu numele unei ape hitite *Marașanta*, care a dat ulterior și numele unui stat hitit *Maraș*. Nu e lipsit de interes să amintim, în această privință, faptul că, în limba română, multe hidronime se pronunță cu „ș” final: Mureș, Someș, Criș, Argeș, Timiș și nu cu „s”, așa cum au fost transmise de scrierile antice. Este posibil ca această pronunție să fie o particularitate a limbii vorbite de daci, care nu-și găsea corespondent în latină; numele hitite cuprind și ele, deseori, „ș” final: *Maraș*, *Hattușil*, *Hattușas* etc.

Argumentele lingvistice nu sînt singurele care sugerează o asemănare între traco-geți și hitiți. Astfel, zeul hitit al războiului — așa cum apare sculptat pe un relief în piatră la poarta regelui din *Hattușas* — este înarmat cu o secure-topor de luptă ce seamănă mult cu cele descoperite la Ferigile¹, în zona Subcarpaților Meridionali; sabia scurtă curbă, pe care aceeași zeitate o poartă la cingătoare este aproape identică cu „sica” dacică. Coifurile getice de paradă din aur sau din argint găsite la Poiana Coțofenești, Cucuteni-Băiceni, Agighiol, Peretu seamănă mai mult cu tiarele comice ale zeițărilor și regilor hitiți decît cu coifurile per-

sane ahemenide, deși acestea — consideră specialiștii — au constituit „modelul” lor direct în timp. De asemenea, motivele decorative faunistice de pe podoabele de argint de la Agighiol, Peretu, neaduc aminte de reprezentările similare de pe statuetele de bronz hitite. În sfîrșit, rytoanele geto-dacice prezintă mai multe asemănări stilistice cu cele hitite².

Interesante constatări se desprind și din analiza unor elemente ale vieții spirituale a traco-geților pe de o parte și a hitiților pe de alta. „Paradoxal” — afirma Mircea Eliade în a sa *Istorie a miturilor și a ideilor religioase* — zeul Apollo nu are etimologie greacă³. Într-adevăr, vestigiile arheologice și izvoarele istorice arată răspîndirea cultului Soarelui la popoare vecine cu grecii, dar situate, între ele, la mari distanțe geografice. De pildă, Diodor din Sicilia arată că acest cult al Soarelui a existat la hiperboreeni, popor care, am arătat cu alt prilej, se identifică cu geto-dacii³. La rîndul lor, hitiții adora și ei divinitățile solare. În lumea lor au existat o mulțime de zei ai Soarelui și Lunii. O subliniere specială, în cadrul acestor reprezentări, merită, credem, o piesă înfățișîndu-l pe zeul soarelui care se numește *Appul-una*, denumire ea însăși sugestivă, care arată de unde a derivat Apollo al grecilor; zeul este prezentat în picioare, pe spinarea unui leu și înarmat cu arcul de vînătoare, însoțit fiind de zeița *Ruta* și de zeul-cerb *Rundaș*. Imaginea apare pe un sigiliu-cilindru sîro-hitit din perioada marelui imperiu. Putem afirma, pe baza reprezentărilor figurative, că tînarul zeu solar *Appul-una* din lumea hitită reprezintă modelul primitiv al lui Apollo, și, în egală măsură, că imaginea rămasă de la eleni a fost modelată și de sugestiile venite din lumea nordică a hiperboreenilor.

Așezați în cursul mileniului III î.e.n. în noua lor patrie — Anatolia — hitiții au ajuns curînd să alcătuiască unul din puternicele state ale vremii. Încă din secolul XX î.e.n., cînd unele triburi hitite, lup-

tînd pentru supremație, încep să domine pe altele, au apărut orașe-cetăți: *Hattușas*, *Neša*, *Zalpa* și *Kușșara*. Cu regele acestora din urmă — *Anitta* — începe lista celor 29 regi hitiți, care se vor remarca în mileniul II î.e.n. printr-o campanie de cuceriri. Astfel, în vremea lui *Tabarna* (aproximativ 1670 î.e.n.), statul hitit se întinde spre Marea de sud, unde ocupă cetatea *Arzawa*. Campaniile purtate în zona Eufратului și Siriei de nord, sub *Hattușil I* (1600 î.e.n.) aduc o enormă pradă de război.

Marele imperiu hitit atinge apogeul în vremea lui *Suppiluliuma I* (1375-1335 î.e.n.) — situație ce durează pînă în vremea lui *Suppiluliuma II* (cca. 1200 î.e.n.). Trădat de regele vasal *Medduwata*, *Suppiluliuma* rămîne singur în fața coaliției „popoarelor mărilor” (neamuri războinice venite dinspre Europa în perioada 1200-1000 î.e.n.) care se rostogolesc ca un val uriaș de triburi sălbatice, trec Bosforul și se revarsă spre răsărit. Capitala statului hitit, *Hattușas*, cade în jurul anului 1190 î.e.n.

Pe urmele fostului imperiu hitit apar o seamă de state succesorale: în apus lidinii — cu capitala la *Sardes*, frigienii — cu principalul oraș *Gordyon*, în sud — filistinii, în nord-vest — tracii și misenii.

Mici state hitite apar și în regiunile din sud, în zone pe care „popoarele mărilor” le ocoliseră. Aceste ultime stătuțe cad pradă, rînd pe rînd, asirienilor. Regele acestora, *Sargon II*, cucerește, în 717 î.e.n., ultima mare cetate hitită, *Karkemîș*, iar statul *Maraș* cade șase ani mai tîrziu.

Hitiții înșiși preiau limba aramelor semitice și, în cele din urmă, părăsesc scena istoriei. Civilizația făurită de ei va fi redescoperită abia în epoca noastră, prin descifrarea tăblițelor de lut și, îndeosebi, prin vestigiile impresionantei lor culturi.

Fără îndoială, asemănările dintre civilizația hitită și traco-geță — doar punctate în limitele acestui articol — constituie un capitol de deosebit interes, pe care cercetările viitoare îl vor aprofunda și clarifica.

^{1,2} *Magazin istoric*, nr. 7/1976; 3/1984; 5/1983.

Forța politică principală care a organizat mișcarea de rezistență și de eliberare națională în Indochina franceză¹, în perioada celui de-al doilea război mondial, a fost Partidul Comunist din Indochina. De la bun început, P.C. din Indochina a denunțat pericolul japonez.

După încheierea înțelegerii de la sfârșitul lunii august 1940, dintre guvernul de la Vichy și cel nipon, prin care Japonia obținea dreptul de a folosi bazele militare franceze din Indochina, la 22 septembrie 1940, s-a ajuns la un acord politic și militar în urma căruia trupele japoneze au fost admise în garnizoana din Bac Bo. Totuși, în timp ce trupele nipone se deplasau spre Tonkin, au avut loc confruntări armate între garnizoana franceză din Lang Son și japonezi, confruntări soldate cu moartea a peste 800 ostași. Trupele nipone au impus garnizoanei franceze din Lang Son retragerea spre Hanoi prin orașul Bac Son.

¹ În 1887, colonialiștii francezi au constituit din Vietnam și Cambodgia Uniunea Indo-chineză, în cadrul căreia, în 1893, a fost inclus Laosul, cu statut de protectorat, iar în 1907 regiunea Battambang. În 1884, Vietnamul a fost divizat de regimul colonial în trei părți distincte: Tonkin (Bac Bo — partea de nord), Annam (Trung Bo — partea centrală) și Cochinchina (Nam Bo — partea de sud a țării).

1940-1945:

„FIECARE VIETNAMEZ TREBUIE SĂ-ȘI ADUCĂ CONTRIBUȚIA!”

MILICĂ MOLDOVEANU

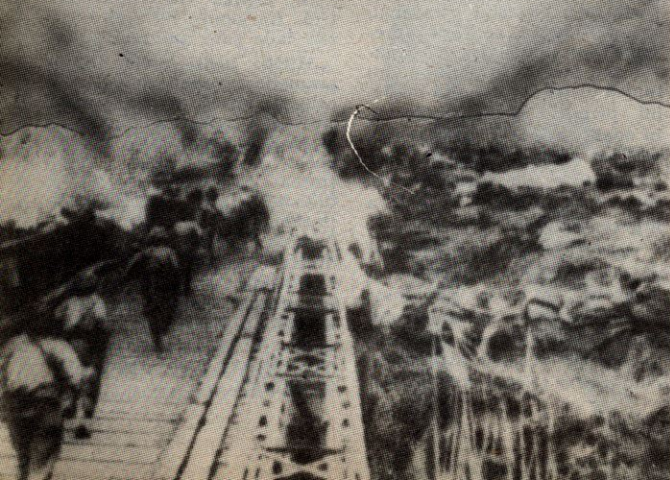
O luptă de lungă durată

Situația creată a fost folosită de populația din acest oraș care, în ziua de 22 septembrie 1940, s-a răscolit, i-a dezarmat pe francezi și a capturat fortul Vo Nhai. Pentru înăbușirea mișcării, colonialiștii francezi și-au dat mîna cu militaristii niponi, ostili și ei mișcării revoluționare de eliberare națională, care le puneau în pericol posibilitatea de exploatare a resurselor Indochinei. Această înțelegere tacită a durat pînă în anul 1945.

După confruntarea armată de la Lang Son și înfrîngerea revoltei de la Bac Son, insurgenții au luat calea codrilor, unde au format primele nuclee ale luptei deguerilă. O lună mai tîrziu (22-23 noiembrie) populația din Nam Bo s-a ridicat și ea la luptă, dînd naștere unei puternice mișcări insurjecționale. Prilejul l-a constituit atacarea de către Thailanda, susținută de Japonia, a teritoriului cambodgian și laotian. Francezii au hotărît să riposteze. În aceste împrejurări, unitățile militare vietnameze de la Saigon, aflate sub influența comuniștilor, au hotărît, conform programului elaborat de Comitetul de partid din Cochinchina, să refuze plecarea pe front și să declanșeze insurjecția în noaptea de 22 noiembrie 1940. Numai că, în ajunul izbucnirii insurjecției, autoritățile franceze au aflat de acest plan; i-au dezarmat pe soldații vietnamezi, consemnându-i în cazărmi, și au decretat legea marțială, folosind din plin forțele polițienești pentru reprimarea insurgenților.

În pofida acestor măsuri, lupte insurjecționale au izbucnit în opt din cele 20 provincii ale Cochinchinei. Insurgenții au distrus pichetele militare, au sabotat căile de comunicații, iar în provinciile My Tho, Gia Dinh și Bac Lieu au instaurat organe ale puterii populare, arborînd drapelul roșu insurjecțional cu

Ostași vietnamezi traversează podul Muong Thanh, înaintea ultimului asalt

stea aurie, care, mai târziu, a devenit drapelul național al Republicii Democratice Vietnam. Represiunea pusă la cale de autoritățile franceze, cu consimțământul japonezilor, a fost extrem de crudă. Numeroase sate au fost supuse tirului artileriei și bombardamentelor aviației coloniale. Peste 20 000 persoane implicate în insurecție au fost fie masacrate, fie trimise în lagăre de concentrare sau deportate.

Insurecția din Nam Bo, insuficient pregătită și declanșată în condiții defavorabile, a eșuat, dar, ca și revoltele de la Bac Son, sau ca cea din ianuarie 1941 de la Do Luang, a contribuit la fortificarea mișcării revoluționare și de eliberare națională pe teritoriul Indochinei.

După înscusesele din anul 1940, forțele patriotice ale poporului vietnamez s-au orientat, încă de la începutul anului următor, spre o luptă de lungă durată, al cărei suport l-a constituit nemulțumirea crescândă în rândurile tuturor păturilor sociale față de politica de înrobire și înfometare a populației, promovată de colonialiștii francezi în înțelegere cu militaristii japonezi.

Un jug dublu

Un rol însemnat în elaborarea noii linii politice l-a jucat Plenara a VIII-a a C.C. al P.C. din Indochina, întrunită sub președinția lui Hô Chi Minh, în zilele de 10-19 mai 1941, la Pac Bo, provincia Cao Bang. Plenara a făcut analiza situației interne și internaționale, stabilind ca sarcină imediată a revoluției vietnameze eliberarea națională de sub dublul jug franco-nipon și unirea celor mai largi păături sociale în cadrul unui front național unit. Plenara a reliefat faptul că sarcina eliberării naționale de sub dominația franco-japoneză trebuia să primeze în raport cu toate celelalte sarcini, că interesele tuturor claselor sociale trebuiau să fie subordonate acestui obiectiv principal, pen-

tru a cărei realizare era necesară făurirea unui larg front național, apt să reunească toate clasele și păturile sociale, toate partidele, grupările și sectele religioase.

În ultima zi a plenarei (19 mai), din inițiativa P.C. din Indochina, s-a ținut conferința reprezentanților Asociațiilor de salvare a patriei, precum și a altor organizații ale muncitorilor, țăranilor, tineretului, femeilor și ale detașamentelor de guerilă care acționau în munți. Din aceste organizații făceau parte reprezentanți ai tuturor păturilor sociale, inclusiv ai cercurilor burgheziei și moșierimii, care se pronunțaseră în favoarea luptei împotriva colonialiștilor francezi și a militaristilor niponi. Participanții la conferință au luat hotărârea creării Ligii pentru independență Vietnamului (Viet-Nam Doc Lap Dong Minh), prescurtat Viet-Minh, ca expresie a frontului democratic de eliberare națională. Rolul conducător în cadrul Viet-Minh-ului care concentra în rândurile sale reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice și democratice din Vietnam, ce militau pentru independența țării, l-au exercitat de la început comuniștii. Din conducerea sa au făcut parte Hô Chi Minh, care a și fost ales președinte al Ligii, Pham Van Dong și Vo Nguyen Giap¹.

Principalul scop al Viet-Minh-ului era organizarea și conducerea luptei clandestine împotriva jugului franco-japonez în vederea eliberării Vietnamului. Pentru atingerea acestui scop, Viet-Minh-ul s-a străduit să atragă de partea luptei de eliberare întregul popor. La 6 iunie 1941, Hô Chi Minh a adresat tuturor vietnamezilor apelul intitulat *Scrisoare din străinditate*, în care, după ce demasca politica promovată de imperialiștii francezi și niponi față de poporul vietnamez și evoca lupta acestuia împotriva jugului colonial, arăta: „La această oră, eliberarea națională primează. Să ne unim! Să conjugăm eforturile

noastre și cu aceeași inimă fierbinte să luptăm împotriva japonezilor, a francezilor și a lacheilor lor pentru a salva poporul nostru de la pieire”. În încheiere, autorul apelului sublinia că „salvarea națională va fi opera comună a întregului nostru popor”, la care „fiecare vietnamez trebuie să-și aducă contribuția”, precizând: „A sunat ora! Ridicați sus stindardul insurecției, conduceți întregul nostru popor pentru înlăturarea francezilor și japonezilor!”

Pentru atragerea diferitelor clase și păături sociale ale poporului vietnamez, în programul Viet-Minh-ului, elaborat pe baza acestor principii și a aprecierilor plenarei a VIII-a, accentul principal a fost pus pe sarcinile naționale; eliberarea țării, în primul rând, și, după aceea, înfăptuirea unor reforme social-economice democratice. Programul chema la luptă contra regimului de la Vichy și a Japoniei, cerind denunțarea acordurilor semnate de Franța cu Japonia în numele Vietnamului, judecarea trădătorilor și colaboraționiștilor, alianța poporului vietnamez cu țările care luptau împotriva fascismului. Pe plan politic, se enunța crearea unei republici democratice independente, introducerea libertăților democratice, implicit, asigurarea egalității în drepturi a naționalităților conlocuitoare. Pe plan economic, se stipula înfăptuirea reformei impozitelor, reducerea taxelor de arendă și confiscarea averilor colonialiștilor francezi și ale trădătorilor autohtoni, iar pe plan social, introducerea zilei de muncă de 8 ore, perfecționarea sistemului de învățământ și de ocrotire a sănătății.

După optzeci de ani

La sfârșitul anului 1941, au fost create primele detașamente înarmate, cu ajutorul cărora, în podișul greu accesibil din Viet Bac, care avea legătură cu delta fluviului Roșu prin văile riurilor Song Cam și Song La, a fost creată așa-numita zonă eliberată.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1977.

Ea a devenit o bază de rezistență în partea de nord-est a provinciei Bac Bo. În zona eliberată au fost pregătite cadrele de partizani pentru viitoarea luptă, iar în ateliere rudimentare din junglă, adesea în grote, a fost organizată producția de armament ușor. Trebuie spus că la început efectivul acestor detașamente era redus, iar dotarea lor cu armament destul de rudimentară. De la un an la altul, au crescut însă forța și numărul membrilor asociațiilor de salvare națională: de la circa 1 000 în 1941, la aproximativ 3 100 în 1942 și la aproape 5 500 în 1943. Aproape în fiecare sat au luat ființă detașamente de autoapărare și de asalt. La orașe, împotriva exploatării franco-nipone s-au ridicat docherii de la Saigon (sfârșitul anului 1941), mine-rii din Hon Gai (februarie 1942), populația muncitoare din Quang Nam (martie 1942), muncitorii din Gia Lam (iulie-decembrie 1942). Lor li s-au alăturat țărani din Thai Binh și Pluc Yeu, care s-au opus rechiziționării orezului, vânzării obligatorii a produselor alimentare, cerind îmbunătățirea condițiilor de muncă și sporirea salariilor.

La sfârșitul anului 1942, a fost creat Comitetul unificat provizoriu al Viet-Minh-ului din provinciile Cao Bang, Bac Can și Bac Son. Pentru extinderea influenței Viet-Minh-ului în zonele de șes ale deltei Mecongului a fost format Detașamentul de avangardă pentru marșul spre sud, sub comanda lui Vo Nguyen Giap.

În anii care au urmat, mișcarea de rezistență din Vietnam a cunoscut o amploare tot mai mare, care a culminat, în condițiile prăbușirii imperiului nipon, cu insurecția din august 1945 și proclamarea, la 2 septembrie același an, a Republicii Democrate Vietnam. După optzeci de ani de dominație colonială, poporul-vietnamez își recucerise prin luptă libertatea și independența.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1975.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

MERIDIANUL MISSISSIPPI Viorel Sălăgean

FILE

DIN ISTORIA MILITARĂ
A POPORULUI ROMÂN

I.C. Filitti

OPERE ALESE

● **A.D. Xenopol — ISTORIA ROMÂNILOR** (text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de V. Mihăilescu-Bîrliba; prefață și studiu introductiv de Al. Zub).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 520 pp., 62 lei: ediția a IV-a a cunoscutelor lucrări a ilustrului istoric, într-o reeditare critică; primul volum, *Dacia anteromană, Dacia romană și Năvălirile barbare* cuprinde tratarea evenimentelor dintre 513 î.e.n. și 1290 e.n.

● **FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL. 16** (coordonator de ediție general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu).

Editura militară, București, 1985, 480 pp., 31 lei: 22 studii consacrate celei de-a 40-a aniversări de la victoria împotriva Germaniei naziste, participării eroice a armatei și poporului român la războiul antihitlerist.

● **Colonel dr. Gheorghe Romanescu, colonel dr. Gheorghe Tudor, colonel (r) Mihai Cucu, colonel Ioan Popescu — ISTORIA INFANTERIEI ROMÂNE** (coordonarea lucrării: general-locotenent dr. Marin Dragu, general-maior r. Mircea Dumitriu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, vol. I — 400 pp., vol. II — 520 pp., 96 lei: gloriosul trecut de luptă al celui mai numeros corp de armată al oștirii române, în slujba apărării libertății și neatinzării pământurilor scumpe ale patriei, din cele mai vechi timpuri și pînă în prezent.

● **I.C. Filitti — OPERE ALESE** (ediție de Georgeta Penelea).

Editura Eminescu, București, 1985, 444 pp., 30 lei: reeditarea critică a principalelor scrieri ale istoricului (1879-1945): *România față de capitulațiile Turciei; Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828; Proprietatea solului în Principatele române* pînă la 1864.

● **M. GASTER ÎN CORESPONDENȚĂ** (ediție îngrijită, prefață, note și indice de Virgiliu Florea).

Editura Minerva, București, 1985, 200 pp., 17 lei: *dialoguri epistolare cu Nicolae Cartojan, Lazăr Șăineanu, Caterina și Nicolae Titulescu.*

● **Jacques de Launay — ULTIMELE ZILE ALE FASCISMULUI ÎN EUROPA** (cuvînt înainte și note de Florin Constantin).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 320 pp., 19 lei: sfîrșitul lipsit de glorie al celor ce au împins omenirea în cea mai mare conflagrație cunoscută vreodată în istorie.

● **Nicolae Ecobescu, Ioan Pascu — ZONE DENUCLERIZATE.**

Editura politică, București, 1985, 280 pp., 12 lei: *demersul diplomatic și politic al românilor pentru instituirea unor regiuni fără arme nucleare, în vederea realizării obiectivului stringent al actualității — dezarmarea generală.*

● **Viorel Sălăgean — MERIDIANUL MISSISSIPPI.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 320 pp., 14,50 lei: *Însemnări de reporter cu incursiuni în istoria trecută și prezentă a S.U.A.*

● **RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT.**

București, 1984, 156 pp.: al nouălea volum de studii și comunicări editat de Asociația de istorie comparativă a instituțiilor și a dreptului.

ÎNSEMĂNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU (III)

Însemnările lui Grigore Gafencu din ianuarie 1942 oglindesc ecourile unui moment de mare importanță în desfășurarea celui de-al doilea război mondial.

Contraofensiva dezlănțuită de trupele sovietice la 6 decembrie 1941 pe frontul din zona Moscova se transforma, în ianuarie 1942, într-o ofensivă de mare amploare care, până în aprilie, avea să împingă frontul sovieto-german pe o adâncime de 100-410 km spre vest și să provoace trupelor hitleriste pierderi de peste 900 000 oameni și a unui numeros parc de tancuri și material de război. Pentru prima dată de la începerea celui de-al doilea război mondial, armatele hitleriste sufereau o înfrângere gravă care făcea să se răbușească mitul invincibilității lor.

Înlăturarea celor trei vîrfuri ale armatei germane, mareșalii Walther von Brauchitsch (comandantul armatelor terestre), Fedor von Bock (comandantul Grupului de armate „Centru” din fața Moscovei) și Gerd von Rundstedt (comandantul grupului de armate „Sud”) — la care se referă însemnările din 14 ianuarie — reflectă deruta furioasă în care îl azvîrlise pe Hitler această gravă înfrângere cu efecte însemnate pentru desfășurarea ulterioară a războiului.

Toți martorii oculari vorbesc despre starea de deprimare care cuprinsese armata hitleristă, ca și populația germană. La 11 și 12 ianuarie 1942, Ambasada italiană de la Berlin își informa guvernul că situația în Germania este de „mare nervozitate”; soldații retrași de pe frontul de răsărit erau trimiși pentru refacere în țările ocupate și nu în Germania, spre a se evita influențarea opiniei publice; de la Viena se informa că mulți soldați germani se sinucid spre a nu fi retrimiși pe front; în ziarele germane a apărut un comunicat prin care era dezmințită ivirea de „dezordini interne”; la 28 ianuarie, coborînd din tren în gara din Roma, Göring i se adresa lui Mussolini cu cuvintele „timpuri grele”; la 30 ianuarie

Hitler a ținut un discurs în care, pentru prima dată de la începerea celui de-al doilea război mondial și spre deosebire de optimismul afișat în 1939, 1940 și 1941, arăta că nu știe dacă războiul se va termina în anul respectiv. (Galeazzo Ciano, *Diario 1939-1943*, pp. 499-506).

Pe celelalte fronturi, situația Aliaților era însă dificilă. În ianuarie 1942, trupele japoneze invadaseră Indonezia și înaintau în Birmania; pe frontul african, Rommel înainta în Libia spre a-și croi drum către Egipt; la 27 ianuarie, Churchill era nevoit să ceară un vot de încredere în Camera Comunelor spre a face față criticilor la care era supus în legătură cu desfășurarea războiului din Pacific.

În asemenea împrejurări, morala! Aliaților era susținută de victoriile armatelor sovietice. Este edificator, în acest sens, discursul dramatic rostit de Churchill la radio în seara de 15 februarie 1942, cînd s-a adresat tuturor supușilor Coroanei britanice spre a le anunța: „Un groaznic dezastru militar. Este un dezastru pentru Anglia și pentru Imperiul britanic. Singapore a căzut”. Primul ministru al Angliei cerea totuși, concetățenilor săi să înainteze cu hotărîre prin vijelie și le făgăduia: „vom ieși din vijelie”. El aducea două argumente spre a însufla încrederea în victoria finală: intrarea Statelor Unite în război („A fost visul și ținta mea”) și victoriile armatei sovietice: „Armatele rusești nu au fost bătute, ele nu au fost distruse. Poporul rus nu a fost nici cucerit, nici distrus. Leningradul și Moscova n-au căzut în mâinile inamicului. Armatele rusești se luptă..., ele înaintează victorios, gonind pe năvălitorii nemernici de pe pămîntul lor strămoșesc... Mai mult încă: pentru prima dată, ele au distrus legenda despre Hitler. În locul victoriilor ușoare și a prăzilor bogate pe care el și hoardele lui le-au cîștigat în Apus, el nu a găsit pînă în prezent în Rusia decît dezastru, înfrîngere, rușinea crimelor de nemărturisit, măcelărirea sau pierderea unui număr imens de soldați și viforul înghețat care suflă peste zăpezile din Rusia” (Winston

Churchill, Discursuri de război, în limba română, Londra, 1945, pp. 179-185).

Frazele patetice ale premierului britanic dădeau expresie primei aprecieri lucide și cuprinzătoare făcute asupra rolului pe care l-a avut în desfășurarea celui de-al doilea război mondial ceea ce a intrat în istorie drept „bătălia de la Moscova“.

Scrise sub impresia ei, însemnările lui Gațencu se întrerup la 31 ianuarie 1942 spre a

fi reluate în preajma încheierii tratatului de alianță sovieto-britanică din 11 iunie 1942 și a pregătirilor pentru „ofensiva de vară“ pe care trupele hitleriste aveau s-o declanșeze pe frontul sovietic la 28 iunie 1942.

Ca și în numerele precedente, în redarea fragmentelor de însemnări nu s-au operat decât intervențiile impuse de normele ortografice în vigoare; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

[Geneva] 14 ianuarie [1942]

Masă la noi cu René Payot¹. Payot e convins, pe temeiul unor impresionante informații, că nemții au pierdut definitiv campania din Rusia. Voci autorizate din Germania declară că pozițiile ce se pierd acum nu vor putea fi câștigate, la primăvară. Starea de spirit pe front e îngrijorătoare. Starea de spirit, în Germania, e rea. Oboseală și dorință de pace. Cercurile militare sînt nemulțumite. Înălțurarea lui von Brauchitsch² a celor mai mulți comandanți de pe Frontul de est, a dezorganizat tradiționala ierarhie a Statului major german. „Intuiția“ a înlocuit neștiința militară. Mulți nemți doresc o înfrîngere care să pună capăt războiului. (Convîngerea acestora este că războiul va dura, cît vor dura și victoriile lor)...

E cu neputință o răzvrătire împotriva lui Hitler? Nu! Dacă Hitler dispăre, vor accepta englezii o pace de compromis? Nu! Englezii vor victoria. Un meci nu poate lua sfîrșit fără rezultat. Payot știe, de altfel, că englezii au foarte puțin înțelegere pentru problemele europene...

15 ianuarie

Cel dintîi „contact“. Un domn, William Sullivan, vine să mă vadă. Declară că nu e trimis de nimeni. Se interesează numai de soarta lui Cotty Zănescu, pe care l-a cunoscut la Madrid. Intrînd apoi în vorbă, îmi mărturisește că e însărcinat direct — și nu prin legăția britanică de la Berna, care nu știe nimic, și

nu trebuie să știe nimic, — să stea de vorbă cu mine...

Englezul îmi cere discreție. Va păstra legături cît mai strînse cu mine...

17 ianuarie

Göbbels ține neconținut discursuri. Stăruie asupra nenorocirii care amenință lumea întreagă, dacă Germania este învinsă în Rusia. Cearlă pe neputrii care nu înțeleg acest adevăr. Lumea trebuie să se strîngă laolaltă. Nu mai e decît un dușman în Europa — spune el — Rusia.

...Aflăm de moartea lui Reichenau³, care a înlocuit nu de mult pe von Rundstedt⁴, pe frontul oriental...

¹ Walter von Reichenau (1884-1942), feldmareșal german; general de divizie în 1935, a comandat Armata 10 în timpul campaniei din Polonia (septembrie 1939), iar în 1940, în fruntea Armatei 6, a contribuit la străpungerea Meusei de către blindatele germane; avansat feldmareșal în iulie 1940, în 1941 a fost numit comandant al Grupului german de armate „Sud“, unde a și murit în scurtă vreme în urma unei crize cardiace.

² Gerd von Rundstedt (1875-1953), feldmareșal german; în timpul campaniei din Polonia (septembrie 1939) a comandat unul din grupurile de armate agresoare, ocupînd Cracovia și Lvov. Pe Frontul de vest a executat principala lovitură împotriva trupelor aliate, străbînd, prin surprindere Ardennii și forlînd Meusa cu grupul de blindate von Kleist a înfrînt armatele 2 și 9 franceze (13-15 mai 1940). În cooperare cu alte forțe germane a încercuit trupele anglo-franceze care mai rezistau în Belgia și Franța de nord și nord-vest, determinînd capitularea Franței (21 iunie 1940). Pe Frontul de est a condus operații militare pînă în noiembrie 1941, cînd a fost transferat pe Frontul de vest, unde, împreună cu feldmareșalul Erwin Rommel, a condus lucrările pentru construirea sistemului defensiv fortificat între Canalul Minciei și granița spaniolă. A condus operații care au oprit temporar, pe Rin, înaintarea Aliatilor (sept. 1944) și a contraatacat pericolul în Ardeni (16 dec. 1944-3 ian. 1945). După o serie de înfrîngeri în Saar-Palatina, pe valea Rinului și în bazinul Ruhr (ianuarie-martie 1945), și s-a retras definitiv responsabilitățile de comandă de către Hitler.

19 ianuarie

Mă duc la o conferință a lui Politis⁵, în palatul răposatei Societăți a Națiunilor. Politis, pe care William Rappard⁶ îl prezintă ca pe cel mai strălucit conferențiar al zilelor de azi, vorbește despre „arbitraj“, instituție de drept internațional în care el și-a păstrat deplina încredere. Expozeu clar, precis, dogmatic și oarecum plicticos. În asistență, puținele somități străine care trăiesc la Geneva: Ferrero⁷, Pirenne⁸, Bourquin⁹.

Seara, primesc vizita lui Cămărășescu, consilier de legație la Roma. După spusele lui, nimeni la Roma nu se mai îndoiește de dezastrul Axei. Doar Mussolini mai stăruie în credința sa, să-și facă jocul pînă la capăt. În cercurile lui Ciano se vorbește de înfrîngere. Intelectuali, burghezia, poporul sînt toți împotriva nemților. Totuși, nu va fi o răzvrătire pe față. Fieea „prudentă“ a italianului și con-

⁵ Nicolas Sokrates Politis (1872-1942), om politic grec, delegat la Conferința de pace de la Paris (1920), ambasador în Franța (1924-1927), profesor de drept internațional la Paris; a jucat un rol însemnat în încercarea de stabilire a unui sistem de securitate colectivă și, ca reprezentant permanent al Greciei la Societatea Națiunilor, s-a aflat în strînse relații de colaborare și prietenie cu N. Titulescu.

⁶ Guglielmo Ferrero (1871-1942), istoric italian, autor al cunoscutelor lucrări *Grandoarea și decadența Romei* (1902-1907) și *Ruinele civilizației antice* (1921).

⁷ Istoric belgieni de mare prestigiu; primul dintre ei, Jacques Pirenne, specialist în istoria dreptului universal, a elaborat vasta sinteză *Marile curente ale istoriei universale* (1945-1956) și lucrările *Istoria institutiilor și a dreptului privat în vechiul Egipt* (1932-1935), *Istoria civilizației vechiului Egipt* (1960-1963).

¹ Redactor-șef al ziarului elvețian *Journal de Genève*.

² Walther von Brauchitsch (1881-1948), mareșal, comandant suprem al armatelor germane de uscat, la începutul războiului, în 1939-1941.

trolul tot mai sever din partea germanilor, vor împiedica o explozie a simfămintelor de nemulțumire care se exprimă tot mai gălăgios. Nazismul va cădea înaintea fascismului. Informațiile de la Berlin sînt tot atît de pesimiste, ca și cele de la Roma.

Ce se va întîmpla atunci cu țara noastră?...

21 ianuarie

[William] Sullivan ia masa la noi...

Seara, reîmprospătăm amintiri din Moscova. Constatăm, cu Paillard¹, între altele, că două dintre cele patru puncte invocate de Hitler, la 22 iunie, pentru a justifica războiul germano-rus, sînt vădit false. Hitler a spus că guvernul sovietic ne-a făcut „avansuri” și făgăduieli pentru a întoarce România împotriva Germaniei și că Molotov a cerut, la Berlin, Constantinopolul, pentru U.R.S.S. Absolut fals. Rușii ne-au arătat, ce e drept, mulți bunăvoință și mi-au afirmat, în mai multe împrejurări, că doresc să aibă raporturi din ce în ce mai bune cu România. Nu au făgăduit însă nici un „preț” și nu au pomenit nicio dată despre vreo intenție de a ne asocia la o acțiune îndreptată împotriva Germaniei. Iar în ce privește căldătoria lui Molotov la Berlin, Paillard știe, ca și mine (a aflat-o prin izvorul Asarson-Hilger, interpret între Hitler și Molotov, iar eu am fost informat de Schulenburg)², că Molotov, care a făcut „cea mai bună impresie la Berlin”, a fost foarte rezervat, nu a cerut nimic și s-a ferit, cu toate că a fost strîns cu ușa de Ribbentrop, într-o foarte lungă convorbire, să formuleze vreo pretenție cu privire la Strîmtori. Aceași atitudine rezervată a fost păstrată, de altfel; și în convorbirile pe care Molotov le-a avut, cîteva luni mai tîrziu, cu [A] Rosso³, cu privire la Marea Neagră și la Strîmtori...

¹ Fost diplomat francez la misiunea din Moscova.

² Contele Werner von der Schulenburg (1875-1944), fostul ambasador german de la Moscova (1934-1941).

³ Fostul ambasador italian la Moscova.

27 ianuarie

Dimineața primesc vizita lui Sullivan.

Seara, Liviu Pop⁴ sosește de la Berna cu o știre neașteptată: Ică Antonescu mă recheamă în țară. Iată ciudata telegramă trimisă legației noastre de la Berna: „În ultimele zile, propaganda maghiară și guvernul din Budapesta prezintă plecarea d-lui Gafencu în Elveția, ca asemănătoare cu șederea d-lui Tibor Eckhardt⁵, în America. În interesul d-lui Gafencu și pentru țară,

interesele sale îi vor cere, mai tîrziu, să plece din nou, fiindcă aceste interese personale eu nu am dreptul să le împiedic”.

Ce s-a întîmplat? O reclamație împotriva mea, a nemților, sau a italienilor. Teama lui Ică și a mareșalului, ca nu cumva șederea mea în Elveția să fie atribuită unei înțelegeri între noi? (La București, ca și la Berna, se spune că aș fi un agent ascuns al guvernului român!...).

E limpede: Ică vrea să se spele de orice răspundere. E tot atît de limpede că mijloacele pe care le întrebuintează, pen-

Contraofensiva sovietică declanșată în zorii zilei de 6 decembrie 1941 și încheiată la 7 ianuarie 1942 prin înfrîngerea trupelor hitleriste din preajma Moscovei și aruncarea lor cu 350 km înapoi a avut un rol deosebit de important în desăvîrșirea ulterioară a războiului. În imagine: infanterie sovietică asaltează pozițiile inamice

cred că este bine ca dl. Gafencu să revină la București, chiar dacă va pleca mai tîrziu. Pe de altă parte, mi se spune că a făcut o propunere de vânzare a ziarelor sale, care interesează Berlinul, astfel că venirea sa, dacă această propunere a fost făcută, i-ar fi utilă și domniei sale. Oricum, transmiteți d-lui Gafencu că îl rog să fină seama de intrigile ungare și să vină la București — repet, chiar dacă

tru a mă ademeni, cu zăhărelul, ca să mă întorc în țară, sînt ridicole. E uimitor ca un prim-ministru român să poștească pe un fost demnitar al țării să se întoarcă, pentru a vinde nemților ziarele sale.

Ce lipsă de pudoare și de inteligență!

„Rechemarea” mă supără, fiindcă la 18 februarie expiră viza pe pașaportul meu diplomatic.

Răspund: „La telegrama dv., care mi-a fost comunicată prin legație, mă grăbesc să vă dau lămuririle următoare: cînd am

⁴ Diplomat român, fiul lui St. Cicio Pop.

⁵ Diplomat maghiar fost reprezentant al Ungariei la Societatea Națiunilor, iar în timpul războiului aflat în exil voluntar în S.U.A.

sosit în Elveția, am dat «proprio motu», autorităților elvețiene, asigurarea formală că voi respecta scrupulos ospitalitatea Elveției și că mă voi abține de la orice atitudine sau activitate cu caracter politic. M-am finut și mă voi ține de acest angajament. Pentru a mă feri de intrigi și de tălmăciri răuvoitoare, n-am rămas la Berna, unde există o viață politică și diplomatică, ci m-am retras la Geneva, oraș unde am crescut și eu și unde am numeroși prieteni din tinerețe. Chiar aici, cu toate că Geneva nu mai are azi nici o însemnătate

dl. Victor Rațiu. În asemenea împrejurări, nu se poate stabili nici o analogie, chiar cu cea mai desdăvirșită rea credință, între șederea mea retrasă, într-o țară care-și apără cu strânsie neutralitatea, și misiunea pe care o împlinește, în America beligerantă, dl. Tibor Eckhardt, în numele Ungariei «libere», dar pe contul guvernului maghiar. Vă rog, de altfel, dacă veți crede de cuviință, să dați în numele meu o declarație categorică, că șederea mea la Geneva, unde-mi caut sănătatea, nu are nici un substrat diplomatic și nu urmărește nici un scop politic. Acest răspuns nu înseamnă, firește, un refuz de

Libia, Rommel² a luat din nou ofensiva. Două discursuri au tulburat lumea: Churchill a obținut un succes parlamentar răsunător, iar Hitler a vestit, pentru anul care vine, victorii, dar nu victoria.

Geneva, 5 iunie 1942

Am întrerupt însemnările mele timp de patru luni. În acest răstimp am scris o lucrare³, slujindu-mă de notele luate de mine la Moscova.

...Patru luni de război cumpălit: rușii au respins pe nemții în timpul iernii pe a doua linie de apărare. Dar nu i-au zdrobit. Nemții adună, de șase luni, oaste și arme, pentru a porni o nouă ofensivă de primăvară și pentru a zdrobi pe ruși. Primăvara a trecut, dar ofensiva nu a început. Va începe poate peste câteva zile. Nu va mai fi o luptă de primăvară. Timpul e scurt pînă în iarnă viitoare.

Două lupte grele la Kerci și Harkov... Propaganda germană a vestit victorii „uriae”. Rușii însă nu au dat înapoi.

Japonezii au jăcut isprăvi neînchipuite. În câteva luni au cucerit Filipinele, Indiile olandeze. Malaezia cu Singapore, Birmania, au încercuit China și amenință India și Australia. Nu s-au certat însă cu rușii... Americanii și englezii se tot pregătesc. Se interesează însă mai mult de Europa. „Rîndu!” japonezilor va veni abia la anul.

Aviația engleză depășește, în sfîrșit, pe cea germană. Mai multe raiduri îndrăznețe, cu cite o mie de avioane, au îngrozit orașele germane. Nemții se plîng, dar nu pot stîrni milă nădăd. Se răzbună pe civilii „ocupăți”: teroarea dăinuiește

(Continuare în p. 57)

11 iunie 1942: Molotov și Eden, asistați de Churchill, semnează, la Londra, Tratatul anglo-sovietic pe 20 ani de alianță în războiul împotriva Germaniei și de asistență mutuală și colaborare postbelică

internațională, m-am ferit de publicitatea vieții la hotel și m-am retras într-un apartament, în casa unui prieten, unde pot vedea de sănătatea mea, serios zdruncinată în anii din urmă, după cum reiese din certificatul medical dat de dl. prof. Danielopolu¹, a cărui copie se află la avocatul meu

a mă întoarce în țară, unde voi veni de îndată ce voi termina cura pe care o urmez. Nădăduiesc că aceste lămuriri, date cu o lealitate de care am dat dovezi suficiente, în anul din urmă, și de care dv. nu v-ați îndoit niciodată, vor dobîndi aprobarea dv. În ce privește oferta de care îmi vorbiți, afirm din nou că nu am oferit și că nu ofer ziarele mele spre vânzare. Doresc ca aceste ziare să rămîna mai departe la dispoziția statului român, așa cum am dispus la plecarea mea.

Grigore Gafencu"

31 ianuarie

...Englezii trec prin grele încercări: Singapore e amenințat, aproape înconjurat, iar în

¹ Daniel Danielopolu (1884-1955), fiziolog și clinician român, academician, profesor universitar la București, creatorul primelor laboratoare de fiziologie de pe lîngă clinicele medicale din România. Om de știință patriot, cu puternice convingeri antifasciste, s-a aflat printre inițiatorii și semnatarii memoriilor academicienilor și universitarilor români din aprilie și august 1944 prin care se cerea dictatorului Ion Antonescu să scoată țara din alianța cu Germania hitleristă (Magazin istoric, nr. 7/1984).

² Erwin Rommel (1891-1944), feldmaresal; a comandat în 1941-1943 corpul expediționar german din nordul Africii („Afrika-Korps”), iar în 1944 a fost numit comandant al unui sector din așa-numitul „Zid al Atlanticului”; implicat în conspirația generalilor împotriva lui Hitler din iulie 1944, a fost silit să se sinucidă.

³ Se referă la lucrarea *Préludes à la guerre à l'Est*, continuată cu cea intitulată *Derniers jours de l'Europe*, apărute în 1944 și, respectiv, 1946, la Geneva.

MISIUNI

PERICULOASE (II)

A. CECIL HAMPSHIRE

Dintre toți anii războiului — citim în cartea lui A. Cecil Hampshire, *The Secret Navies* (Flotele secrete) — 1942 a fost cel mai neliniștitor pentru Anglia, în special în privința operațiilor navale. Ele se extinseseră acum pe tot globul, aducând tensiunea unor noi obligații și angajări: trebuiau escortate convoaiele care duceau armament Uniunii Sovietice, intrarea Japoniei în război crease o situație primejdioasă în Oceanul Indian, tempo-ul bătăliei Atlanticului se intensificase. Din ianuarie până în iulie, atacurile submarinelor germane provocaseră pierderea unor nave britanice cu un deplasament total de trei milioane de tone, iar numărul acestor submarine era în creștere.

Una din micile „flote secrete“, care au luptat eroic și în cea mai deplină tăină, participând într-un mod sui-generis la uriașul efort depus pentru a nu îngădui forțelor Axei să controleze mările și oceanele lumii, a fost concepută și organizată de un tânăr căpitan din infanteria marină britanică, Herbert George Hasler, supranumit de prieteni „Blondie“. În 1940, unitatea lui fusese printre ultimele care părăsiseră Norvegia, după înfringerea de la Narvik. Pentru vitejia și priceperea pe care le demonstrase în luptă, a fost distins cu Ordinul Imperiului Britanic și cu Crucea de război franceză. Spre sfârșitul aceluiași an, a propus superiorilor săi o metodă de atacare a navelor inamice în porturile lor. El imaginasă o barcă de tip canoe, încărcată cu explozibil, care să se furișeze până în apropierea navei-tintă și, prin coliziune, să determine aruncarea în aer sau măcar avarierea acesteia. Amiralitatea a respins ideea ca nepractică, dar, peste șase luni, Hasler a adresat noului comandament al operațiilor combinate un proiect îmbunătățit. A fost nevoie de multe insistențe

din partea lui, dar mai ales de șocul produs de folosirea, de către italieni, a „torpilelor umane“ și a altor metode de luptă „neortodoxe“, cu care, la 19 decembrie 1941, aceștia au produs avarii serioase crucișătoarelor „Queen Mary“ și „Vallant“, ancorate la Alexandria, pentru ca lui Hasler să i se încredinșeze misiunea de a se ocupa de conceperea unor forme noi de atac, cu ambarcațiuni mici de tip neconvențional și cu scafandri.

În 1942, „Blondie“, care fusese avansat între timp maior (și avea să termine războiul ca locotenent-colonel), comanda o unitate de comandă specială: Detașamentul de patrulare de șoc al Infanteriei marine regale, dotate cu vase anume proiectate și antrenate pentru mai multe genuri de operații. Membrii acesteia, recrutați dintre marinarii care se prezentaseră voluntar pentru misiuni primejdioase, trebuiau să vădească următoarele însușiri: a) să țină morțiș să înfrunte direct inamicul; b) să nu le pese de securitatea lor personală; c) să fie inteligenți; d) să fie agili; e) să nu aibă legături familiale puternice sau persoane care să depindă de ei; f) să știe să înoate; g) să aibă o condiție fizică bună.

Reproducem în continuare, unul dintre cele mai dramatice episoade ale activității detașamentului. Deși rezultatele acțiunii par neînsemnate în raport cu sacrificiile pe care le-a implicat, Hasler nu s-a descurajat. Folosind experiența dobândită, și-a mărit detașamentul și, totodată, evantaiul preocupărilor acestuia. Principalele instrumente de luptă urmau să fie ambarcațiunile lansate din avion, bărcile submersibile și, la nevoie, scafandrii special echipați și instruiți¹.

¹ Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

Operația Frankton

După căderea Franței, în iunie 1940, germanii și-au adus continuu, fără impedimente, materii prime esențiale, inclusiv cauciuc natural, din Extremul Orient. Se părea că nu prea era nimic de făcut pentru a împiedica transporturile pe mare spre și dinspre porturile franceze la Atlantic, folosite de navele germane deși, în largul mării, navele de patrulare le veneau de hac unora dintre ele. Porturile de sosire și de plecare erau ținute constant sub observație fotografică de către aviația regală britanică, dar încercările de a bombarda vasele, fie în porturi, fie la intrarea sau la ieșirea din ele, nu prea izbuteau.

Lordul Selborne, care preluase, în februarie 1942, Mi-

Bordeaux și se știa că rareori în rada lui se aflau mai puțin de șase, uneori chiar zece nave din această categorie.

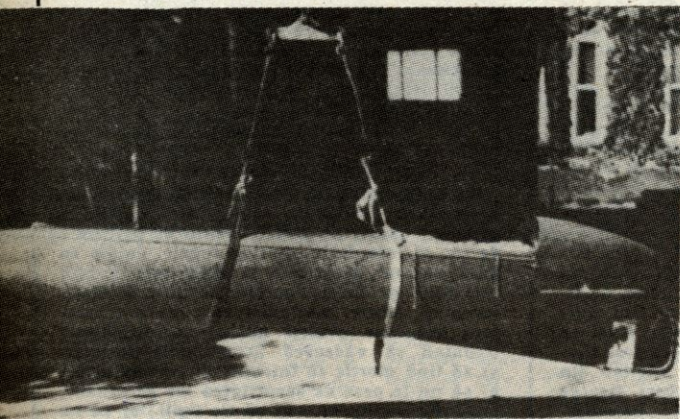
Ca urmare, la Cartierul general al operațiilor combinate, s-a întrunit un comitet special, care avea sarcina de a stabili obiectivele urmînd a fi atacate și de a discuta metodele concrete de atacare a spărgătorilor de blocadă din acest port. Prima dintre metode era bombardamentul, dar zona vizată era prea largă și ar fi fost nevoie de foarte multe bombardiere. A doua, minarea gurilor Girondei în apropiere de Bordeaux, prezenta și ea unele impedimente. A treia era instituirea unei patrule submarine în apropiere de vărsarea Girondei, dar men-

Hasler, încîntat de posibilitatea de a demonstra valoarea unității sale, a schițat un plan de atac care a fost parafat de Comitet, semnat de amiralul Mountbatten [organizatorul operațiilor de comandă de pe coastele Franței] și supuse spre aprobare șefilor de stat major. În esență, Hasler propunea ca un grup format dintr-un ofițer și cinci alți marinari să fie lansat dintr-un submarin, la circa 15 km depărtare de insula Cordouan, situată în apropiere de vărsarea Girondei; de aici, ei urmau să vîslească în susul fluviului în trei canoe, ascunzîndu-se ziua și înaintînd noaptea, pînă la docuri, pentru ca acolo să fixeze pe vase încărcături de exploziv. „Blondie” spera să poată ataca, în felul acesta, cel puțin șase dintre vasele aflate de obicei simultan în port. Ulterior, planul a fost amendat: forța de atac a fost sporită la șase canoe cu doi ofițeri și zece marinari. I s-a dat numele de cod Operația Frankton.

Repetiție generală pe Tamisa

Cînd Hasler a propus ca raidul să fie condus de el însuși, Cartierul general al operațiilor combinate s-a opus. Cel care a pronunțat vetoul final a fost însuși Mountbatten, care se îndoia că vreunul dintre membrii expediției se va mai întoarce, iar Hasler era singurul expert în materie de ambarcațiuni mici. „Blondie” a protestat din răspuț. Operația, a argumentat el, avea mari șanse de succes. După epuizarea tuturor celorlalte argumente, a adăugat: „Într-o unitate nouă, ofițerul comandant nu poate dobîndi respectul subordonaților dacă se fofilează și nu participă la prima operație”. Interdicția a fost ridicată.

S-au adus îmbunătățiri planului. Privit obiectiv, părea o întreprindere nebunescă. Șase canoe urmau să încerce să forțeze intrarea unei căi de

Ambarcațiuni de tip canoe cu exploziv, în două ipostaze: fixarea în dispozitivul de susținere și...

nisterul economiei de război, atrăsese de cîteva ori atenția asupra acestei spargerii a blocadei, la care participau și submarinele italiene. În iulie a ridicat încă o dată problema și a insistat să se facă tot ce este cu putință pentru a identifica și intercepta pe spărgătorii de blocadă, indiferent de direcția în care se îndreptau. Unul dintre principalele porturi folosite de germani în acest scop era

ținerea ei permanentă ar fi necesitat folosirea unui mare număr de submarine. A patra posibilitate era un atac împotriva navelor chiar în port, executat fie de Comandamentul operațiilor speciale, fie de comandoul de sabotori. Această din urmă a fost considerată ca fiind singura cu șanse de succes.

apă aglomerate, într-un teritoriu ocupat de inamic, să vislească în amonte 150 de kilometri, pînă în inima zonei docurilor, și să prindă încărcături explozive pe nave comerciale bine păzite, ancorate la chei. După aceea, ele trebuiau să se retragă fără a fi observate, marinarii să-și distrugă bărcile și să dispară fugind printr-o regiune foarte populată, mișunînd de forțele de securitate ale unui inamic alertat și răzbunător.

Rapoartele spionilor descriau o parte dintre piedicile la care trebuiau să se aștepte. Astfel, pe lângă traficul obișnuit de traulere inamice, folosite în chip de culegătoare de mine, la gurile fluviului patrulau în permanență două traulere înarmate. Veneau sau plecau într-una submarine, iar în micile porturi de la Royan și Le Verdon, situate la intrarea estuarului, erau ancorate alte culegătoare de mine. În plus, exista probabil și o patrulă fluvială. În vecinătate se aflau baterii de coastă, o stație radar și o baterie de fururi. Nu mai puțin de temut era riscul de a fi depistați de aviația inamică de la aerodromurile din apropiere. Perioada raidului, care avea să dureze cel puțin patru zile, trebuia să includă numai nopți fără lună, ceea ce însemna că urmau să urce pe fluviu în timpul fluxului.

Pentru transportarea expediției a fost ales submarinul „Tuna”. Pușcașii marini au petrecut cîteva zile la bordul submarinului ancorat în radă. Își împărțeau timpul între instrucțiunile ținute de Hasler, exerciții cu bărcile, exerciții de amplasare a încărcăturilor explozive pe un culegător de mine care își avea baza acolo. La fel de important era să se găsească o metodă de lansare a canoelor din submarin, dificultatea constînd în faptul că submarinele nu au nici un fel de macara care să poată fi folosită în acest scop.

În cele din urmă, s-a pus la punct o tehnică inedită, dar eficientă. S-a fixat de partea de jos a țevii tunului de pe submarin o grindă de fier, la capătul căreia se putea atașa un scripete. Bărcile au fost ridicate una cîte una prin

orificiul destinat lansării torpilelor. Apoi, pe rînd, echipajul se cățara la bord și, cu ajutorul unor parîme petrecute în jurul canoelor de la prova la pupa, barca, împreună cu echipajul ei, cîntărind în total 220 kg, era ridicată și aruncată peste bord.

A venit apoi momentul probei-cheie: o repetiție generală a misiunii care a fost organizată pe Tamisa. Întregul grup de șase canoe, în formație, trebuia să încerce să se strecoare pe un segment al fluviului, fără să fie observat de forțele de apărare sau de localnici, deși atît forțele de apărare cît și poliția fuseseră prevenite. Așa cum trebuiau să se petreacă lucrurile și în raidul real, planul era să stea ascunși ziua și să înainteze noaptea, favorizați de maree. Din nefericire, rezultatele n-au fost deloc încurajatoare.

gație și a lipsei de antrenament. Totuși, au tras concluzii valoroase, una dintre cele mai importante fiind că șase canoe constituie o formație prea numeroasă pentru a urma un singur lider. Ultimele zile dinainte de misiune au fost ocupate cu pregătirea și împachetarea proviziilor, testarea mecanismului de ridicare cu încărcături complete, instrucție de teren pe uscat și exerciții de aprindere a încărcăturilor explozive.

Echipamentul personal pentru raid consta din rații de concentrate pentru zece zile, iar pentru Hasler și Mackinnon, din cîte un pistol silențios Sten de 9 mm. Hasler fusese, de asemenea, instruit de către un reprezentant al organizației cunoscute sub numele de MI 9, în ceea ce privește metodele de evadare și tehnica transmiterii de mesaje secrete, în

...în misiune

Datorită vigilenței forțelor defensive și vremii senine, fiecare canoe a fost în pericol cel puțin de două ori. În prima noapte, o canoe s-a spart de o estacadă; în cea de-a doua noapte, trei canoe s-au răgăcit de formație, dar și-au regăsit pozițiile, navigînd la lumina zilei. În cea de-a treia noapte, vremea rea a dispersat întreaga formație, care n-a putut să-și atingă obiectivul, din cauza greșelilor de navi-

cazul în care ar fi fost luat prizonier. Aceste instrucțiuni urmau să fie comunicate de el celorlalți, după ce submarinul va fi pornit, iar el le va fi dezvăluit, în sfîrșit, natura și scopul acțiunii lor.

Prin filiera „Pat”

La 30 noiembrie, Secția nr. 1 s-a îmbarcat pe submarinul „Tuna”. Operația Frankton

incepuse. În noaptea de 7 decembrie 1942, la ora opt și ceva, de pe „Tuna” au fost lansate cinci canoe în punctul dinaintea stabilit, din dreptul estuarului Girondei, deși acest punct era primejdios de aproape de un câmp de mine plantat de aviația britanică, iar un vas de patrulă inamic tocmai trecea pe acolo, îndreptându-se spre larg. Din ferire, nu și-a dat seama de prezența submarinului. Fiecare canoe avea un nume. „Catfish” [Drac de mare] îi avea la bord pe Hasler și pe pușcașul marin Bill Sparks; „Coalfish” [Codul negru] — pe sergentul Wallace și pe pușcașul marin Bob Ewart; „Conger” [Țiparul de mare] — pe caporalul George Sheard și pe pușcașul marin David Moffat; „Cuttlefish” [Sepia] — pe locotenentul Mackinnon și pe pușcașul marin James Conway; „Crayfish” [Rac împlătoșat] — pe caporalul Albert Laver și pe pușcașul marin William Mills. A șasea canoe, „Cachalot” [Căsalot], al cărei echipaj urma să fie format din pușcașii marini Ellery și Eric Fischer, a suferit stricăciuni și n-a mai putut lua parte la operație.

Fiecare canoe avea la bord opt sarje de dinamită atașabile. Echipajele trebuiau să plaseze câte două pe cele mai mari patru nave de care se puteau apropia, cu excepția tancurilor petroliere. Obiective secundare puteau fi un tanc mai mare și orice vase mici, cu excepția submarinelor. Pentru că aveau la dispoziție acum mai puține bărci, planul de atac a trebuit să fie ușor amendat. În fapt, lucrurile aveau să meargă foarte prost.

După trei ore de tras la padele, în timp ce se apropiau de coastă, bărcile au început să simtă forța fluxului. Puțin mai târziu, au fost prinse de un curent extrem de puternic. Patru canoe au făcut față cu succes încercării, dar „Coalfish” dispăruse. Celelalte s-au întors cu mare greutate pentru a o căuta, dar n-au găsit nici o urmă și n-au auzit nimic. După aceea, „Conger” s-a răsturnat. Sheard și Moffat au primit ordin să se țină de alte bărci. S-a făcut apoi efortul de a-i duce, până

mai aproape de țărm, deoarece oamenii erau înghețați și nu erau în stare să înoate bine. Au fost lăsați să înoate singuri de la aproximativ un kilometru și jumătate de mal.

Celelalte canoe rămase au vislit în continuare cu câte o singură vislă și au trecut nedetectate, una câte una, între dig și un șir de vase ancorate. Acum s-a pierdut de formație „Cuttlefish”, despre care nu s-a mai auzit niciodată nimic. Rămăseseră doar „Catfish” și „Crayfish”. Cu puțin înainte de revărsarea zorilor, cei patru bărci, care trăseseră la padele pe o distanță de 36 kilometri, au făcut popas pe un promontoriu acoperit de nisip și presărat cu tufisuri, au ascuns bărcile sub tufisuri, iar ei înșiși s-au acoperit cu rețelele de camuflaj.

În cursul dimineții, au fost descoperiți de câțiva pescari francezi și de vestele lor dintr-un sat apropiat, care i-au luat drept nemți. Dar după ce Hasler a decis să-și încerce norocul și să le explice cine sînt, francezii i-au lăsat în pace. În noaptea următoare, au trebuit să trăsască bărcile aproape un kilometru și un sfert, de-a lungul malului, înainte de a le putea lansa, și echipajele au vislit apoi din nou pe o distanță de 35 kilometri, înainte de următoarea etapă de odihnă.

Au urmat o noapte cu trei ore de flux la începutul serii, de care au profitat din plin, apoi șase ore de reflux, în care au fost nevoiți să rămână din nou pe loc, iar înainte de a se face ziua, încă trei ore de flux. De aceea, distanța pe care au izbutit să o parcurgă a fost mult mai mică decît se sperase. În timp ce își lansau bărcile pentru această a doua etapă, au fost acostaji de un francez, care i-a invitat să bea ceva în cabana lui. Deși a plecat cam furios după ce a fost refuzat, se pare că și-a ținut gura în legătură cu ciudații străini înțilniți. Deoarece fluviul începea să se îngusteze, erau adesea nevoiți să folosească o singură vislă, pentru a reduce zgomotul pe anumite porțiuni, ceea ce le-a încetinit înaintarea.

Pînă la sfîrșitul celei de-a treia nopți străbătuseră 60

mile marine (circa 112 km). Atacul fusese însă prevăzut pentru cea de-a patra noapte și nu ajunseseră încă destul de departe în susul fluviului pentru a-și îndeplini misiunea și a se retrage cît timp mai era încă întuneric. Hasler a trebuit să-și modifice din nou planul. I-a spus lui Laver că abia într-a cincea noapte vor ataca. În ziua aceea, s-au odihnit într-un stufăriș, vizavi de două nave mari ancorate la malul opus. Hasler le-a explicat metoda de atac. „Catfish” avea să înainteze de-a lungul malului vestic, spre docurile de pe partea aceea, iar „Crayfish” de-a lungul malului estic. Dar dacă acesta din urmă nu va găsi nici un obiectiv acolo, să se întoarcă și să atace cele două nave ancorate.

La nouă seara, cele două bărci au ieșit din ascunzătoare și au pornit în direcții diferite. Condițiile atmosferice nu erau deloc favorabile operațiilor: apa era liniștită, vizibilitatea bună, iar suprafața fluviului reflecta luminile de pe uscat. Cu toate acestea, „Catfish” a reușit să prindă trei încărcături explozive de un vas de transport, două lingă sala mașinilor de pe un Sperrbrecher [navă distrugătoare de mine], două de carena altei nave de transport și una de carena unui mic tanc petrolier. Hasler și Sparks au încremenit de frică la un moment dat, cînd o santinelă de pe Sperrbrecher și-a îndreptat lanterna spre „Catfish”, dar nu a dat alarma.

Laver și Mills n-au descoperit ținte vrednice de atenție pe malul celălalt al fluviului și, cum se apropia refluxul, s-au întors la locul ultimului lor popas și au prins cele opt sarje de explozibil de navele ancorate acolo, cinci pe vasul mai mare, trei pe cel mai mic. Toate încărcăturile erau programate să explodeze peste nouă ore. „Crayfish” și-a continuat drumul în aval și s-a întilnit cu „Catfish”.

După ce și-au povestit pe scurt ce făcuseră, cei patru s-au despărțit iar, Laver și Mills urmînd să mai coboare puțin pe fluviu, înainte de a-și scufunda ambarcațiunea. Într-o vreme, Hasler și Sparks au

lăcut același lucru cu „Catfish” și au pornit la drum pe uscat. Cu ajutorul Rezistenței franceze, au ajuns în cele din urmă în legătură cu faimoasa filieră de evadare „Pat” și, după ce au trecut pe jos Pirineii, au ajuns din Spania în Gibraltar și de acolo acasă. Dar asta abia peste multe, multe săptămâni

Din ordinul amiralului Bachmann

Între timp, la Portsmouth, toți membrii Detașamentului au luat la cunoștință cu durere de un comunicat al Înalțului comandament german care anunța că „la 8 decembrie, un mic comando de sabotaj britanic a fost interceptat la gurile Girondei și a fost lichidat în luptă”. Era o minciună. După 11 zile, directorul Informațiilor navale a primit un mesaj secret despre exploziile misterioase care avariaseră, la Bordeaux, navele comerciale „Dresden” și „Alabama”, precum și alte trei vase. Abia după război s-a putut reconstitui integral filmul celor întâmplate și s-a aflat care a fost soarta echipajelor de pe celelalte patru canoe.

La 14 decembrie au sosit în Anglia Ellery și Fisher, membrii echipajului bărcii „Cachalot”, care fusese avariata. În ultima zi a lunii decembrie, grupul Frankton a fost oficial declarat „dispărut — probabil ucis”.

La 23 februarie 1943, la Cartierul general al Comandamentului operațiilor, a sosit un mesaj secret de la Hasler, transmis prin intermediul unui colaborator al filierei „Pat”: „Conger” scufundat, cu „Coalfish” și „Cuttlefish” s-a pierdut contactul”. N-a trecut nici o săptămână, și Hasler a sosit cu avionul la Cornwall, venind din Gibraltar. Explozibilul pus de echipajele de pe „Catfish” și „Crayfish” a explodat în dimineața de 12 decembrie. Navele atacate fuseseră „Alabama” (5 645 tone),

„Tannenfels” (7 840 tone), „Dresden” (8 567 tone) și „Portland” (7 132 tone). Trei pușcași marini muriseră. Moffat se înecase; cadavrul lui fusese găsit de germani. Caporalul Sheard dispăruse fără urmă. Barca lor a fost descoperită mai târziu, la vreo 80 kilometri mai spre nord. Wallace și Ewart, care înotaseră pînă la tărîm după ce li se scufundase barca, au fost luați prizonieri în ziua de 8 decembrie. Trei zile mai târziu au fost împușcați fără proces, ca sabotori, din ordinul amiralului Bachmann, ofiterul-amiral german pentru partea de vest a Franței. Laver și Mills, capturați la 14 decembrie, au fost trimiși la Bordeaux și împușcați acolo; Mackinnon și Conway, prinși cu patru zile mai târziu, au fost executați odată cu ei.

Împușcarea pușcașilor marini capturați a fost comisă, se pare, în conformitate cu un ordin emis de Hitler la 18 octombrie 1942. Cunoscut sub denumirea de „Ordinul de exterminare”, acest document ordona ca „trupele de sabotaj ale englezilor sau ale acoliților lor, fie că poartă sau nu uniformă, fie că sînt sau nu înarmate, să fie ucise pînă la ultimul om în luptă sau în timp ce încearcă să scape prin fugă; cei capturați indirect vor fi predați S.S.-ului”.

Executarea lor ca sabotori, deși purtau cu toții însemnul pușcașilor marini regali și insigna Operațiilor combinate, a fost o faptă pe care autorii ei s-au străduit s-o ascundă, confeționînd buletine de înmormîntare false pentru Mackinnon, Laver, Wallace, Mills, Conway și Ewart. În fiecare dintre aceste cazuri, rubrica intitulată „cauza morții” a fost completată cu cuvintele „în port lîngă Bordeaux”. Astăzi, numele tuturor celor opt — inclusiv Moffat și Sheard — sînt înscrise pe un tablou de onoare la Biserica engleză St. Nicolas din Bordeaux.

Introducere și adaptare
Felicia ANTIP
(Va urma)

ÎNSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU (III)

(Urmare din p. 52)

în Norvegia, în Olanda, în Cehia. În Iugoslavia, bîntuie un război în toată regula. „Ordinea nouă” devine, din ce în ce mai mult, o himeră. Lui Hitler îi juze pămîntul de sub picioare. Numai Franța i-a mai rămas credincioasă. Pătina a dat țara pe mîna lui Laval. Fiecare din cei de la Vichy știe că îl așteaptă un streang. Și domnește, în consecință, Franța tace. Sînt mulți care cred că Franța și-a pierdut glasul. Va fi o uriașă surprindere cînd glasul ei va răsună din nou.

Noaptea, mă chinuiește dorul de țară, dorul de mamă și grija pentru uriașa, primejdie care amenință România.

14 iunie

...Acum două zile, Eden a vestit, la Londra, încheierea unui tratat de alianță pe 20 de ani, între Imperiul britanic și U.R.S.S. (Molotov a fost, pe neștiute, la Londra și la Washington, unde a primit lămuriri și a strîns legături).

Ce înseamnă această alianță? Mai întîi consolidarea celor două fronturi diplomatice, în așteptarea fărîririi unui al doilea front militar...

De ce se teme Hitler, ac atîta vreme, n-a scăpat: iată-l încercuit, diplomaticște cel pușin. În ce privește frontul al doilea, militar, rușii îl cer, britanicii îl jăgăduiesc, dar nimeni nu vede cînd și cum.

Cuvînt introductiv:
Costin MURGESCU
Selecția textelor și prezentarea
științifică:
Ștefan LACHE

SEPTEMBRIE
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Cu prilejul unor săpături în comuna Palas de către locuitori au fost găsite numeroase lespezi și obiecte casnice, cu inscripții grecești și romane. D. dr. Teodoreanu, directorul Institutului zootehnic Palas a anunțat Muzeul de anticități și arheologie din București și a cerut să fie trimis un specialist care să cerceteze piesele și să procedeze la săpături sistematice, la locul descoperirilor. În urma acestei comunicări, zilele trecute a sosit în localitate d. profesor Sauciu Săveanu, care a constatat că piesele respective prezintă un deosebit interes arheologic. Ca urmare, d. profesor Săveanu, însoțit de un asistent universitar, a început săpături la locul indicat. În afară de alte descoperiri interesante, inscripții, sculpturi etc., a scos la iveală temelii unei clădiri monumentale, care datează din epoca elino-romană.

● Toată lumea se folosește de plicurile pentru scrisori. Dar știți cînd au luat ele ființă? se întreabă ziarul *Dimineața*: „Pînă în secolul XIX, colile de hirtie pe care se scriau scrisorile erau păturate, pecetluite și expediate. Abia prin 1820, un papetar din Marea Britanie a avut ideea să împăturească o hirtie deosebită în formă de plic, care apoi se pecetluia. De abia mai tîrziu au apărut plicurile lipite așa cum le întrebunțăm astăzi!”.

● Actrița Rose Marie Haynes, din New York, a bătut de cînd toate recordurile de vitează în materie de divorț și de căsătorie. La ora 11 dimineața, foarte precis, ea a intentat o acțiune de divorț împotriva soțului său, impresarul Bert Meyer. La ora 11 și 9 minute, tribunalul a pronunțat divorțul; la amiază ea a obținut de la judecători autorizația

Presa bucureșteană relatează pe larg despre festivitatea ce are loc la Tg. Jiu cu ocazia dezvelirii monumentului Ecaterinei Teodoroiu „care, — cum scrie ziarul *Lupta*, din 8 septembrie — atunci cînd țara era în primejdie, s-a așezat în primele rînduri ale apărătorilor ei, săvîrșind minuni de vitejie și sfîrșindu-și viața pe frontul Muncelului, în tranșee”¹. Monumentul — opera sculptorilor Milița Petrașcu (1892-1976) — este alcătuit din blocuri de piatră de Travertin. Pe fațadele principale se află patru basoreliefuli care înfățișează scene din viața eroinei: „De la prima scenă, reprezentînd o tînră copilă care toarce și pînă la ultima, care simbolizează sfîrșitul Ecaterinei Teodoroiu — scrie *Adevărul* din 8 septembrie — sculptorița a pus atîta umanizare și tristețe, încît opera este în primul rînd o pledoarie pentru pace și înfrățire”. În cuvîntările rostite este evocată viața celei care a fost „întruchiparea curajului, a jertfei și a eroismului fetei române” — arată aceeași publicație.

Septembrie, început de an școlar. Prilej de bucurie, dar și de noi griji pentru familiile muncitoare, îndeosebi pentru cele cu mai mulți copii. Ziarul *Lupta*, cu data de 5 ale lunii, scrie între altele, despre un memoriu care a fost primit de revizorul școlar al județului Iași, din partea unui numeros grup de săteni, din acest județ. „Acesta arată că sosirea noului an școlar îi găsește într-o grea situație. Începerea cursurilor aduce după sine nevoia cărților noi, scumpte în ultimul timp în mod fantastic. Abecedarele și cărțile de citire costă pînă la 60 lei volumul, pe care țăranul nu-l poate plăti. Majoritatea sătenilor au în școală cite 3-4 copii. Pe de altă parte, numeroși părinți care au copii în școlile secundare arată că scumpetea enormă a cărților de școală — dintre care multe costă între 100-150 lei, — îi va aduce în imposibilitatea de a-și înzestra copiii cu materialul didactic necesar. Deci: scade numărul elevilor la Iași iar cauza: scumpetea manualelor didactice”.

Septembrie este luna cînd se încheie nu numai vacanța școlară, ci — cum constată ziarul vremii — și vacanța politică. Partidele din opoziție, cum remarcă presa acestei luni, atît cele mari, cit și cele mici, încep să se agite fixînd programele campaniilor de răsturnare a guvernului, anunțînd o serie de mari întruniri

¹ Pentru a ușura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarul respectiv. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Început
de an școlar

Aviatorii
capitan
Alexandru
Popișteanu (X)
și locotenent
Papană (XX)
după raidul
București —
Tel Aviv, efectuat
în vederea
deschiderii
liniei
aeriene
directe
dintre
cele
două
orașe

pină la deschiderea Parlamentului. Șefii mai tuturor partidelor fac declarații politice pentru a-și preciza atitudinea față de guvern și de problemele actuale. Dar și în cadrul guvernului, mai bine-zis, în partidul liberal aflat la putere există numeroase disensiuni, așteptându-se o remaniere a cabinetului.

Amuzându-se pe aceste teme, *Adevărul* din 15 septembrie publică următorul *Buletin politic*:

„*Sîmbătă*: D. Iuliu Maniu a plecat la Bădăcin. D. Ion Mihalache a venit în Capitală.

Duminică: D. Iuliu Maniu a sosit la București. D. Ion Mihalache a plecat la Topoloveni.

Luni: D. Gh. Tătărescu a plecat la Poiana. D. Dinu Brătianu a sosit în Capitală.

Marți: D. Gh. Tătărescu a sosit în București. D. Dinu Brătianu a plecat la Mamaia“.

În legătură cu zvonurile care circulă despre o posibilă remaniere sau plecare a guvernului, ziarele fac diverse supoziții. Multe comentarii stîrnesc, de exemplu, faptul că după inaugurarea monumentului de la Tg. Jiu, regele, primul ministru, însoții de ceilalți membri ai guvernului au plecat la Poiana, la moșia primului ministru, unde regele a purtat discuții atît cu șeful guvernului, cît și cu N. Titulescu și alți frunțași politici.

„După audiență, primul ministru — scrie *Facla* din 11 septembrie — manifestă un intens optimism. El a declarat principalilor colaboratori din guvern că se bucură de încrederea suveranului și, în consecință, va proceda la remanierea cabinetului“.

Pornind tot de la factivitățile amintite, *Adevărul* din aceeași zi — 11 septembrie scrie: „La solemnitatea de la Tg. Jiu noua uniformă de vară a membrilor guvernului a făcut, în adevăr, impresie. Jachetele și jobenurile gri au atras atenția lumii care se amuza să găsească tînutei miniștrilor noștri cea mai perfectă asemănare cu aceea a lorzilor englezi. Două excepții numai au stricat armonia ministerială de culoare: d-nii N. Titulescu și Mitiță Constantinescu, amîndoi în jachete negre.

— Pe mine — a explicat ministrul nostru de externe — trebuie să mă considerați în opoziție. Nici nu sînt în tînută!

În ce-l privește pe Mitiță Constantinescu, au fost unii care s-au întrebat dacă... desolidarizarea d-sale vestimentară, de ceilalți miniștri, n-ar avea și... o semnificație politică. Se pare că zilele acestea lucrul se va lămurii“.

La rîndul său, *Lupta* la rubrica *Muștar* notează: „La Tg. Jiu au circulat ieri toate zvonurile: de remaniere, de plecare, de venire — mai ales după ce miniștrii s-au retras la... Poiana și au rămas

Cronică măruntă

de a contracta imediat o nouă căsătorie și, în fine, la ora 1 după amiază actrița s-a căsătorit în fața primarului cu inginerul Steelwallen din Philadelphia.

● Știți care este cel mai muzical oraș din lume? Este Chicago — relatează ziarul *Dimineața*. Dacă nu credeți, o statistică a acestui oraș v-o poate dovedi. Anuarul său telefonic ne arată că locuiesc acolo 173 persoane cu numele de Bach, 3 cu numele de Grieg, 18 — de Richard Wagner, 2 — de Chopin și 6 — de Mendelssohn.

● În vederea deschiderii liniei aeriene pe traseul București-Tel Aviv-București se efectuează un raid, condus de echipajul locotenent Papană-capitan Popișteanu. La Tel Aviv, echipajului românesc i s-a făcut, „o primire care a întrecut cu mult prevederile“, după cum scrie ziarul *Zorile*. (1 septembrie)

● Dintr-un interviu acordat revistei *Vreamea* de directorul Teatrului Național din București asupra stagiunii 1935-36 a primei noastre scene: stagiunea se va deschide cu piesa Avram Iancu, de Lucian Blaga, într-o versiune ce va cuprinde unele modificări față de aceea prezentată la Teatrul Național din Cluj. În repertoriul românesc al stagiunii va figura și piesa lui Al. Kirilșescu, *Borgia*, două comedii la care lucrează Mihail Sorbul și, respectiv *Mireea* Ștefănescu și piesa lui Tudor Mușatescu *Licurici*, aflată în curs de finisare. În fruntea repertoriului străin al stagiunii va fi Henric al IV-lea de Shakes-

SEPTEMBRIE
1935

Plata Amzei
acum 50 ani

Cronică mărunță

peare, în matineurile clasice se vor relua Avarul, în noua traducere a lui Tudor Arghezi, și Înșir-te mărgărite, de Victor Eftimiu. (3 septembrie)

● Joi, 5 septembrie, la ora 21, în aula Fundației Carol I, are loc conferința Eleni Văcărescu despre Lucrerea Borgia, una din cele mai interesante figuri feminine ale Renașterii, căreia istoricii tuturor timpurilor i-au atribuit cele mai florose crime din acea epocă. În conferința sa Elena Văcărescu abordează o latură mai puțin cunoscută din istoria acestei personaje. E vorba de curtea de savanți și artiști pe care o ținea fiica Papei Borgia și de întreaga epocă influențată de personalitatea acestei femei.

Cu această conferință, Elena Văcărescu inaugurează un ciclu de conferințe asupra marilor figuri feminine ale istoriei pe care le va ține la Paris și în principalele orașe ale Franței.

● La Moscova are loc — formează ziarul Adevărul — expoziția manuscriselor și suvenirurilor rămase de la Friedrich Engels, organizată cu ocazia celei de-a 40-a aniversări a morții celui care a semnat alături de Karl Marx Manifestul Comunist. (10 septembrie)

● Apare Istoria Românilor, ediția II, de prof. C.C. Giurescu, o carte cerută prețutindeni și bucurându-se de o excepțională primire — citim în ziarul Facla — atât din partea cercetătorilor de specialitate cât și a cititorilor de obște. (12 septembrie)

● În vederea deschiderii sta-
gionii, la Opera română — după cum menționează directorul ei, I.M. Sadoveanu, ziarul Dimi-

gazetarii la Tg. Jiu, care a devenit astfel un centru politic de prim ordin. Până noaptea tirziu au circulat cele mai senzaționale zvonuri. După miezul nopții s-a făcut primului ministru următorul raport sumar la telefon: — Cerculă tot ce vreți, d-le prim ministru, numai trenurile nu circulă sau circulă prost!

Suprimarea de către cenzură a *Proletarului*, ziarul partidului socialist unitar, provoacă vii proteste din partea presei democratice și a opiniei publice. Care este explicația acestei măsuri, întreabă *Adevărul*? Și răspunde: „Una singură: presa de stînga este prigonită în vreme ce presa de dreapta se bucură de toate încurajările autorităților”.

Același ziar publică o serie de proteste împotriva măsurii abuzive a autorităților: „Subsemnații funcționari din bănci, industrie, asigurări etc. protestăm împotriva suspendării arbitrare a ziarului *Proletarul* și, în general, împotriva cenzurii, prigoanei și a suprimării presei muncitorești”. Într-un alt protest al funcționarilor bucureșteni se spune: „Constatăm cu regret că în timp ce ziarele de dreapta — ziare de ațîțare și de învrăjpire a cetățenilor — sînt chiar încurajate, ziarele muncitorești, care apără numai interesele celor nedreptățiți sînt suspendate și prigonite”.

Ziarul *Dimineața*, din 2 septembrie, publică, la rîndul său, următorul protest: „Subsemnații lucrători în atelierele C.F.R. București, protestăm contra suspendării abuzive și ilegale a ziarului muncitoresc *Proletarul*, care ne apără interesele noastre”.

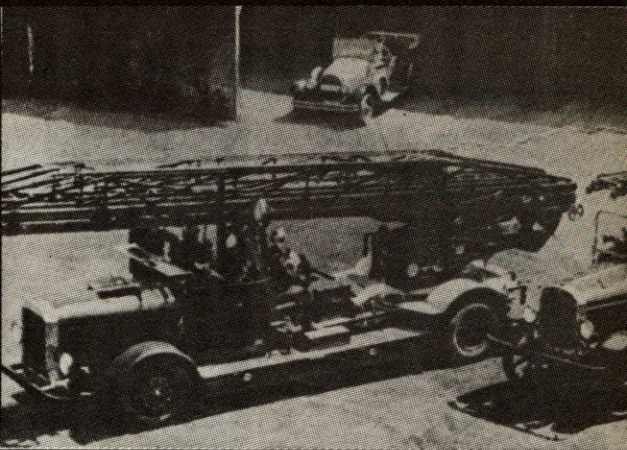
Despre măsurile abuzive ale autorităților privind suspendarea și confiscarea unor tipărituri democratice citim și în *Cuvîntul liber* din 7 septembrie: „Măsurile de gîtuire a presei antifasciste au provocat reacțiunea imediată a confracților pătrunși de importanța generală pe care o au aceste măsuri. Nici *Critica*, nici *Raza*, nici *Proletarul*, nici *Tineretul*, a căror dispariții ne-au fost aduse la cunoștință prin proteste semnate de profesioniști ai condeiului, n-au contravenit dispozițiilor în vigoare. Totuși, suprimarea nu a întîrziat să vină... după primele numere.

Breslași condeiului au înțeles imperativul momentului aderînd fără rețențe la un front împotriva restricțiilor și ilegalităților în ghiarele cărora sucombă un erou numit presă”.

Indignarea opiniei publice este cu atît mai mare cu cît în acest moment autoritățile iau măsura de a prelungi în unele județe ale țării starea de asediu și cenzura cu încă șase luni, începînd de la 16 septembrie. Într-un articol apărut în *Adevărul* din 14 septem-

Unitate
de pompieri
în anul 1863...

... și în 1935

brie, intitulat *Iar cenzura! Iar stare de asediu*, Tudor Teodorescu Braniște scrie: „Instituite în acel sinistru final de decembrie [1934] cînd I.G. Duca fusese ucis pe peronul gării Sinaia, cenzura și starea de asediu au devenit starea perfect normală. Cu o singură deosebire: ele nu se mai manifestă azi împotriva extremei drepte, din rîndurile căreia s-au recrutat asasinii lui Duca, ci lovesc... tocmai în stînga democratică, ba chiar în stînga cea mai moderată”.

Într-un interviu acordat ziarului *Adevărul*, din 19 septembrie, Grigore Iunian, președintele Partidului Tărănesc-Radical, fiind întrebat ce părere are despre prelungirea stării excepționale, printre altele, spune: „Am ctreierat țara întreagă și n-am văzut nicăieri semne de neliniște sau de revoltă, care să justifice măsura stării de asediu. Aceste măsuri pot fi utile guvernului deoarece ele constituie o încercare de a-și prelungi zilele. Ele sînt păgubitoare țării”.

La 16 septembrie, la Geneva, au loc lucrările Adunării generale a Societății Națiunilor. La ordinea zilei: alegerea a trei membri pentru Consiliul Societății. Operația se face prin vot secret: din 52 voturi exprimate, România obține 50, Republica Ecuador — 45, iar Polonia — 42.

Presa bucureșteană salută cu bucurie acest nou succes internațional al țării noastre. „Se împlinesc azi — scrie ziarul *Facla* din 18 septembrie — exact 9 ani de cînd România a fost aleasă pentru întia oară în Consiliul Societății Națiunilor cu 30 de voturi din 46. Aceasta arată importanța crescîndă a României în această Adunare. Cifra de 50 voturi nu a fost atinsă de nici o altă țară în alegerile anterioare, nici la președinția adunării, nici la vicepreședinție, nici la Consiliul Societății. De aceia — comentează, în continuare, publicația menționată — cînd scrutinul a fost anunțat de președintele Beneș, întreaga Adunare s-a întors spre Nicolae Titulescu și a aplaudat, în timp ce toți delegații au venit să-i strîngă mîna și să-i prezinte cele mai călduroase felicitări”.

Ziarul *Lupta*, din 18 septembrie, menționează: „România re-întră în Consiliul Ligii Națiunilor în unul din momentele cele mai grele pentru situația internațională. Alături de conflictul italo-abisinian, el va avea să se ocupe în viitorul apropiat de problemele Europei Centrale și Sud-Estice”.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

neacă — se repetă zilnic Constantin Brîncoveanu, de Sabin Drăgoi și O noapte furtunoasă, de Paul Constantinescu.

● La Dubrovnik (Iugoslavia) au loc lucrările celui de-al 35-lea congres al Federației aeronauticii internaționale. Congresul a decis să acorde „Medalia de aur” a Federației aviatorului englez Scott, pentru zborul Londra-Mol-bourne. Este ales noul comitet; președinte al Federației este votat, în unanimitate, George Valentin Bibescu. (14 septembrie)

● Petrolul a fost utilizat pentru prima oară în război în anul 68 î.e.n. ne asigură ziarul *Dimineața*. Armata și Flota română, conduse de generalul Lucullus (106-57 î.e.n.) se îndreptau spre Samosae. Cuceritorii au crezut că vor avea o izbîndă foarte rapidă. Dar locuitorii din Samosae, folosindu-se de un puț de naftă (petrol) din apropiere, au turnat din această substanță pe suprafața apei și i-au dat foc. Flota romanilor — după cum povestește Plinius — a fugit înspăimîntată. (18 septembrie)

● Citim în Cuvîntul liber: „Unul afiș de propagandă turistică germană — intitulat Vizitați Germania —, un refugiat din «paradisul brun» l-a opus un contra afiș, lîpt peste tot unde era primul: «Vizitați Germania! Lagăre de concentrare minunate. Păduri dese cu spînzurători. Glasații care plîng. Colosale piscine în care tuberculoșii sînt fericiți să nu fie contaminați de către evrei. Liniste asigurată în tot cuprinsul țării. Agenți provocatori poștați la fiecare răsucire. Excursii regulate ale trupelor de asalt. Importante reduceri... cu barda. Vechiul și noul testament fiind excomunicate, faceți-le pe al vostru înaltele de a pleca”. (28 septembrie)

OLIMPIADA DE ISTORIE

Prof. IOAN ALISTAR, din com. Erbiceni, jud. Iași, între 14 și 19 aprilie a.c. s-a desfășurat la Iași Olimpiada națională de istorie a României. Au participat peste 700 elevi din toate județele țării, selecționați în fazele anterioare.

Pe lângă probele de concurs, elevii au avut posibilitatea să viziteze importante obiective istorice din orașul și județul Iași. De un deosebit interes a fost, astfel, vizita efectuată la Cucuteni.

Precedăm că și în acest an redacția noastră a acordat premii în cărți și un abonament pe un an de zile la Magazin Istoric unor concurenți desemnați câștigători de Comisia centrală de organizare a Olimpiadei, prezidată de prof. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, decanul Facultății de istorie-filozofie din București, directorul Institutului de studii sud-est europene.

Iată numele câștigătorilor premiilor Magazin Istoric, pe care-l felicităm pentru frumoasa lor reușită:

1. ANTOCHE EMANUEL, clasa a X-a, Liceul „Mihai Eminescu”, din Iași, câștigător și al unui abonament pe un an de zile la Magazin Istoric.
2. POPESCU FLORIN, clasa a X-a, Liceul de filologie-istorie, Cîmpulung-Muscel.
3. COLAN MONICA, clasa a X-a, Liceul Industrial nr. 6, Timișoara.
4. SZABO MAGDA, clasa a X-a, Liceul Industrial nr. 2, Găești.
5. SĂLĂGEAN TUDOR, clasa a XI-a, Liceul „Ady-Șineai”, Cluj-Napoca.

VOLUNTARI

RADU DAN, din București: În completarea articolului 1914-1918: la Paris și Washington, la Roma și Londra. Pentru cauza Marii Uniri (nr. 12/1983), vă trimit această fotografie, făcută în iunie 1919 în parcul „De sub arini” din Sibiu. Ea reprezintă un grup de voluntari români din acest oras, care au luptat pentru cauza unității naționale.

VETRELE SATULUI

Prof. ROMULUS IACOB PUPU, din Ploiești, ne trimite câteva date privind trecutul istoric al comunei Iam, din județul Caraș-Severin. Prima atestare documentară a localității este din 1335. Așezarea era însă mult mai veche, o vatră a satului, cea de la Ghitera, datînd din vremea dacilor. O altă vatră (Satu Vechi) se afla pe drumul roman spre Arel-dava. De numele localității este legat acela al lui Emanuil Gojdu (1802-1870), creatorul unei Fundații ce-l purta numele și care acorda burse studenților români aflați în ținuturile românești de sub stăpînire austro-ungară (printre bursieri s-au numărat Aurel Vlaicu, Octavian Goga, Petru Groza).

În 1918, la istorica adunare de la Alba Iulia și locuitorii Iamului — prin reprezentantul lor dr. Adam Pop —, împreună cu toți românii transilvăneni, și-au exprimat voința de unire cu patria-mamă, România.

POIENARI-BURCHII ȘI POIENARI-RALI

GHEORGHE TUDORICĂ, profesor pensionar, din București: Monumentul a cărui fotografie ați publicat-o în nr. 6/1984 la Posta Magazin Istoric se află nu în com. Poienari-Burchii, din jud. Prahova, cum se înțelege din informarea transmisă de cititorul dv., ci în satul Poienari-Rali, aparținînd acelei comune. Alături, vă trimit o fotografie a monumentului din Poienari-Burchii, ridicat în 1921 și datorat aceluiași sculptor, Themistocle Vidali, din Ploiești.

Publicăm și această fotografie a monumentului din Poienari-Burchii, asemănător de altfel, cu cel din Poienari-Rali.

NICOLAE IORGA ȘI MARTHA BIBESCU

Profesorul PETRE TURLEA, din Ploiești, ne trimite, în completarea articolului Martha Bibescu — cu dragoste și căldură pentru țara mea (nr. 12/1984), o scrisoare înedită a cunoscutului scriitor către marele istoric, scrisoare ce întregeste în chip fericit informațiile cuprinse în articol enunțat:

„Domnule Președinte,
Am primit din partea Domnului Franco Lequio, fost consilier al Legăției italiene la București o carte închinată României pe care m-a rugat să v-o predau.
Știind prea bine cît de mari și de grele sînt sarcinile de pe seama domniei voastre, și fiind eu însămi în preajma plecării, vă trimit acest volum pe care îl veți găsi alăturat.

Domnul Lequio scrie sub pseudonimul de F. Gerenzani. Se vede că s-a inspirat mult din cărțile și documentele publicate de domnia voastră. [Este vorba de Franco Lequio — F. Gerenzani, Piacenza rumeni, Torino, 1931, 265 pagini].

Cu acest prilej, aducîndu-mi aminte de manifestarea de simpatie pe care

POSTA MAGAZIN ISTORIC

mi-au făcut-o studenții Ateneului Nicolae Iorga, după ce fusesem atacată pe nedrept de un anumit ziar, și acest atac, reînnoindu-se prin publicarea unui fals, — sunt înștiințată că astăzi, mai mulți din ofițerii, mutilați de război, sau răniți, îngrijiți în Spitalul 118 al Cruci Roșii, a cărui Dirigintă eram pe timpul războiului, s-au întrunit, și împreună cu medicii acestui spital, v-au adresat o scrisoare spre apărarea mea, protestând cu indignare împotriva acestor calomnii, care treceau peste persoana mea, Iovesc în bunul renume al unei slujitoare a țării.

Am toată nădejdea că veți răspunde scrisoarei lor prin câteva rânduri, care fără să fie destinate presei, spre a nu alimenta o polemică nedemnă de a fi luată în seamă de domnia voastră, și de mine, totuși să rămâne ca o mingiere și o insultă pentru semnatarii acestei scrisori. Prietenii mei din Franța, revoltați de acest atac intenționează o fotografie, adusă de o româncă, și care este, cum am spus, un fals vădit, mi-au cerut să le aduc la cunoștință ce au făcut românii de seamă spre apărarea adevărului. Eu as fi mîndră să le pot spune că domnul profesor Nicolae Iorga, cel dintîi, și-a grăit cuvîntul.

Vă trimit, cum le-am trimis și lor, fotografia, de data exactă autentică, a Marthei Bibescu de la 1916-1917, [este vorba de fotografia publicată de revista noastră împreună cu articolul menționat] așa cum era intr-adevăr între surorile de caritate franceze a lui Saint Vincent de Paul care au rămas cu dînsa, sub amenințarea tunurilor germane, și în timpul ocupației dușmane a Bucureștilor, necălită la datorie.

Vă rog să primiți scumpul meu domn profesor și mult stimată văr sentimentele mele cele mai alese împreună cu adîncă admirație ce vă păstrează. Martha Bibescu.

DIN DÎMBOVIȚA

Un alt semnificativ bilanț al concursurilor Magazin istoric, bilanț făcut de cititori — în continuarea celor publicate în numerele anterioare — de astă dată primit de la CAROL RĂDOȘ, din București, care, urmărind listele cu rezultatele celor 20 concursuri organizate de revista noastră, a alcătuit o statistică privind câștigătorii, pe localități, din jud. Dimbovița. Din bilanțul cititorului nostru constatăm că la cele 20 concursuri organizate în anii 1971-1984 au ieșit câștigători, prin tragere la sorți, participanți din 18 localități ale județului. Cel mai mare număr de câștigători sînt din com. Dragodana — 19, după care vine municipiul Tîrgoviște — 13.

Un bilanț asemănător ne trimite și prof. GLEB STATNIC, din București, evidențîndu-l de asemenea, pe cei 19 câștigători din Dragodana.

Îi felicităm pe cei doi cititori pentru inițiativa acestor semnificative relevări ale interesului cu care sînt

primite concursurile Magazin istoric de masele de cititori.

INSIGNĂ

TRAIAN AURELIAN, din Timișoara, ne trimite, pe marginea notei Simpozion național de numismatică

(nr. 11/1984) fotografia (în imaginea de sus) insignă bătută cu ocazia primului simpozion al Societății Numismatice Române, desfășurat la Craiova în 18 și 19 mai 1984.

Pe insignă este reprodușă efigia Societății Numismatice Române, care a fost realizată cu ocazia împlinirii 80 ani de la înființare (autor: sculptorul Gh. Adoc).

GRIJA PENTRU ABONAMENTE

Printre numeroșii prieteni apoyați ai revistei noastre este și factorul postal Petre Dona. Despre activitatea acestui factor, unul din cititori, general-maior (r.) NECULAI MĂSTĂCAN, din București, ne scrie: Prin prezenta rog să binevoiți a cita în revista dvs. corectitudinea și conștiinciozitatea factorului postal Petre Dona, de la Oficiul București 1, care are o deosebită grijă față de abonamentele la Magazin Istoric. Ne aduce revista la timp și, totodată, o popularizează, cooptînd noi abonați.

Așteptăm, în continuare, și alte relații de la cititorii noștri privind difuzarea revistei, abonamentele, precum și referitoare la difuzorii voluntari, factorii postali etc., la toți cei care se preocupă cu succes de difuzarea revistei, de astăzi ori în ultimul timp deficițar după cum o dovedesc semnalările cititorilor. Scrupu-

lîntregii activități a colectivului redacțional este ca publicația să ajungă în cele mai bune condiții la cititori.

EXPEDIȚIE PIONIEREASCĂ

KOLEA KURELIUK, din satul Măriștea Mică, com. Dărmănești, jud. Suceava: Cîstînd memoria martirilor Horea, Cloșca și Crișan, elevii de la Școala generală din satul nostru au organizat, în toamna lui 1984, Expediția pionierescă Căutătorii „Dărmănești II”. Sub conducerea prof. Victor Cozariuc, membrii expediției au vizitat locurile din Apusenii amintind de ridicarea la luptă a românilor din 1784. La întoarcere au organizat o expoziție în localul școlii.

Numele expediției, Dărmănești, l-au ales pornind de la un document care atestă existența așezării Dărmănești în urmă cu 550 ani.

PE SCURT

IOAN ȘTEFĂNESCU, economist pensionar, din Reșița, ne scrie despre Istoricul întreprinderii de sticlărie Tomești, din jud. Timiș, a cărei atestare datează din 1728. Dezvoltată și modernizată în anii socialismului, întreprinderea se numără printre principalele producătoare de sticlărie din țara noastră.

TITUS FURDUI, din Cluj-Napoca, ne relatează despre manifestările științifice ce au avut loc la Brad, Gura-Barza, Albac, Roșia Montană și Lupșa, din Tara Moților, cu prilejul comemorării a 200 ani de la evenimentele revoluționare din timpul lui Horea.

NICOLAE I. BĂRBERU, din Ploiești, evocă faptele unui erou de 16 ani: Simeon Aron, din com. Roșia, jud. Sibiu, executat în 1916 de armata austro-ungară pentru că tinăru-l ieșise și întîmpinase trupele române, arătîndu-le drumul spre satul său.

CERERI ȘI OFERTE

IOAN I. SIMION, b-dul Unirii, bloc 8, ap. 6, Baia Mare, solicită nr. 1, 2, 4/1967; 1/1968; 7, 8/1971; oferă: nr. 4/1976; 5/1977.

DAN EMIL, str. Eroilor, nr. 2, bl. 36, ap. 3, Cîmpina, solicită: nr. 1-4/1967; oferă numere din anii 1967-1983.

ILIE FURCARU, sat. Săpunari, com. Morărești, jud. Argeș, solicită colecția completă; oferă colecția 1982-1984.

VALENTIN RĂDULESCU, București, tel. 45.21.98, oferă colecția completă.

VICTOR ȘFERILIC, str. Mozart, nr. 20, București, oferă colecția completă.

ANTOANETA AGAPIE, str. Inocenței, nr. 5, București, oferă colecția 1967-1982.

IOAN SAVU, com. Nepos, jud. Bistrița-Năsăud, oferă colecția completă.

CONTENTS (Romanian History) G. David New Archaeological Discoveries in the Centre of the City of Jassy ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat. 1709-1730 (II) ● P. Cernovodeanu Previously Unknown Documents about the Romanians in British Archives ● M. Muşat, M. Manolescu The Hateful Vienna Dietate (II) ● E. Bantea Evidence from German Sources about 23 August 1944 ● Ion Popescu-Puţuri The Arsacids (III) ● R. Popa Continuity and Peculiarity at the Dawn of Romanian Middle Ages — Tara Birsei ● S. Delureanu Simon Bolivar in Contemporary Romanian Publications ● C. Murgescu, S. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memoirs ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) G. David Nouvelles donnée archéologique dans la centre de Jassy ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat. 1709-1730 (II) ● P. Cernovodeanu Documents inédits concernant les Roumains dans des archives britanniques ● M. Muşat, M. Manolescu L'odieux Diktat de Vienne (II) ● E. Bantea Témoignages allemands relatifs au 23 août 1944 ● Ion Popescu-Puţuri Les Arsacides (III) ● R. Popa Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Âge roumain — Tara Birsei ● S. Delureanu Simon Bolivar dans la press roumaine de son temps ● C. Murgescu, S. Lache, Grigore Gafencu (1892-1957) Mémoires ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. Давид Новые археологические открытия в центре города Яссы ● М.Д. Влад Николае Маврокордат. 1709-1730 (II) ● П. Черноводяну Неизвестные донные документы о румынах в британских архивах ● М. Мушат, М. Манолеску Ненавистный венский диктат (II) ● Е. Бантея Сведения из немецких источников о 23 августа 1944 г. ● Ион Попеску-Пуцуре. Арсакиды (III) ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековьи — Тара Бырсей ● Ш. Делуряну Симон Боливар в румынской публицистике того времени ● К. Мурджеку, Ш. Лакс Григоре Гафенку (1892-1957) Воспоминания ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) G. David Neue archäologische Entdeckungen im Zentrum der Stadt Jassy ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat. (1709-1730) (II) ● P. Cernovodeanu Neuentdeckte Dokumente über die Rumänen in britischen Archiven ● M. Muşat, M. Manolescu Der schändliche Wiener Diktat (II) ● E. Bantea Deutsche Zeugnisaussagen über den 23. August 1944 ● Ion Popescu-Puţuri Die Arsakiden (III) ● R. Popa Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalters — Tara Birsei ● S. Delureanu Simon Bolivar in der rumänischen Publizistik jener Zeit ● C. Murgescu, S. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) G. David Nuevos descubrimientos arqueológicos en el centro de la ciudad de Iasi ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat 1709-1730 (II) ● P. Cernovodeanu Documentos inéditos sobre los rumanos, en los archivos británicos ● M. Muşat, M. Manolescu El odioso diktat de Viena (II) ● E. Bantea Testimonios alemanes sobre el 23 de Agosto de 1944 ● Ion Popescu-Puţuri Los Arsácidas (III) ● R. Popa Lo continuo y lo específico en las alboras del Medioevo rumano — Tara Birsei ● S. Delureanu Simon Bolivar en la publicística rumana de la época ● C. Murgescu, S. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — Bucureşti

d